

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ, АСПІРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених
Одеса, 18 листопада 2022 року

Одеса
2022

УДК 342:(330.34+316.42)(082)

С 761

*Друкується за наказом ректора
Національного університету «Одеська юридична академія»
В. Є. Загороднього
(наказ № 2736-86 від 20 жовтня 2022 р.)*

Редактори:

Головний редактор – доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія» **Мінас Рамзесович Аракелян**;

Відповідальний редактор – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права, голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів **Катерина Іванівна Спасова**;

Укладачі:

Кучерявенко Вікторія Сергіївна – голова ради молодих вчених

Бондарчук Леся Станіславівна – голова студентського наукового товариства

Радковська Ірина Сергіївна – аспірантка кафедри кримінального права

Савон Катерина Володимирівна – аспірантка кафедри політичних теорій.

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

С 761 **Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та напрямки розвитку** : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.) [Електронне видання] / уклад.: В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук. І. С. Радковська [та ін.] ; за ред. М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової. – Одеса, 2022. – 258 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23909>

ISBN 978-966-928-887-5

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2022

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Войцехівська Дарина Юріївна

аспірантка 3-го року навчання кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У ЗВІЛЬНЕННІ ПРЕДСТАВНИКІВ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВІД ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.

Входження до складу Російської імперії у XVIII ст. територій, що були заселені представниками різних національностей та релігій породжував чималу кількість організаційних та юридичних проблем пов'язаних з інтеграцією неоднорідної людської маси до російського соціуму. Відмінність у віруваннях, звичаях, побуті, мові, культури вимагали від царського уряду проведення політики, що враховувала не лише загальнодержавні потреби, але й інтереси окремих етнічних груп. Одним із складних завдань, яке повинна була вирішити Російська імперія у зазначений період, була організація військової служби для представників національних меншин, які за своїми релігійними переконаннями не вважали за можливе проходити службу в армії. Однією з найбільш чисельних національно-релігійних груп, що отримала звільнення від проходження військової служби у Російській імперії, стали представники іудаїзму. В межах відведеного матеріалу звернемо увагу, яку роль у прийнятті цього рішення відіграв релігійний фактор і чи обумовлювалися рішення царського уряду прагненням забезпечити релігійні інтереси цієї групи населення.

Євреї становили значний відсоток населення українських територій приєднаних внаслідок розчленування польської держави наприкінці XVIII ст. Вони також активно включилися у колонізаційний рух і осіли у новозаснованих південноукраїнських містах, де становили значний відсоток населення. Зокрема, на початковому етапі існуванні Одеси кількість єврейського населення сягала 10 % від загальної кількості жителів.

Зростання чисельності євреїв змушував владу приділити належу увагу питанню визначення їх правового статусу, зокрема порядку проходження військової служби. До моменту переходу у склад Російської імперії, єврейське населення, що проживало на білоруських та українських землях

було звільнено від військової служби. Після приєднання цих земель певний період царський уряд зберігав за ними *status quo*, що мало наслідком виключення представників цієї спільноти з рекрутського набору [1, с. 53]. Перші нормативні акти, що регулювали військову повинність представників єврейського населення з'являються у період правління Катерини II і надають єврейській громаді звільнення від військової служби взамін виплати грошової компенсації. Як правило, при підтвердженні цього факту науковці посилаються на укази від 3 травня 1783 року або 9 березня 1786 р. Водночас, зміст обох актів засвідчує, що вони не мали безпосереднього відношення до єврейського населення. В указі від 03.06.1783 р. мова йде про встановлення грошового викупу у розмірі 500 рублів з представників купецького стану [2]. Указ від 09.03. 1786 р. вводив рекрутські «відкупні» гроші у розмірі 360 рублів за кожного рекрута, при цьому не обумовлюючи посиланням виключно на єврейську громаду [3]. Натомість, першим нормативно-правовим актом, у якому офіційно зафіксовано надання єврейській громаді право замінювати військову службу грошовим викупом є указ від 07.03.1794 р. в якому вказувалося, що кошти у розмірі 500 рублів. повинні збиратися не лише з купців, але й «рівномірну таку саму подать збирати і з іудеїв» [4]. Таким чином, якщо перші два документи лише опосередковано свідчать про поширення на єврейську громаду практики відкупу від здійснення військової служби, то указ від 07.03.1794 р. прямо говорить що євреїству, як окремій національно-релігійній спільноті надане таке право. Оскільки в указі 1794 року мова йшла про купців та євреїв, то під час практики його застосування виникло питання про можливість поширення на інші верстви населення, тож у своєму новому указі від 21.01.1796 р. Сенат змушений був уточнити, що «не роблячи різниці між купцями та міщанами, слід із записаних у міщанський стан євреїв стягувати за рекрута по 500 рублів» [5]. Показово, що згідно наявних документів, на місцях не одразу врахували зміни до законодавства і продовжували збирати «рекрутські гроші» без залучення коштів єврейської громади. Так, у 1796 році Сенат вказував на недоліки у роботі Київського рекрутського присутствія, яке протягом двох попередніх років не вносило євреїв у списки осіб, з яких стягувалися ці кошти [6, с. 22].

В подальшому державна політика щодо військової служби представників єврейської громади зазнала значних змін. У 1827 р. приймається «Статут рекрутської повинності й військової служби євреїв», яким скасовувався грошовий викуп і запроваджувалося виконання рекрутської повинності «натурою». Що характерно, і це підкреслюється

більшістю дослідників, правовий статус євреїв військовослужбовців та умови їх проходження військової служби були гіршими ніж у представників інших конфесій. Це проявлялося не лише у загальновідомому інституті кантоністів (наборі малолітніх дітей-рекрутів на військову службу), але й створенні значних перепон у відправленні традиційних іудейських релігійних обрядів [7, с. 14-16].

Частині населення іудейського віросповідання було надано можливість звільнитися від виконання рекрутської повинності, однак підставами для такої можливості виступали не релігійно-конфесійні, а соціально-економічні чинники. Так, указами 1829 р. та 1835 рр. від виконання рекрутської повинності на 50 років були звільнені євреї, що займалися сільським господарством у землеробських колоніях. Натомість, духовні лідери не були повною мірою звільнені від виконання рекрутської повинності – звільненню підлягали лише равіни, натомість такі духовні лідери єврейської громади як цадіки, магіди (проповідники), сойфери (переписники) та шойхети (різники) повинні були проходити службу. Врешті не отримали звільнення від рекрутчини і представники найбільш ортодоксальних груп єврейства, які відкидали можливість проходження військової служби.

Таким чином, протягом незначного історичного періоду державна політика у питанні звільнення єврейського населення від проходження військової служби пережила значну трансформацію – від ігнорування представників євреїв, як потенційних військовослужбовців, до поширення на них обов'язку військової служби, з умовами більш обтяжливими ніж у інших верств населення.

Виникає питання, чи вправі ми стверджувати, що заміна військової служби грошовим викупом була зумовлена особливістю релігійних переконань євреїв, та прагнення держави врахувати їхні духовні потреби. На наш погляд, такий висновок був би сумнівним. По-перше, вищезазначені юридичні акти надавали це право не лише представникам єврейської спільноти, але і іншим групам населення при цьому основним критерієм закріпленим у нормативних актах XVIII ст. фігурував саме соціальний (купецтво), а не національно-релігійний фактор. По-друге, проведені дослідження засвідчують, що рішення про звільнення євреїв від рекрутської повинності тривалий період ґрунтувалося на переконанні у нездатності єврейського народу через особисті якості здійснювати несення військової служби. – «вони боязливі за своєю натурою та по суботах не будуть брати до рук зброї» [8, с. 266]. По-третє, самі єврейські дослідники визнають, що релігійне віровчення не містило категоричних заборон на несення військової

служби, і формальних перепон зі сторони релігії не повинно було існувати, якщо не брати найбільш ортодоксальні групи євреїв [9]. Для євреїв необхідність звільнення від військової служби обумовлювалася скоріше не наявністю релігійних заборон, а неможливістю відправлення усього складного комплексу релігійних обрядів, який лежав в основі їх самоідентифікації. Натомість, очевидно релігійний фактор міг відіграти значну у роль у прийнятті рішення про поширення на представників єврейських громад обов'язку служби в армії, оскільки обмеження пов'язані з відправленням традиційних обрядів, відсутність власних священнослужителів повинно було полегшити наверненню рекрутів у християнську віру. Що характерно, сучасна російська історіографія не лише не заперечує цього факту, але й відносить його до здобутків тогочасного царського уряду, цинічно відзначаючи що такий крок «сприяв інтеграції єврейського народу», позбавляючи його впливу «талмудическої діалектики» (безпліної релігійної догматики) [10].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що релігійний фактор не відіграв значної ролі у прийнятті рішення про звільнення від військової служби представників єврейського населення наприкінці XVIII ст. Хоча об'єктивно таке рішення і відповідало релігійним переконанням найбільш ортодоксальних груп євреїв, водночас мотиви його запровадження царською владою були далекими від бажання забезпечити реалізацію релігійних прав і свобод своїх підданих.

Список використаних джерел

1. Бершадский С.А. Литовские евреи: История их юридического и общественного положения от Витовта до Люблинской унии. Спб., 1883. 431 с.
2. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПЗРИ). Собрание I. СПб.: Печатано в Типографии 2 Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. XXI, № 15721
3. ПЗРИ. СПб., 1830. Собр. 1. Т. XXI, № 16348
4. ПЗРИ. СПб., 1830. Собр. 1, Т. XXIII, № 17.249
5. ПЗРИ. СПб., 1830. Собр. 1. Т. XXIII, № 17.432
6. Леванда В.И. Полный хронологический сборник законов и положений, касающихся евреев, от Уложения царя Алексея Михайловича до настоящего времени, от 1649-1873 г. : Извлечение из полных собраний законов Российской империи / сост. и изд. В. О. Леванда. С.-Петербург: Тип. К. В. Трубникова, 1874. 1158 с.

7. Войцехівська Д.Ю. Право на здійснення релігійних обрядів під час проходження військової служби представниками національних меншин Російської імперії (XIX – поч. XX ст.). *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С.12-18

8. Станиславский С. К истории кантонистов. *Еврейская старина*. 1909. Вып. 4. С. 266–268

9. Norman Solomon The ethics of war in the Jewish tradition». The Ethics of War Ashgate, Aldershot 2005. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc_858_solomon.pdf (дата звернення: 08.11.2022).

10. Мозговой С.Г. Военная служба как фактор эволюции социальных перспектив еврейского народа в Российской империи. *Juvenis scientia*. 2017. №9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voennaya-sluzhba-kak-faktor-evolyutsii-sotsialnyh-perspektiv-evreyskogo-naroda-v-rossiyskoy-imperii> (дата звернення: 08.11.2022).

Науковий керівник: д-р.політ.наук, професор Вітман К.М.

Осьмухін Микита Олександрович

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО І ВЛАДА

Проблема взаємодії та співвідношення права і влади є вічною проблемою філософів як з питань практики, так і теорії. Причиною цього є те, що їх функціонування суттєво впливало та продовжує впливати на життєдіяльність суспільства на всіх його рівнях.

Роль влади у суспільстві є важливою, бо саме вона контролює усі процеси які можуть в ньому відбуватися. Перед тим як говорити про взаємодію права і держави, слід зазначити, що під владою ми розуміємо саме державну владу яка здійснюється державою та з її здатністю контролювати, впливати на поведінку усіх суб'єктів суспільства.

Поняття влада та закон є взаємозалежними, вони не можуть існувати один без одного. Вони виступають засобом упорядкування суспільних відносин. Якщо роль держави у тому, щоб підтримувати порядок, то право є тим самим механізмом завдяки якому держава реалізує свою діяльність.

Лише за допомогою права люди, які знаходяться при владі, можуть забезпечити свої інтереси та інтереси інших людей.

Комунікація між особою та державою реалізується завдяки праву. Треба зазначити, що влада і право є породженнями суспільства, вони один одного не породжують [1, с. 15]. Оскільки право і держава взаємопов'язані, то держава постійно бере участь у реалізації права, а право в свою чергу поширює свої норми на усю територію держави. Взаємодіючи вони не стають тотожними, не зливаються і один одного не поглинають. Ступінь взаємодії влади та держави також залежить від типу держави, тоталітарна чи демократична.

Але історія та юридична практика свідчить про те, що взаємодія держави і права може бути суперечливою. Держава, на жаль, доволі часто може приймати протиправні рішення. Таким прикладом може бути ситуація в Європі у 30-х роках ХХ століття. Політикою можна назвати правотворчу діяльність держави, але думка, що право є політичним феноменом, є хибною. Влада завжди використовує право, щоб показати свою легітимність та суверенітет. Політична влада завдяки праву закріплюється та здійснює свій контроль над соціально-економічними процесами в державі, та регулює політичні відносини.

Відносна самостійність дозволяє праву впливати на діяльність державних інститутів та на державу в цілому, бути запобіжником узурпації влади. Правова форма надає доступ доволі широким верствам населення взяти участь у державних процесах та бути свого роду гарантією контролю за державною діяльністю з боку громадян. Вона передбачає, що держава не буде втручатися в певні сфери діяльності громадян, а також буде захищати їх права. На сьогодні право за своєю сутністю є збалансованою волею всього суспільства. Саме це перетворює державу з володаря на слугу суспільства.

Якщо звернутися до сучасної юридичної літератури з питання «Якими є можливі моделі взаємовідносини держави та права?», то можна виділити такі моделі: тоталітарна, ліберальна, прагматична [1, с. 16]. У тоталітарній моделі держава стоїть вище за право. Ліберальна форма зазначає, що право стоїть вище за державу. У прагматичній моделі держава хоч і створює право, але вона пов'язана з ним. Через тоталітарну модель наша країна вже пройшла. Прагне до ліберальної форми, але поки що знаходиться на рівні прагматичної моделі. Можливості щодо зміни форми надаються завдяки прийняттям конституції України, а також нових кримінальних, адміністративних, цивільних та інших кодексів. В різні періоди історії нашої

держави, рівень використання права був різним, але вже сьогодні можна побачити тенденцію щодо зростання ролі права у суспільних відносинах.

Конституція України станом на 1 листопада 2021 року у статті 8 проголошує принцип верховенства права: поведінка державних органів і державних осіб повинна відповідати вимогам права [2, с. 5].

Право допомагає визначити місце, роль, функції державного механізму, його взаємодію з суспільством. Однак історія зазначає, що влада має тенденцію до виходу з-під контролю. Право в даному випадку грає роль могутнього антитоталітарного запобіжника. Прикладом є стаття 103 конституції України яка зазначає, що одна і та ж особа не може бути Президентом України 2 строки підряд. А також регламентує термін перебування на посаді Президента України (5 років) [2, с. 40].

Задля підтримки легітимного характеру, влада повинна проявляти активність. Бо за правом завжди повинна стояти сила, в даному випадку у вигляді державного примусу [1, с. 17]. Сама загроза застосування державою примусу є сильним чинником задля забезпечення порядку в державі. У сучасній юридичній літературі виокремлюються такі основні методи, за допомогою яких держава може здійснювати свою волю. Перший, це метод насилля, він імпонує державам з тоталітарною системою. Другий, це метод цивілізованого управління соціальними процесами за допомогою правового інструментарію. Конституція України у статті 1 зазначає що Україна є правовою державою [2, с. 1]. Тому Україну можна віднести до держави, де буде переважати другий метод.

У сучасних умовах рівень пов'язаності права з державою зростає, не знижуючи активності держави, роблячи її більш результативною і прогресивною [1, с. 18]. Будь яка державна політика повинна дотримуватися норм права, якщо вона бажає називатися розумною. Філософ В.С. Соловйов якось писав, що якщо не відмовитись від «права сили і не повірити в силу права», то «ніколи не можна мати тривкого успіху ні в яких справах: ні зовнішніх, ні внутрішніх» [1, с. 20].

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М., Греченко В.А. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть: Монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 304 с.
2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Науковий керівник: канд. філос. наук, доцент Шамша І. В.

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОВИЗНАВСТВА

Рудецька Поліна Андріївна

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

З роком в рік кількість звернень до правоохоронних органів з приводу виявів домашнього насильства зростає у всьому світі. Тому питання відповідальності за домашнє насильство в міжнародному праві є надзвичайно актуальною темою та потребує негайного вирішення.

Зазвичай для міжнародного права певні міжнародно-правові труднощі висвітлюються або в декларативних документах (soft law), або в документах, що містять прямі зобов'язання учасників міжнародного права.

Домашнє насильство також не є винятком у цьому сенсі. Тіні та прототипи цієї проблеми простежуються ще в перших основоположних документах на міжнародно-правовому рівні щодо забезпечення прав людини та її свобод.

Так, уже в преамбулі Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. зазначається, що визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, та їх рівних і невід'ємних прав є основа свободи, справедливості та миру у світі. Крім того, у преамбулі зазначено, що народи ООН підтвердили в Статуті Організації Об'єднаних Націй свою віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості та в рівність в усіх аспектах чоловіків і жінок [1].

Метою встановлення відповідальності за домашнє насильство в міжнародному праві є запобігання, відповідальності та боротьби з проявами домашнього насильства. Найбільш зумовлюючий аспект домашнього насильства є гендерна зумовленість, яка невід'ємно являється частиною забезпечення гендерної рівності.

Це прямо передбачено в Глобальних цілях сталого розвитку ООН на 2016-2030 роки. (Ціль 5) та Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. (Стратегічна ціль 2), оскільки право Ради Європи виходить

з того, що повага та захист фундаментальних прав людини (насамперед права на життя, свободу, особисту безпеку, повагу до приватного та сімейного життя, заборону тортур, дискримінації) є головним обов'язком держави. Причому ці права мають реалізовуватися як у публічній, так і в приватній сферах, у сфері особистих чи сімейних відносин.

Одним із основоположних поштовхів до вирішення проблеми домашнього насильства стало прийняття Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 року, що стало поштовхом до актуалізації даного питання.

Для цілей цієї Конвенції термін «катування» означає будь-яку дію, за допомогою якої будь-якій особі навмисно завдається сильний біль або страждання, фізичні чи психічні, з метою отримання інформації чи зізнання від неї чи третьої особи, щоб покарати її за дії, вчинені ним чи третьою особою або у вчиненні яких підозрюється, або з метою залякування чи примусу до нього чи третьої особи, або з будь-якої причини, заснованої на дискримінації будь-якої статі, коли такий біль чи страждання заподіюються громадськістю посадові особи або інші особи, які діють як посадові особи, або за їх ініціативою, або за їх відомою, або за їх мовчазною згодою [2].

Усвідомлення масштабів проблеми та поширення в усіх куточках світу, пов'язане із занепокоєнням світової спільноти насильством щодо жінок та дітей, вилилося у Віденську декларацію та Програму дій від 25.06.1993 року, а також Декларацію ООН про викорінення насильства щодо жінок. Саме в останньому документі визначено поняття «насильство над жінками» [3].

Унікальність Стамбульської конвенції як орієнтиру національної політики європейських країн у відповідній сфері визначається її приналежністю до нового покоління конвенцій Ради Європи, що містить не лише декларації, наміри, а й перелік конкретних зобов'язань держави щодо вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики, а також забезпечення відповідних фінансових і кадрових ресурсів. Стамбульська конвенція вперше розмежувала види домашнього насильства: фізичне, психологічне, сексуальне та матеріальне та визначає це як будь-які дії, які пригнічують стан та волю особистості по відношенні до якої вчиняється домашнє насильство.

Як приклад ефективного впливу на такі протиправні дії ми звертаємося до практики Франції. Новим та вдосконалим інструментом правового впливу на домашнє насильство є використання спеціальних

електронних браслетів. Так, у Франції Указ № 2020-1161 від 23 вересня 2020 року визначає організаційно-правові основи використання мобільного електронного пристрою у випадках, визначених законом, і, зокрема, забезпечення та контролю за дотриманням заборони наближення до жертви домашнього насильства на відстань, визначену судом [4, с.118].

Отже, вирішення проблеми відповідальності за домашнє насильство у світі та в будь-якій державі цивілізованого світу вимагає врахування норм традиційного права, культурного релятивізму та соціокультурних традицій та пов'язане з особливостями державної політики у цій галузі, а також всіх міжнародних стандартів та правил боротьби з домашнім насильством.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
3. Віденська декларація та Програма дій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Мануїлова К.В.

СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО, МИТНОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Павзюк Анатолій Анатолійович

аспірант 3-го року навчання кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ Е-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕДУРІ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ

Впровадження е-голосування в Україні може бути ефективним заходом збереження конституційного порядку, наступності та безперервності влади, з одного боку, і вирішення тактико-стратегічних завдань з народного волевиявлення для українців – з іншого. Впровадження е-голосування дозволяє провести волевиявлення громадян без скупчення великої кількості людей в одному місці, що доволі проблематично забезпечити традиційним способом голосування навіть з дотриманням соціальної дистанції і маскового режиму.

Наразі в Україні ключові етапи процедури встановлення результатів виборів виглядають таким чином: робота дільничної виборчої комісії, складання паперового протоколу дільничної виборчої комісії, нічне транспортування паперового протоколу до окружної виборчої комісії, прийняття на розгляд протоколу окружною виборчою комісією, розгляд в окружній виборчій комісії протоколу дільничної виборчої комісії (виявлення помилок та направлення на уточнення протоколу дільничної виборчої комісії або у випадку відсутності необхідності уточнення протоколу цей протокол одномоментно враховується як такий що валідований), складання паперового протоколу про результати голосування в межах округу, транспортування паперових протоколів до центральної виборчої комісії, робота у центральній виборчій комісії (прийняття на розгляд паперових протоколів окружних виборчих комісій (виявлення помилок та направлення на уточнення протоколу окружної виборчої комісії)), встановлення центральною виборчою комісією результатів виборів та їх оприлюднення [1].

При застосуванні е-технологій у процедурі встановлення результатів виборів в Україні вбачається наявність вже таких етапів:

1. Робота дільничної виборчої комісії;
2. Складання електронного протоколу;
3. Розміщення протоколу дільничної виборчої комісії у спеціальній програмі з доступом до неї центральної виборчої комісії та усіх інших суб'єктів виборчого процесу;
4. Перевірка протоколу дільничної виборчої комісії центральною виборчою комісією та при необхідності направлення на уточнення (у випадку відсутності необхідності уточнення протоколу цей протокол одночасно враховується як такий що валідований).

Отже, різниця між теперішньою процедурою встановлення результатів виборів та процедурою при застосуванні е-технологій полягає у наступному:

- у відсутності роботи окружної виборчої комісії, тобто окремої ланки яка буде перевіряти протокол дільничної виборчої комісії. Замість цього його автоматично буде перевіряти центральна виборча комісія;
- відсутня необхідність паперового фіксування протоколу та доведення його до окружної виборчої комісії;
- відсутність необхідності транспортування протоколу до окружної виборчої комісії;
- відсутність необхідності перевірки протоколу окружною виборчою комісією;
- відсутність необхідності складання протоколу про підсумки голосування в межах окружної виборчої комісії;
- відсутність необхідності транспортувати протокол окружної виборчої комісії до центральної виборчої комісії;
- відсутність необхідності перевірки протоколу окружної виборчої комісії центральною виборчою комісією.

При дії теперішніх процедур встановлення результатів виборів на встановлення їх результатів у нашому законодавстві необхідно 15 днів, так при застосуванні е-технологій є можливість оголошення результатів вже на наступний день після дня голосування.

Таким чином, застосуванні е-технологій у процедурі встановлення результатів виборів в Україні суттєво скоротить час на оголошення результатів, надасть можливість майже одночасно всім учасникам виборів ознайомитися з результатами, зменшить кількість задіяних осіб, призведе до економії фінансових засобів.

Список використаних джерел

1. Про Порядок підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та складання протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів, порядок повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці: Постанова ЦВК від 15 жовтня 2020 року № 386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0386359-20#Text>

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Афанасьєва М.В.

Білак Анатолій Анатолійович

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну почався складний період. Одним з ключових елементів, який допомагає нашій країні повноцінно функціонувати в умовах війни є гуманітарна допомога, що здійснюється волонтерами та організаціями з різноманітних куточків світу. Значно полегшує цей процес спрощена процедура митного оформлення, завдяки якій відбувається постійне й безперешкодне отримання Україною гуманітарної допомоги.

Стаття 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» містить досить широкий перелік того, що саме входить до змісту цього поняття, проте ключовим є положення «...цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі...» [1]. За статистичними даними станом тільки на травень 2022 року в Україну було ввезено 270 тис. тонн гуманітарного вантажу [4]. Важко переоцінити важливість та необхідність такої допомоги, тому ще на початку повномасштабної війни Кабміном було прийнято постанову №174 від 01.03.2022, якою регулюються питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану. Цей нормативний акт дає змогу максимально спростити та пришвидшити вищезгадану процедуру. Перш за все слід зазначити, що наразі товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом, тобто без прийняття відповідного рішення спеціально уповноваженими державними органами з питань гуманітарної допомоги.

Далі варто зупинитись на процесі декларування гуманітарної допомоги. За постановою №174 останній здійснюється безпосередньо тією особою, яка перевозить товари при перетині митного кордону України. Завдяки цьому значно пришвидшується процес отримання гуманітарної допомоги, а також зменшуються грошові витрати, оскільки немає необхідності в залученні до цієї процедури митного брокера. Варто також згадати, що не застосовуються заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, квотування) [2].

Зміни вплинули і на форму документів, які подаються під час митного оформлення товарів. Зараз, під час ввезення гуманітарної допомоги, замість митної декларації подається «декларація про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою». Проте є одна досить важлива особливість, яку потрібно враховувати: відповідна декларація повинна складатись на кожен транспортний засіб, що перевозить гуманітарну допомогу. Значно спростила цей процес можливість створення її [декларації] в електронному форматі та подача до відповідного митного органу за допомогою інформаційно-комунікаційних систем. В окремих випадках у разі необхідності посадові особи митниці мають право здійснити повний огляд тих товарів, що переміщуються через митний кордон і, якщо було виявлено певні розбіжності, то особі, котра здійснює перевезення може бути відмовлено у пропуску відповідних товарів. Загалом же впровадження електронних декларацій значно полегшує роботу митної служби, а також допомагає ефективно здійснювати облік тієї допомоги, що возиться на територію України. Якщо особа планує отримати гуманітарну допомогу, вона може звернутись до митної служби із повідомленням про такий намір. У письмовому зверненні обов'язково зазначається інформація про транспортний засіб, яким буде перевозися вантаж. Такі дії допоможуть уникнути затримок на кордоні та полегшити процес митного оформлення.

Окремо слід зупинитись на товарах гуманітарної допомоги, до яких застосовується окремий порядок пропуску через митний кордон України. Це насамперед товари військового призначення, зокрема пластини для бронежилетів, тепловізори, квадрокоптери та ін. Окрім загальних умов пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України є і певні додаткові. До декларації додається також гарантійний лист кінцевого користувача. Цей лист оформлюється органом військового управління та засвідчується його печаткою, а згадані вище товари підлягають обов'язковому обліку у відповідних військових формуваннях, який здійснюється кінцевим користувачем. До його обов'язків також належить

забезпечення контролю за фактичним отриманням цієї гуманітарної допомоги [2]. Постановою КМУ №247 від 10.03.2022 було значно розширено коло суб'єктів господарювання, які можуть імпортувати в Україну товари військового призначення і спрощено порядок надання їм дозвільних документів та реєстрацію. Відповідні суб'єкти повинні бути зареєстровані у Державній службі експортного контролю України та подати заяву про отримання відповідного дозволу на імпорт товарів [3]. Це зі свого боку дає змогу нашій країні отримувати ще більше гуманітарної допомоги та забезпечувати суспільство всім необхідним.

Здавалося б, що таке максимальне спрощення має тільки позитивний вплив на процедуру митного оформлення гуманітарної допомоги. Проте, незважаючи на всю ту користь, існує проблема, яка потребує більш детального врегулювання з боку органів державної влади. Процедура була спрощена настільки, що відповідні суб'єкти не повинні отримувати підтвердження того, що товар, який вони переміщують, є гуманітарним вантажем. Тому відстежити те, що ввозиться на територію України під видом гуманітарної допомоги стає майже неможливим. Ще більше ускладнює цей процес той факт, що оформлення відповідних товарів здійснюється шляхом подання декларації, яку безпосередньо заповнює особа, яка здійснює перевезення. Причини таких нововведень є цілком зрозумілими – уникнення затримок на митниці та пришвидшення самої процедури задля створення таких умов, за яких країна може отримувати якомога більше гуманітарної допомоги. Але, з іншого боку, вказуючи в декларації тільки загальний опис товару, можуть виникнути ситуації коли перетинати кордон буде зовсім не те, що вказано у відповідній декларації. Найбільш доцільним у такому випадку було б застосування до всіх категорій гуманітарної допомоги використання гарантійного листа кінцевого отримувача. Це також забезпечило б належний контроль за фактичним отриманням всієї гуманітарної допомоги. Проте, застосувавши вказаний метод до гуманітарного вантажу, виникає інше питання: хто ж буде кінцевим отримувачем та як його правильно визначити? Найбільш вдалою була б ситуація, якби донори зв'язувалися з конкретними благодійними фондами та організаціями України, які і були б кінцевими отримувачами. Після отримання гуманітарної допомоги зазначеними організаціями, останні мали б змогу розподілити її відповідно по тих регіонах, де існує найбільша потреба.

На противагу декларативному принципу визнання товарів гуманітарною допомогою, можливим було б також часткове повернення

контролю за цією діяльністю з боку Комісії з питань гуманітарної допомоги при КМУ, щоб максимально зменшити імовірність того, що під виглядом гуманітарної допомоги можуть ввезти інші товари. Проте, враховуючи складність тих умов, в яких перебуває наша країна, вибрані законодавцем методи визнання товарів гуманітарною допомогою є цілком виправданими. В іншому випадку доведеться пожертвувати тією швидкістю та безперешкодністю, яка наразі існує або шукати ті рішення, які б дали змогу удосконалити процедуру митного оформлення гуманітарної допомоги без негативних наслідків.

Підсумовуючи, можна зазначити, що станом на сьогодні процедура митного оформлення гуманітарних вантажів є максимально спрощеною, однак, не позбавлена певних недоліків. Найважливішим є те, що Кабмін своєчасно вжив ефективних заходів, які пришвидшили отримання гуманітарної допомоги з різних куточків світу, що зі свого боку дає можливість забезпечити населення всім необхідним та дозволяє повноцінно функціонувати Україні навіть в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 51, ст.451
2. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану (зі змінами): Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174.
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державного експортного контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2022 р. № 274.
4. Створений Президентом гуманітарний штаб відзвітував про результати роботи. Офіс Президента України. 2022. URL: <https://cutt.ly/hVcnbRI>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Міщенко І.В.

Півненко Володимир Юрійович

студент 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту прийняття в 2011 році Закону України «Про доступ до публічної інформації» [1] питання підзвітності громаді, а відповідно і діяльності органів, установ, підприємств та організацій, які в процесі своєї діяльності документують та матеріально відображають факт здійснення тих чи інших дій, є безумовною запорукою наближення українського суспільства, а відповідно, і владних інституцій у ціннісному його прояві, до цивілізаційного підходу розуміння людиноцентризму західних цивілізацій [2].

Зміна акцентів з етатичних до ліберальних змінює і сам підхід до розуміння обов'язку як окремих складових певної соціальної групи, так і сукупності цих соціальних груп – держави. Важливою особливістю більш ліберальних суспільств, на нашу думку, можна також назвати і підхід до усвідомлення відповідальності як окремих, навіть найменших, складових частин таких суспільств, так і держави в цілому.

Не може існувати права без обов'язку, а обов'язку без відповідальності. Звідси, в контексті права на доступ до публічної інформації, варто виділити певні акценти. Перш за все, варто зазначити, що право на доступ до публічної інформації не може існувати без обов'язку окремих суб'єктів (в даному контексті – розпорядників інформації) забезпечити реалізацію права громадян до доступу до публічної інформації. Сам обов'язок не може вважатись комплексним без визначеної міри відповідальності за порушення відповідного права.

Серед значної кількості видів інформації, яка є публічною, в контексті цієї роботи пропонуємо зосередити увагу саме на інформації про публічні кошти. Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про відкритість публічних коштів»: «публічні кошти – кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України (далі – Пенсійний фонд), фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти

суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності» [3].

Чому одним з основних питань, на нашу думку, перш за все є публічні кошти? Адже, саме кошти дають можливість до функціонування будь-яких владних інституцій, а також здатність до існування тих осіб, які пов'язані своєю діяльністю з владними інституціями. Сама суть держави, в контексті зазначеного, полягає в ефективному зборі та розподілі ресурсів. Держава – це менеджер, який підзвітний своєму народу.

Враховуючи, зокрема, але не виключно положення ст. 19 Конституції України, а саме: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» можна дійти до цілком логічного висновку, що будь-яка посадова особа будь-якого органу влади, місцевого самоврядування зобов'язані діяти саме в тому порядку, який визначений законами України [4].

Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року окрім явної зовнішньої загрози існуванню способу життя, цінностям та свободам громадян України також зумовила й існування викликів, які пов'язані з запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану, а, точніше кажучи, сприйняття кола прав та обов'язків окремих осіб в умовах правового режиму воєнного стану.

Звернемо увагу, що чинними нормативно-правовими актами не було обмежено права та обов'язки визначених, зокрема, Законами України «Про доступ до публічної інформації» [1], «Про відкритість використання публічних коштів» [3]. Тобто, і на момент, коли ще не було введено правового режиму воєнного стану, існували певні обмеження, які стосувались права отримання тієї чи іншої інформації. Мається на увазі, що в контексті зазначених актів не було можливо отримати ті категорії інформації, які окремо захищаються іншими нормативно-правовими актами. Тобто, інформація, яка становить державну таємницю, конфіденційна інформація тощо.

Зокрема, службовцями Черкаської міської ради були прийняті рішення, які декларують наступне: «Відповіді на запити про доступ до публічної інформації заявники отримують уже після закінчення воєнного стану» [5]. Беручи до уваги обов'язок розпорядників коштів, визначений ст. 3 Закону України «Про відкритість публічних коштів» здійснювати

оприлюднення інформації про надходження та використання публічних коштів на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів (визначеного ст. 2 цього Закону) (далі – Єдиний портал), а також аналізуючи зазначений Єдиний портал, офіційний сайт Черкаської міської ради можна дійти висновків, що правовий режим воєнного стану, принаймні для службовців міської ради, став фактором, який дозволяє ухилятися від виконання визначеного нормативно-правовими актами обов’язку [3;6;7].

Можна припустити, що відмова від виконання визначених законодавством обов’язків щодо надання відповіді на запити про доступ до публічної інформації, а також відсутність оприлюдненої інформації про використання публічних коштів може бути пов’язано з низкою інших, зокрема, корисливих мотивів окремих посадових осіб.

Попри те, конкретно кейс, пов’язаний з доступом до публічної інформації в місті Черкаси, демонструє, що за відсутності співмірної реакції на невиконання обов’язків посадовими особами, в подальшому, можливе посилення зловживань, а що найгірше – нівелювання принципів та цінностей, які хоч є і притаманними для українського народу, проте все ще потребують більш масового усвідомлення. Наразі відсутність відповідальності за найменші прояви нехтування правами та обов’язками лише посилить нігілістичний підхід до норм чинного законодавства, а відповідно і комунікації з громадою, в структурі самих місцевих інституцій.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314.
2. Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. [Пер. з англ. Н. Климчук]. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
3. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 16. ст. 119.
4. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
5. У черкаській мерії відтермінують відповіді на запити про доступ до публічної інформації, – рішення виконавчого комітету URL: <http://chmr.gov.ua/ua/newsread.php?view=20990&s=1&s1=17>.
6. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://spending.gov.ua/new/>.
7. Черкаська міська рада: офіційний сайт. URL: <http://chmr.gov.ua/ua/>.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Міщенко І.В.

СЕКЦІЯ 4. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Новак Анастасія Олександрівна

аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оцінювання результатів службової діяльності державних службовців виступає одним із провідних інститутів службового права, оскільки має на меті нагляд за здійснення посадовою особою державного органу за виконанням ним покладених на нього завдань щодо виконання функції держави. Саме вказаний інститут покликаний підвищувати рівень виконання посадових обов'язків кожного окремого державного службовця, що, як наслідок, стане результатом підвищення рівня державної служби в Україні.

За своєю структурою оцінювання результатів службової діяльності державних службовців є адміністративною процедурою, яка включає у себе стадії з відповідною метою та особливостями. Результатом вказаної адміністративної процедури є висновок щодо результатів діяльності державного службовця. Звертаємо увагу, що у разі отримання державним службовцем негативної оцінки за результатами оцінювання службової діяльності такий державний службовець звільняється із служби відповідно до пункту 3 частини першої статті 87 Закону України «Про державну службу» [1] (далі – Закон) та з ним розривається контракт про проходження державної служби (у разі укладення).

Порядок проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року №640 [2] (далі – Порядок) у розділі «Оскарження результатів оцінювання» передбачає два варіанти такого оскарження адміністративний (позасудовий) та судовий порядок. Однак необхідно зауважити, що адміністративне оскарження допускається лише стосовно висновку щодо результатів оцінювання службової діяльності державного службовця, який займає посаду державної служби категорій «Б» або «В». Таке обмеження є виправданим, оскільки оцінювання результатів

службової діяльності посадовців державної служби категорії «А» має свої особливості, які полягають у суб'єкті проведення такого оцінювання та, відповідно, відсутності вищого за ієрархією суб'єкта, який мав би повноваження на розгляд скарги.

Так, п. 48 Порядку має бланкетний характер та передбачає, що оскарження висновку щодо результатів оцінювання службової діяльності державного службовця, який займає посаду державної служби категорій «Б» або «В», здійснюється відповідно до статті 11 Закону.

Відповідно до ст. 11 Закону у разі порушення наданих цим Законом прав або виникнення перешкод у реалізації таких прав державний службовець у місячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про це, може подати керівнику державної служби скаргу із зазначенням фактів порушення його прав або перешкод у їх реалізації. У скарзі державний службовець може вимагати від керівника державної служби утворення комісії для перевірки викладених у скарзі фактів.

Аналіз вказаних положень законодавства у сфері державної служби дає підстави зробити висновок, що адміністративне оскарження результатів службової діяльності державного службовця має наступні ознаки:

1) суб'єктом звернення є державний службовець категорії «Б» чи «В» щодо якого винесено негативний висновок;

2) суб'єктом розгляду скарги є, за загальним правилом, керівник державної служби відповідного органу. Слід зазначити, що Законом передбачена можливість створення такого суб'єкта розгляду скарги як комісії, якщо у скарзі буде заявлено відповідне вмотивоване клопотання;

3) формою звернення на оскарження висновку є скарга, яка не має чіткої та деталізованої структури, однак обов'язково повинна містити обґрунтування у вигляді зауваження до балів за виконання того чи іншого завдання з наведенням фактів, які спростовують критерії, що відповідають згаданому балу;

4) строк звернення зі скаргою – місяць з дня, коли державний службовець дізнався або повинен був дізнатись про порушення свого права. За загальним правилом державного службовця ознайомлюють з результатами оцінювання його службової діяльності під підпис протягом трьох календарних днів після проведення оцінювання. У разі перебування такого державного службовця у відрядженні, відпустці або на лікарняному, то ознайомлення з результатами оцінювання відбувається у перший робочий день після виходу на службу;

5) строк розгляду скарги – не пізніше 20 календарних днів з дня отримання суб'єктом розгляду відповідної скарги. Вбачається, що законодавством про державну службу вказаний строк не може бути продовжений;

6) результат адміністративного оскарження у вигляді рішення суб'єкта розгляду скарги, яким останній може скасувати висновок у частині оцінювання результатів, або залишити висновок без змін. Під час перегляду висновку про результати службової діяльності суб'єкт розгляду скарги перевіряє дотримання процедури проведення оцінювання, строки проведення та надає оцінку щодо правильності дослідження показників результативності, ефективності та якості, визначених з урахуванням посадових обов'язків державного службовця, а також дотримання ним правил етичної поведінки та вимог законодавства у сфері запобігання корупції, виконання індивідуальної програми професійного розвитку, а також показників, визначених у контракті про проходження державної служби (у разі укладення).

Цікавим вбачається можливість не скасовувати висновок, якщо допущені процедурні порушення, які не впливають на результати оцінювання, так як ні Закон, ні Порядок не передбачають вичерпного та чіткого переліку таких процедурних порушень. Наявний оціночний критерій може призводити до суб'єктивного тлумачення суб'єктом розгляду скарги правових норм та ситуації, яка склалась, та може стати підставою для зловживання уповноваженою особою своїм службовим становищем, маючи негативні наслідки для державного службовця, який є суб'єктом оскарження у адміністративній процедурі.

Незрозумілим залишається також порядок адміністративного оскарження результатів службової діяльності керівника апарату суду, який є керівник державної служби відповідного суду, посада якого відноситься до посад категорії «Б». Відповідно до Порядку завдання і ключові показники після їх обговорення з державним службовцем визначаються державним службовцям, які обіймають посади керівників апаратів місцевих судів, апеляційних судів, – головою відповідного суду. Однак керівник апарату суду відповідно до чинного законодавства у сфері державної служби немає керівника державної служби, а тому механізм реалізації права на адміністративне оскарження в даному випадку відсутній, хоча загальні засади передбачені.

Таким чином, вбачається, що адміністративне оскарження у даному випадку є ефективним, швидким та фінансово вигідним захистом

порушеного права державного службовця на побудову службової кар'єри та подальшого проходження державної служби.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n518> (дата звернення: 04.11.2022)

2. Порядок проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. №640. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2022)

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Біла-Тіунова Л.Р.

СЕКЦІЯ 5. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Вениурик Діана Петрівна

студентка 1-го курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИЧНА ПОВЕДІНКА СУДДІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР У ЗМІЦНЕННІ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО СУДДІВСЬКОЇ ВЛАДИ

Право на справедливий суд, яке гарантоване статтею 6 Європейської конвенції з прав людини є необхідною умовою дотримання принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Конституції України. Невиконання судових рішень, порушення суддями норм процесуального закону або правил суддівської етики призводить до втрати самого сенсу правосуддя, що підриває довіру до судової влади. Довіра до суду, безумовно, є важливою передумовою довіри до публічної влади загалом та до її окремих інститутів у правовому та демократичному суспільстві. Сучасне реформування судової влади підвищує актуальність питань щодо дотримання суддями етичних стандартів їхньої діяльності, адже саме поведінка суддів є предметом уваги суспільства, яке на основні своєї оцінки формує рівень довіри до існуючої судової влади та її здатність ефективно здійснювати свої функції та завдання.

Перш за все доцільно визначити значення етики та етичної поведінки судді. Суддівська етика є різновидом професійної етики, а етичні норми, у свою чергу, є системою ідей та уявлень про правильну і неправильну поведінку, які вимагають виконання певних дій та забороняють інші. Аналізуючи етичні вимоги до поведінки судді, варто зазначити, що це сукупність моральних правил поведінки судді, за допомогою яких можна здійснити оцінку його дії у призмі таких цінностей як сумлінність, справедливість, гідність тощо. Отже, так званий моральний складник поведінки судді виступає тим фактором, який визначає рівень громадянської довіри до суддівської влади в цілому.

Аналізуючи стосунки судді з учасниками судового процесу, з колегами та будь-ким поза межами здійснення своєї службової діяльності, можливо визначити рівень дотримання суддею правил поведінки, які включають в себе як загальновизнані норми моралі, стандарти, що стосуються

позаслужбової діяльності і іншої дозволеної діяльності, так і стандарти, які регулюють службову діяльність представників судової влади, тобто ті вимоги, які встановлені чинним законодавством. Очевидно, що лише високопрофесійна, етична поведінка судді здатна забезпечити високий рівень поваги до суду та впевненість учасників судового процесу в ефективному та правильному вирішенні їхньої справи.

Як слушно зазначає А. Музиченко, суддівську етику слід визначати як стандарти професійної поведінки суддів, що характеризуються наявністю підвищених моральних вимог, зумовлених високою відповідальністю їх праці [3]. У даному контексті високі стандарти поведінки судді означають те, що суддя як у процесі здійснення своїх повноважень, так і поза її межами, повинен демонструвати поведінку, яка буде відповідати еталонам порядності та справедливості.

Варто наголосити на тому, що суспільна довіра формується на підставі сформованого на основі враження про особу судді під час здійснення ним професійної діяльності, так і в повсякденному житті. Відповідно до Кодексу суддівської етики суддя повинен здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законодавством, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб [2].

Суддя під час здійснення правосуддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо. Окрім того, суддя повинен виконувати свої обов'язки безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у професійності суддів. Більше того, Кодекс суддівської етики встановлює етичні правила поведінки судді поза межами його процесуальної діяльності. Актуальними залишаються питання, щодо етичних норм, яких повинні дотримуватись представники судової влади в позаслужбовий час. Положення Кодексу, які регулюють відносини позаслужбової діяльності судді, наголошують на тому, що судді варто уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на незалежність та неупередженість судді (суддя повинен знати про свої майнові інтереси та вживати розумних заходів для того, щоб бути обізнаним з майновими інтересами членів своєї сім'ї; повинен враховувати, що сімейні, соціальні взаємовідносини чи будь-які інші стосунки та втручання з боку органів державної влади не мають впливати на поведінку судді чи ухвалення судових рішень).

Аналізуючи дане питання, доцільно розглянути положення Бангалорських принципів поведінки суддів як найвідомішого регулятор питань суддівської етики. У преамбулі даного документа визначено, що «нижченаведені принципи мають на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям для використання як інструкції, а також судовим органам для використання як базових принципів регламентації поведінки суддів» [1]. Аналізуючи даний документ, цікавим є те, подивитись на професійну етику суддів України. Так, у п. 45 документа можна виявити вказівку на відмінність стандартів поведінки суддів від дисциплінарних чи законодавчих правил: «Вони визначають професійну здатність виконувати свої функції, зберігаючи цінності, які відповідають суспільним очікуванням, паралельно з наданими їм повноваженнями. Це є стандарти саморегулювання, які підтверджують те, що застосування закону не є механічною справою, а передбачає справжні дискреційні повноваження та покладає на суддю відповідальність перед собою та перед громадянами». Дане положення підтверджує те, що професійна етика суддів залежить від рефлексивних можливостей конкретного судді – здатності тверезо оцінити свою відповідність займаній посаді.

Отже, здійснивши аналіз певних етичних стандартів поведінки судді та їх вплив на формування суспільної довіри до судової влади в цілому, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день сумлінне дотримання суддею етичних норм під час здійснення своїх професійних завдань та у позаробочий час залишається актуальною. Вирішення цієї проблеми можливе лише через усвідомлення важливості дотримання правил етичної поведінки самими представниками судової гілки влади.

Список використаних джерел

1. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ. 2015. 756 с.
2. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим З'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. URL: <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki%281%29.pdf>
3. Музиченко А.О. Порухення правил суддівської етики – підстава дисциплінарної відповідальності судді: межі застосування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 87. С. 84–87.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Дворнікова Ангеліна Юрївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Ще за часів античності почався розвиток юриспруденції. Всім нам добре відомо про богиню правосуддя Феміду, очі якої зав'язані, що свідчить про неупередженість та справедливість при вирішенні справи, а сам образ богині вказує на те, що правосуддя твориться особою не зацікавленою в земних благах. З плином часів та розвитком людства судочинство перейшло до рук звичайних людей, які повинні розумітись в праві та мати певний набір моральних якостей, проте жага до збагачення внесла свої корективи.

На сьогодні існує чимало правничих професій, та якщо аналізувати вимоги до кандидатів, наприклад, на посаду судді, то серед освіти і стажу законодавець виділив критерій доброчесності, яка регламентована у статті 127 Конституції України. Але що таке «доброчесність»?

Досить довго не було чіткого законодавчого визначення і пояснення. У 2006 році Президент України своїм Указом затвердив Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності». У Законі України «Про державну службу» (з доповненнями та змінами від 2011 року) одним із принципів держслужби названо доброчесність. Але саме визначення з'явилося тільки через чотири роки – в новому ухваленому законі. Це – «спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень»[1].

«Доброчесність – це чинити правильно навіть коли на тебе ніхто не дивиться». Таке розуміння доброчесності висловив Голова Національного агентства з питань запобігання корупції Олександр Новіков [2]. Так просто, і так зрозуміло, але на практиці виявилось надто складно реалізувати.

2 червня 2016 року доброчесність стала обов'язковою умовою для здійснення повноважень судді і ухвалено закон, який зобов'язував суддів щорічно до 1 лютого надавати декларацію доброчесності [1]. Саме декларація вимагала найбільшого прояву винахідливості, адже потрібно пояснити чому рівень життя не відповідає рівню одержаних доходів. Так, звичайно, не всі судді погані і паплюжать процес правосуддя, як явища відносно ідеального. І корупція буває різна та існує майже на всіх рівнях

вирішення будь-якої проблеми, але в суді їй не місце, бо від одного рішення може залежати надто багато.

На жаль, процес боротьби за доброчесність в нас ще не зовсім налагоджений, хоча й існує низка норм, що встановлюють обмеження та відповідальність для держслужбовців, зокрема суддів. Тож поки маємо вершителів правосуддя з доволі цікавими родичами, яким часто дарують дуже незвичні подарунки...

Хочеться також зазначити про таку важливу умову для судді як неупередженість. У ч. 1 статті 6 Європейської Конвенції з прав людини вказано, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [3]. Безсторонній та неупереджений у даному випадку є синонімами і означають відсутність у суду будь-якого прояву прихильності до однієї зі сторін справи або необ'єктивності.

Знову ж, все просто та зрозуміло, та чомусь практика показує інше. Судді (звісно не всі) невпинно демонструють вміння «домовлятися» та «обирати сторону», забуваючи про рівність учасників процесу, про чесність і справедливість розгляду справи. Перша українська справа, де піднімалася проблема безсторонності суду, – справа *«Белуха проти України»*, № 33949/02, рішення від 9 листопада 2006 року. У цій справі заявниця скаржилася на безсторонність суду першої інстанції та його голови, що розглядав її справу. Зокрема, скарга полягала в тому, що компанія відповідач безкоштовно забезпечила суд ґратами для вікон та надала комп'ютер, а також відремонтувала опалювальну систему суду [4].

Зважаючи на вищевикладене, виникає питання: хіба доля людини може змінити забарвлення у чорний лише через надане благо судді від іншої сторони? Відповідь добре всім відома.

Як висновок можна зазначити, що хоч і існує законодавче врегулювання питань доброчесності та неупередженості, контроль за їх дотриманням і контроль за суддями, все одно знаходяться обхідні шляхи. В результаті чого в свідомості громадян формується уявлення про неефективність та марність витрачання часу на звернення до суду та вирішення питань за законом. І це доволі сумно. Проте можливо подальший розвиток як держави, так і нового покоління дасть змогу перезапустити систему.

Список використаних джерел

1. Офіс доброчесності Національного агентства з питань запобігання корупції: Доброчесність: поняття, складові та історія.

URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/dobrochesnist-ponyattya-skladovi-ta-istoriya>

2. Український кризовий медіа-центр: «Доброчесність – це чинити правильно навіть коли на тебе ніхто не дивиться», – голова НАЗК. URL: <https://uacrisis.org/uk/dobrochesnist-tse-chynyty-pravylno-navit-koly-na-tebe-niht-ne-dyvytsya-golova-nazk>

3. Європейська конвенція з прав людини (від 4 листопада 1950р., Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/conv#n328

4. Персональний сайт судді Таращанського районного суду Київської області Зінкіна Володимира Іванов: Судова практика. URL: <https://sudpraktika.wordpress.com/конвенція-про-захист-прав-людини/незалежний-та-неупереджений-суд/>

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Дуда Ігор Миколайович

студент 1-го курсу магістратури

факультету судового та міжнародного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ

Знаковою подією в історії адвокатури та адвокатської спільноти України, що вперше визначила етичні особливості діяльності даного інституту, є прийняття у 1999 р. Правил адвокатської етики (ПАЕ), які фактично стали моральним кодексом адвоката. До того часу говорити про межі та обсяг адвокатської етики на вітчизняних теренах можна було хіба що з власних міркувань. Та лише з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI питання дотримання адвокатами Правил адвокатської етики (ПАЕ, Правила) стало особливо актуальним, які згодом, 17.11.2012 р., були затверджені Установчим з'їздом адвокатів України [1].

Адвокат, здійснюючи свої професійні обов'язки постійно стикається з проблемами етичного характеру. Завдяки особистим, етичним, комунікативним якостям, перелік яких можемо знайти в деонтологічних стандартах, здобуваються такі показники як успішність, оперативність та ефективність адвокатської діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що адвокатська діяльність фактично базується на чітко визначених етичних принципах, і без дотримання етичних норм вона неможлива [3, с. 205–214].

Кожен адвокат повинен неухильно дотримуватись етичних норм при наданні правової допомоги, в особливості, під час здійснення захисту в рамках судового процесу, адже це виступає надійною передумовою належного втілення основоположних, керівних принципів адвокатської діяльності. Такі принципи зобов'язують поводити себе з гідністю, достойно будь-де й будь з ким, як і належить освіченій та культурній людині.

Не слід забувати й про те, що адвокат повинен підтримувати не лише власний імідж, а й, дотримуючись етичних аспектів своєї професійної діяльності, зберігати й підвищувати авторитет адвокатури в цілому, формуючи надійний пласт для визнання та довіри в суспільстві, адже наразі цей інститут є одним з небагатьох, що користується повагою серед українців, оскільки його діяльність спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів людей.

Моральна складова виступає обов'язковою умовою в діяльності правника та має бути першочергово розглянута ним, бо він має справу, що корелює з життям і смертю, честю та гідністю людини. Саме тому адвокат у професійної діяльності керується обов'язковими для нього правилами поведінки – адвокатською етикою.

Особа, яка бажає отримати статус адвоката та свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, повинна скласти кваліфікаційний іспит (п. 1 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), який полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Дотримання адвокатами правил етичної поведінки впливає з вимог п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05. 07.2012 р., яким передбачено коло обов'язків адвоката, серед яких обов'язок «дотримуватися присяги адвоката України та Правил адвокатської етики», що кореспондує з положенням ст. 11 Закону, де зазначено, що при складенні присяги адвокат в урочистій обстановці бере на себе зобов'язання, окрім іншого, «дотримуватися... правил адвокатської етики» [4, с. 46–47].

У разі, якщо адвокати не виконують своїх професійних обов'язків, передбачених Правилами адвокатської етики або законодавством, відповідним міжнародним стандартам, таким як вірність інтересам клієнта, порядність, надання клієнтам допомоги всіма доступними засобами, підтримка гідності професії тощо, вони можуть бути притягнуті до

справедливої дисциплінарної відповідальності із застосуванням співрозмірних санкцій [5, с. 26–29].

Одним з обов'язків адвоката є підвищення рівня кваліфікації, що передбачає, зокрема, зміцнення власного усвідомлення правил адвокатської етики (п.3). Відповідно до п. 22 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), що затверджений рішенням Ради адвокатів України № 111 від 21.09.2019 р., адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 залікових бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності [6, с. 51–52].

Отже, враховуючи усе вищезазначене, констатуємо те, що на сьогоднішній день в правовому просторі України єдиним актом, що встановлює етичні норми діяльності адвокатів є Правила адвокатської етики. Дотримання положень, передбачених цим актом, є як міжнародним стандартом організації та діяльності адвокатури, так і необхідною запорукою підвищення довіри суспільства кожної з національних правових систем, а також повноцінного і ефективного функціонування інституту адвокатури з тим, щоб кожен, хто потребує допомоги, отримав її в належному обсязі. Тільки з урахуванням беззаперечного дотримання кожним адвокатом деонтологічних норм буде реалізовуватись соціальна роль адвокатури в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17. 11. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Барабаш Т. О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С.205-214.
4. Свида О. Г. Окремі аспекти додержання адвокатами етичних правил поведінки. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип: Адвокатська етика*. 2019. С.46-47
5. Вільчик Т. Б. Деонтологічні засади діяльності адвокатів. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип: Адвокатська етика*. 2019. С.26-29.
6. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України від 21.09.2019 р., затверджений рішенням Ради адвокатів України № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr111871-19#Text>

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. І.

Климчук Анна Ростиславівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СУДДІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ДО ПРАВОСУДДЯ

Судова гілка влади у нашій державі є самостійною та незалежною від законодавчої та виконавчої, і це є важливим для побудови справжньої демократичної держави, де кожна особа має право на судовий захист. Однак складнішим виявляється питання не просто існування незалежної судової системи, а й довіри з боку суспільства до органів судової влади.

Довіра звичайних пересічних громадян є важливою для функціонування судової системи, адже саме на ній базується вибір особи: чи звертатись до суду за захистом свого порушеного права чи інтересу; чи відчувати себе захищеною у своїй державі; чи бути впевненим, у справедливому розгляді справи. В нашій країні існує певна упередженість з боку суспільства щодо здійснення безстороннього правосуддя. Не дарма, після Революції гідності у 2014 році було розпочато судову реформу, адже суспільство втомилось від чисельних несправедливих та корупційних рішень. У цьому ж році було прийнято закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», де одним із завдань було проведення спеціальної перевірки суддів саме з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості [1].

Основою довіри є незалежний, справедливий, компетентний та неупереджений суддя. Саме через нього відбувається комунікація з учасниками судового процесу, з колегами, з відвідувачами суду та усіма поза службою. Поведінка судді є відображенням не тільки його особистих характеристик, але й усієї судової влади в цілому. Професія судді це робота вранці, вдень і вночі, тому важливими є не лише професійні якості (компетентність, доброчесність, неупередженість тощо), а й етична поведінка. Суддя повинен бути еталоном моральних цінностей завжди: як під час судового провадження так і в повсякденному (приватному) житті.

На думку О. Овсяннікової, варто говорити про існування так званого морального складника суддівської етики, що, у свою чергу, вимагає від суддів дотримання правил поведінки, які включають в себе як загальновизнані норми моралі, що існують у суспільстві, так і стандарти, що

регулюють службову діяльність, тобто вимоги, встановлені законодавством до професії, та стандарти, що стосуються позаслужбової поведінки й іншої дозволеної діяльності [3, с. 197]. Тільки справедливий, високопрофесійний, етичний та чесний суддя може викликати повагу та довіру у суспільства під час вирішення справи.

Існують певні стандарти етичної поведінки судді. Вони впливають з встановлених засад судочинства, що містяться у Конституції України, у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших законах та підзаконних актах України.

До прикладу, у Бангалорських принципах поведінки суддів, які були схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23 закріплюється принцип дотримання етичних норм. Відповідно до цього принципу демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємною частиною діяльності суддів. Застосування цього принципу полягає в тому, що суддя дотримується етичних норм, не допускаючи прояву некоректної поведінки при здійсненні будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою [2]. Цей принцип також передбачає, що суддя не може діяти або дозволяти іншим діяти у такий спосіб, щоб можна було зробити висновок, що будь-хто неналежно впливає на здійснення суддею його повноважень. До того ж, суддя не має права використовувати свою посаду задля задоволення свого приватного інтересу або інтересу його сім'ї.

Усі кандидати на посаду судді повинні розуміти, що обираючи шлях цієї професії вони завжди будуть знаходитись під пильними поглядами суспільства. Адже кожна людина, ще коли тільки збирається до суду намагається дізнатися яким буде суддя, прочитати про нього відомості в мережі Internet, переглянути соціальні мережі судді (за наявності). Після цього людина складає в голові картинку особи, що вершить правосуддя. У статті 20 Кодексу суддівської етики вказано, що участь судді у соціальних мережах, Інтернет – форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте суддя може розмішувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади [4]. Тому важливо для судді дотримуватися безсторонності у всіх політичних, релігійних питаннях, щоб не бути скомпрометованим.

Кодекс суддівської етики встановлює й інші аспекти етичної поведінки. До прикладу, суддя повинен бути ввічливим та тактовним по відношенню до учасників процесу; повинен виконувати обов'язки судді безсторонньо і неупереджено; не повинен допускати проявів неповаги до

людини за ознаками раси, статі, національності, релігії тощо. Усе це, він повинен здійснювати по совісті, дотримуючись закону та основних норм моралі [4].

У Законі України « Про судоустрій і статус суддів» чітко вказано, що суддя може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності, якщо ним було допущення поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу [5]. Це свідчить про те, що законодавець закріплює відповідальність за порушення професійної етики на рівні закону, підкреслюючи важливість поведінки суддів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що судді в нашій країні виконують одну з головних функцій – правосуддя. Виконуючи свої обов'язки, вони зобов'язані дотримуватися закону, враховуючи етичні норми судової діяльності та беручи до уваги важливість професійного статусу судді в суспільстві. Довіра суспільства до судової влади втрачається дуже швидко, а відновлюється дуже довго. Тому суддям важливо жити своєю професією, розвиватися та постійно удосконалюватися, як з точки зору професійності, так і з точки зору моральності.

Список використаних джерел

1. Про відновлення довіри до судової влади в Україні Закон України від 10 квітня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
2. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 р. : схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємство, господарство і право*. 2016. №8. С.196-200.
4. Кодекс суддівської етики : затверджений Рішенням XI чергового з'їзду суддів України від 22 лютого 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Марковська Анна Сергіївна

студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК АДВОКАТА ЯК ПІДСТАВА ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання дисциплінарної відповідальності адвоката завжди було одним із найбільш дискусійних в юридичній науці. Це насамперед пов'язана з тим, що адвокати за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків, які покладені на них державою, можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. Аналізуючи даний вид юридичної відповідальності, слід зазначити, що він застосовується за дисциплінарні порушення.

Одним із дисциплінарних проступків адвоката є **порушення вимог несумісності**, отже, слід проаналізувати поняття і види несумісності.

Несумісність означає, що адвокат не може займатися іншою діяльністю окрім дозволеної законом. Так, у ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] закріплено, що несумісною з діяльністю адвоката є: робота на посадах осіб, перераховані у п.1 ч.1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». Слід детально розглянути перелік цих осіб. Так, у вказаному законі зазначено, що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення слід вважати осіб котрі, є уповноваженими на виконання функцій місцевого самоврядування або держави. Вказаних осіб можна поділити на декілька категорій:

- президент України, міністри, Генеральний прокурор України, тощо;
- народні депутати України, депутати місцевих рад, тощо;
- посадові особи місцевого самоврядування [2].

Отже, адвокат не може одночасно суміщати роботу на цих посадах та адвокатську діяльність. Крім того, несумісною з роботою адвоката є нотаріальна діяльність; судово-експертна діяльність; військова або альтернативна (невійськова) служба.

Цікаво, що враховуючи той факт, що наразі багато адвокатів вступили до лав ЗСУ, Рада адвокатів України прийняла рішення, в якому закріпила положення про те, що не вважається порушенням вимог щодо несумісності із статусом адвоката проходження ним військової або альтернативної служби саме під час воєнного стану [3]. Таким рішенням Рада адвокатів

України врегулювала проблему щодо проходження адвокатами військової служби.

Наступною підставою дисциплінарної відповідальності адвоката є **порушення присяги адвоката**. Слід зазначити, що присяга адвокатом надається на вірність українському народу, тобто людина, котра буде займатися адвокатською діяльністю, повинна дотримуватися певних принципів у своїй роботі. У своїй присязі особа бере на себе обіцянку дотримуватись принципів верховенства права, законності, належності та конфіденційності, правил адвокатської етики [1]. Крім того, адвокат обіцяє чесно і сумлінно надавати правову допомогу і не порушувати взятую на себе присягу. Важливим моментом є те, що дану присягу адвокат каже перед Радою адвокатів того регіону, де він має працювати.

Потрібно також розглянути таку підставу дисциплінарної відповідальності, як **порушення правил адвокатської етики**.

Адвокатська етика має на меті саме збереження традицій адвоката, правил адвокатської етики повинен дотримуватися кожен адвокат у своїй діяльності. Це все насамперед пов'язано з тим, що ще в старі часи люди дотримувалися традицій і завжди просили правової допомоги у тих людей, які не тільки знають норми законодавства, але й мають високий рівень моральної культури та дотримуються етичних норм у повсякденному житті.

Дисциплінарним проступком адвоката є також **розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення**. Даний вид проступку безпосередньо пов'язаний із формуванням довірчих відносин між адвокатом та його клієнтом. Важливо підкреслити, що вся інформація, отримана адвокатом від клієнта взагалі по своїй природі є конфіденційною, отже адвокат повинен зберігати адвокатську таємницю. Адвокати є так званими «носіями інформації», котру людина розповідає під час зустрічі з адвокатом. Важливо, що обов'язок зберігати професійну таємницю мають не тільки адвокати, але й слідчі, прокурори, судді та інші представники юридичної професії. Будь – яка особа, звертаючись до адвоката, сподівається, що надана йому інформація не буде розголошена та не потрапить до рук сторонніх осіб. Отже, говорячи про конфіденційність в роботі, слід підкреслити, що дуже важливий принцип адвокатської діяльності.

Наступний дисциплінарний проступок адвоката, який слід розглянути – це **невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків**. Можна зазначити, що у кожного адвоката є свої професійні обов'язки, до яких відносяться : виконання рішень органів

адвокатського самоврядування, дотримання своєї присяги, дотримання всіх обов'язків адвоката, які передбаченні законодавством і т.д.

З вищенаведеного випливає наступний вид дисциплінарного проступку адвоката – **невиконання рішень органів адвокатського самоврядування**. речення вже вилилося ще два дисциплінарних проступків, котрі теж стосуються Рішення, які приймають органи адвокатського самоврядування є обов'язковими для виконання, оскільки вони перше за все направленні на належне виконання всіх обов'язків адвокатів.

Останньою серед підстав дисциплінарної відповідальності адвоката законом визначено **порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом**. До обов'язків адвоката відноситься насамперед дотримання своєї присяги та додержання принципу верховенства права та інших засад адвокатської діяльності, надання правової допомоги належної якості.

Розглядаючи питання дисциплінарних проступків адвоката, доцільно зазначити, що не є підставами до притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Так, не є підставами для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом рішення не на користь клієнта адвоката у справі, в якій адвокат здійснював захист або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку [1].

Адвокат за дисциплінарний проступок може отримати різний вид покарання – від попередження до взагалі позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю. При прийнятті рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності КДКА обов'язково враховують від проступку та його тяжкість.

Можна зробити висновок, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» наводить широкий перелік видів дисциплінарних проступків адвоката, проступки є різної тяжкості і тому такі порушення караються звичайно, по-різному.

На адвоката суспільством покладене велике завдання, тому і міра відповідальності за порушення є суворою, вона відображає ту важливу роль, яку він відіграє.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України №1700-VII від 14.10.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року №5076 – VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Кісліцина І.В.

Медведкова Валерія Костянтинівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБИСТА (ПОЗАСУДОВА) ЕТИКА СУДДІВ УКРАЇНИ

Звісно життя суддів складається не тільки з часу, проведеного за професійною діяльністю, але водночас до них завжди буде підвищена увага з боку суспільства, адже воно постійно вивчає і оцінює поведінку суддів не тільки під час відправлення правосуддя, а й поза залом судового засідання та суду. Тому, суддям, як основним представникам належного правосуддя та справедливості, постійно треба бути уважним та слідкувати за своїми вчинками і діями з позиції додержання моральних принципів та норм, навіть під час позасудової життєдіяльності.

Особистою етикою судді є його позасудова поведінка, тобто поведінка судді у суспільстві, сім'ї, побуті за межами зали судового засідання.

Судді України користуються всіма правами та свободами людини і громадянина, крім, встановлених законодавством обмежень, обумовлених особливостями статусу цієї професійної групи. За межами своїх посадових обов'язків, суддям гарантується право вільного вираження думок, віросповідання, добровільної участі в зібраннях та асоціаціях.

Згідно з ст. 17 Кодексу суддівської етики суддя має право приймати участь у публічних заходах та організаціях, якщо вони не впливають на незалежність та неупередженість суддів, не завдають шкоди його статусу та авторитету суду [2, ст. 17]. Але водночас слід згадати, що політична діяльність, участь у професійних спілках є несумісною зі статусом судді, адже така діяльність одразу ставить під загрозу принцип незалежності, що є невід'ємними у правовому положенні суддів та суддівської влади в цілому [1, ст. 6].

У сучасних умовах соціальні мережі є невід'ємною частиною життя суспільства, тому й сферу суддівської етики не оминає цей вплив. Суддям дозволяється участь у соціальних мережах. Вони вільно можуть спілкуватись на Інтернет – форумах, але вони обов'язково повинні дотримуватись певних правил поведінки, щоб не завдати репутаційних втрат як собі, так і всьому професійному середовищі. Тобто вони повинні дотримуватись таких принципів, як гуманізм та людяність, бути коректними під час спілкування. Адже неввічливість та безтактовність може призвести до негативної думки громадськості і призвести до значного падіння

суспільної довіри. А це є актуальною проблемою сьогодення. У своїй статті Ольга Овсяннікова підкреслює, що у сучасних умовах, спілкуючись у соціальних мережах, Інтернет-форумах, судді часто не виявляють скромність та коректність, розміщуючи фотографії та коментарі, що негативно позначаються на їхній особистій репутації та завдають шкоди авторитету судової влади, створюючи думку громадськості про те, що судді є нескромними, некоректними, пихатими, морально невихованими [3, с.196].

Серйозним обмеженням є розміщення на Інтернет-сторінках даних про осіб, інформація щодо яких стала відома судді під час здійснення ним правосуддя, недотримання цієї заборони може призвести до відповідальності у кримінально – правовому порядку.

Також, суддя повинен утримуватись від публічної правової оцінки рішень, що прийняті як судом першої інстанції, так і апеляційної та касаційної, висловлювання своїх міркувань з приводу правової позиції конкретного суду. Неприйнятним є обговорення у будь-якій формі дій та правових позицій конкретних суддів, надання їм оцінки. Неприпустимою з боку судді є критика, що може викликати у суспільства сумніви в професійності суддів, їх неупередженості, незалежності, чесності. Основна проблема, яка поки що залишається, – це усвідомлення важливості дотримання правил етичної поведінки самими представниками судової гілки влади. Непоодинокі випадки порушення окремими суддями морально-етичних принципів позасудової поведінки привертають увагу громадськості, знаходять своє постійне висвітлення та обговорення в засобах масової інформації.

Окремі обмеження стосуються прийняття подарунків суддею, членами його сім'ї та особами, які перебувають під його впливом або керівництвом. Суддя і члени його сім'ї не має права вимагати або приймати будь-які подарунки, позички, заповіту або допомогу в іншій формі, якщо це викликано діями, які суддя зробив, має намір зробити, або бездіяльністю в зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків [4, с. 176].

Задля усвідомлення суддями важливості дотримання основних правил щодо моральних принципів відносно цінності правосуддя у суспільстві, суддя з самого початку повинен розуміти, що обравши цей шлях, значний обсяг обмежень у своїй громадській, благодійній, урядовій, фінансовій та іншій непрофесійній діяльності є невід'ємними складовими. Ця професія передбачає обмеження у всьому, що може привести до падіння авторитету судової влади. Вони повинні докладати всіх зусиль, щоб із погляду розсудливої, законослухняної людини його поведінка була бездоганною. Це

є основним правилом, яке регулює морально – етичні вимоги щодо особистого життя суддів. Вирішуючи будь-які особисті питання, суддя має завжди визначати міру своїх вимог, поведінки, межі взаємодії й контактів з оточуючими.

Отже, дотримання правил щодо обмежень діяльності в повсякденному житті є важливим критерієм для вдосконалення рівня судової влади. Позасудова поведінка та дії є основою для формування у громадськості думки щодо рівня правосуддя у державі, довіри та компетентності суддів. Суспільство та держава покладають на суддів особливі надії, сподіваючись на наявність у них цілого ряду якостей.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Кодекс суддівської етики: Затверджений XI черговим з'їздом суддів України від 22 лютого 2013 р., URL: [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf)
3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196-200.
4. Меліхова Ю. А. Професійна культура судді. *Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб.* Харків. 2008. Вип. 94. С. 176-181.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Миронюк Олександр Валерійович

студент 1-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІЛКУВАННЯ ПРОКУРОРА ІЗ СУДДЯМИ ТА ІНШИМИ УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Важливою складовою в діяльності прокурорів, окрім знання законодавства та досвіду його застосування, є морально-етичні засади, які виступають проявом найвищих стандартів людської поведінки. Додержання правил прокурорської етики є обов'язком, який закріплено у частині 4 статті 19 Закону України «Про прокуратуру», де також зазначено, що поведінка

представника прокуратури ні в якому разі не може зашкодити авторитету прокуратури в цілому [1].

Значення професійної етики прокурора безпосередньо полягає в тому, що її першочерговою функцією є врегулювання моральних відносин, які виникають при здійсненні прокурором своїх прав та обов'язків. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню доброчесності та працездатності представників прокуратури під час здійснення своїх повноважень, позаслужбової поведінки та всередині прокурорського колективу.

Розглядаючи окремо взаємовідносини з органами судової влади та з іншими учасниками судочинства, у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів у ст. 26 передбачено, що «з метою забезпечення справедливого та об'єктивного правосуддя прокурор у відносинах із суддями та присяжними повинен дотримуватися взаємоповаги, усвідомлюючи важливість спільних завдань щодо утвердження в суспільстві верховенства права та законності». Викликає сумнів коректність словосполучення «справедливе та об'єктивне правосуддя». На думку С. Ківалова, не будь-яке судочинство можна вважати правосуддям, а лише таке, яке відповідає принципам верховенства права і справедливості [2, с. 89]. В свою чергу, Кодексом суддівської етики від 22 лютого 2013 року, у ст. 8 було вперше врегульовано на законодавчому рівні обов'язок суддів проявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до всіх учасників судового процесу, що безпосередньо стосується й прокурорів. Незважаючи на особисте ставлення прокурора до судді, це ніколи не має впливати на їх взаємовідносини під час судового процесу. Проявами поваги прокурора до судді можуть бути такі дії, як вставання при появі суддів у судовій залі, звертання «Ваша честь» або «Шановний суд» (до колегії суддів), звернення до суду з клопотаннями стоячи, беззастережне виконання розпоряджень головуєчого [2, с. 90]. Реалізація принципу змагальності у судовому процесі прокурором не може порушувати вимоги правової культури, заборонені висловлення, які можуть принизити гідність та порядність судді, поставити під сумнів його професійність. При цьому прокурор, як учасник процесу, може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, що має прояв у непокоренні розпорядженням головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само за вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або до встановлених у суді правил (ч. 1 ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [3].

Відповідно до ст. 20 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів публічний характер діяльності прокурора та перебування під постійною увагою з боку суспільства покладає на нього особливі вимоги щодо відповідного зовнішнього вигляду. Прокурор під час виконання службових обов'язків має дотримуватися ділового стилю одягу, який вирізняється офіційністю, стриманістю та акуратністю. Дотримання вимог етикету стосовно свого зовнішнього вигляду та поведінки у судовому процесі має сприяти як підвищенню рівня дисциплінованості та етичної культури кожного окремого працівника, так і авторитету прокуратури загалом.

Стаття 27 Кодексу регулює відносини з іншими учасниками судочинства, в даному випадку на прокурора покладається обов'язок дотримуватися ділового стилю спілкування, виявляти принциповість та витримку [4]. Попри можливе різне ставлення до учасників судового процесу, таких як наприклад потерпілий та обвинувачений, прокурор має все ж таки дотримуватися свого обов'язку та відноситися з повагою до всіх учасників процесу без виключень.

Отже, професійна етика прокурора – це зведення правил етичної поведінки при здійсненні функцій прокуратури у відносинах з пересічними громадянами, суддями, іншими сторонами судового процесу, представниками правоохоронних та інших державних органів та установ, органами місцевого самоврядування, зарубіжними органами прокуратури, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, колегами-прокурорами для підтримання авторитету прокуратури в суспільстві, а тому є невід'ємною складовою професійної діяльності прокурорів [2, с. 38]. Прокурор повинен дотримуватись етичних вимог до спілкування з суддями та учасниками судового процесу, розуміючи свою роль у процесі та вплив свого авторитету на поведінку інших осіб, а також дбати про підвищення авторитету прокуратури в цілому.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 2-3. ст. 12.
2. Билиця І. О. Професійна етика прокурора : монографія. Одеса : Юридична література. 2005. 184 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Кісліцина І.О.

Парфенюк Микита Валерійович

студент 1-го курсу магістратури

факультету судового та міжнародного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ: АРГУМЕНТИ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Стандарти правничої професії це певна історично складена сукупність принципів, морально-етичних вимог і правил виражених у вигляді норм, які регулюють діяльність і поведінку представників як юридичної професії в цілому, так і представників окремих галузей юридичної професії. Сукупність таких норм зазвичай здобуває вираження у формі різних документах, наприклад у формі положень, кодексів, канонів, які можуть бути складені спілкою правників держави або самою державою.

В свою чергу міжнародні стандарти правничої професії запроваджуються на міжнародному рівні міжнародними спілками правників, міжнародними організаціями або групами держав і можуть бути як універсальними (такі стандарти є обов'язковими для всіх країн) або регіональними (тобто діють тільки на території країн-підписантів). Також міжнародні стандарти можуть бути загальними для всіх юристів як таких, так і спеціальними що стосуються тільки правників конкретної юридичної професії.

Мабуть найбільш значущим міжнародним документом стандартів правничої професії є Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, що закріплює базові умови для створення ефективної і незалежної судової системи через забезпечення доступу до юридичної професії, незалежності юристів, свободу обиравання адвоката, доступ до правової допомоги без дискримінації, створення місцевих правничих спілок і таке інше. Ще важливим моментом цього документу є вимога до спілок-членів Асоціації створювати свої кодекси для правників [11].

Сьогодні можна говорити, що хоча в нашому законодавстві немає єдиного нормативно-правового акту або доктрини подібних Стандартам незалежності юридичної професії, практично всі норми що наведені в них так чи інакше імплементовані в наше законодавство через різні нормативно-правові акти, насамперед через Конституцію, закони «Про судоустрій та статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру» і інші, а також через кодекси етики, що створюються відповідними органами та структурами [1; 13; 14; 15].

До міжнародних нормативно-правових актів що закріплюють деонтологічні стандарти окремих юридичних професій і були ратифіковані Україною відносяться: Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб; Основні принципи незалежності судових органів; Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила»); Деонтологічний кодекс (Загальний кодекс правил поведінки для адвокатів країн Європейського співтовариства); Основні положення про роль адвокатів (прийняті на VIII конгресі ООН по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками); Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»; Європейська хартія про статус суддів; Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства і деякі інші [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Існують випадки коли Україна не ратифікувала міжнародний документ стандартів безпосередньо, проте імplementувала відповідні норми через різні положення та накази, наприклад Основні принципи етики поліцейської служби були реалізовані наказом «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» [16].

Є і такі основні міжнародні стандарти правничої професії що не були ратифіковані Україною і ніяк не були застосовані в національних нормативно-правових актах. До таких відносяться Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою, Основні принципи про роль державних обвинувачів, Стандарти професійної відповідальності Міжнародної асоціації прокурорів та заява про основні обов'язки і права прокурорів, Рекомендація 11(2000)19 про роль прокуратури в системі кримінального судочинства [2; 10; 12].

Отже було з'ясовано що в цілому основні загальні та спеціальні міжнародні стандарти правничої професії вже були прийняті Україною або були так чи інакше імплементовані в національне законодавство, проте, деякі вузько спрямовані міжнародні стандарти досі не реалізовані в нашому

законодавстві. Через складність прийняття і ратифікації такої категорії міжнародних нормативно-правових актів, найбільш прийнятним варіантом є створення своїх нормативно-правових актів на базі вже існуючих міжнародних стандартів правничої професії без обов'язкової ратифікації.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою: прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 року. URL: <https://khpg.org/1080460475>
3. Деонтологічний кодекс (Загальний кодекс правил поведінки для адвокатів країн Європейського співтовариства), прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text
4. Європейська хартія про статус суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>
5. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text
6. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text
8. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
9. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text
10. Рекомендація 11(2000)19 про роль прокуратури в системі кримінального судочинства. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf
11. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів. URL: https://pra.pp.ua/233_41.html
12. Стандарти професійної відповідальності Міжнародної асоціації прокурорів. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/cmo.html?_m=publications&_t=rec&id=101554
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 27. ст.282
14. Про прокуратуру: Закон України № 1780-IX від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. №42. ст.423

15. Про судоустрій та статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 17. ст.323

16. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських, наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 р. № 1179, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 06 грудня 2016 р. за № 1576/29706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

Науковий керівник: старш. викл. Нестерчук Л.П.

Перерва Дмитро Миколайович

студент 1-го курсу магістратури

факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Стандарти адвокатської професії є суттєвим механізмом регулювання ринку юридичних послуг, що обумовлює актуальність теми дослідження. Як правило, застосування таких стандартів зумовлене внутрішніми чинниками: низькою або незадовільною якістю юридичних послуг, відсутністю законодавчих гарантій для всіх учасників юридичного ринку, як споживачів, так і практикуючих юристів, відсутність доступу до юридичної допомоги та послуг, стихійність і нерівне охоплення ринку такими послугами (концентрація у великих містах порівняно з віддаленими регіонами) та багато інших.

Будь-який ринок, який у процесі свого розвитку стикався з такими негативними умовами, здійснював необхідні реформи адвокатури. Як наслідок, стандарти, встановлені для практикуючих юристів, наразі існують у багатьох країнах, наприклад, Посібник SRA у Великобританії, Типові правила професійної поведінки ABA у Сполучених Штатах, а в Європі для такої мети існує, наприклад, Кодекс поведінки для європейських юристів.

В подальшому, у міру розвитку міжнародних економічних відносин основні (базові) стандарти піддалися гармонізації та уніфікації. У світовій юридичній практиці з'явилися різноманітні стандарти, зміст яких значною мірою збігається.

Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів, зокрема, містяться у деклараціях, рекомендаціях, резолюціях, директивах, інших міжнародно-правових документах, які приймаються в межах міжнародних

організацій (ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та ін.), а також міжнародних професійних об'єднань юристів (Міжнародної асоціації юристів, Міжнародної та Європейської асоціації суддів, Міжнародної асоціації прокурорів та ін.). Юридична сила згаданих документів може відрізнятися. Ті з них, які затверджені статутними органами міжнародних організацій (зокрема, Генеральною Асамблеєю ООН, Парламентською Асамблеєю Ради Європи, Комітетом Міністрів Ради Європи) обов'язково підлягають імплементації в національне законодавство та юридичну практику всіх держав, що є членами даних міжнародних організацій (наприклад, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.) або Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила», 1985 р.), затверджені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН) [1, с. 23].

До прикладу, стандарти Міжнародної асоціації юристів, зокрема Міжнародний кодекс етики (1988 р.) та Міжнародні принципи поведінки юристів (2011 р.), а також Основні принципи ролі юристів (прийняті на 8-му Конгресі ООН із запобігання злочинності та Поводження з правопорушниками у Гавані, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) отримали широке визнання [3, с. 85-86].

Виходячи з викладених вище міжнародних документів, основні стандарти надання юридичних послуг можна згрупувати таким чином:

а) прямі зобов'язання адвоката – незалежність, чесність, компетентність та підвищення кваліфікації;

б) вимоги до адвокатсько-клієнтських відносин – лояльність до інтересів клієнта, відсутність суперечливих інтересів, збереження конфіденційності, дбайливе ставлення до майна клієнта, виправданість та обґрунтованість судових витрат;

в) вимоги у ставленні до третіх осіб – повага до суду та колег; свобода слова та асоціацій; обмеження на публічні висловлювання [2, с. 2-3].

Як можна зрозуміти з вищенаведеного, зазначені групи стандартів охоплюють більшість аспектів юридичної професії.

Варто також звернути увагу на певні стандарти, які, на перший погляд, можуть здатися очевидними, але їх значення та розуміння видаються дуже актуальними, оскільки вони торкаються відразливого, але широко поширеного явища корупції та професійній відповідальності юристів протистояти йому.

До прикладу, стандарт дотримання закону. Правова допомога або послуги, включаючи юридичні звіти, висновки, усні поради та інші усні та

письмові консультації, повинні відповідати законодавству та виключати будь-які розбіжності чи порушення законодавства незалежно від побажань, запитів та вказівок клієнта.

Наступним можна навести стандарт збереження свободи та незалежності практикуючого юриста. При наданні правової допомоги або послуг, практикуючий юрист повинен завжди залишатися вільним і незалежним від будь-яких політичних чи інших інтересів, повинен протистояти корупції та не повинен займатись хабарництвом.

Деякі правники можуть вважати ці стандарти «декларативними», але вони мають пряме практичне значення. Практикуючий адвокат, який професійно представляє інтереси клієнтів у судах, є нічим іншим, як стороною у здійсненні правосуддя. Якщо ми широко обговорюємо і говоримо про корупцію в судовій системі, то, зокрема, практикуючі юристи повинні дотримуватися зазначених стандартів і протидіяти корупції. Крім того, стандарти захищають самого юриста від вчинення дій, що суперечать закону. Звісно, це стосується не тільки представництва в судах, а й будь-яких правовідносин, що виникають внаслідок професійної правничої діяльності.

В підсумку, варто зазначити, що адвокати в усьому світі зобов'язані бути професіоналами, які відстоюють інтереси своїх клієнтів вище за власні власних і прагнуть домогтися поваги до верховенства права. Фігура правника повинна поєднувати в собі постійну самоосвіту у сфері новітніх правових розробок, якісне обслуговуванням клієнтів, повагу до суду та законне прагнення забезпечити достойний рівень власного життя. Між цими елементами часто буває певна напруга. Для їх врівноваження і були створені міжнародні стандарти правничої професії. Згадані принципи спрямовані на встановлення загальновизнаної основи, яка буде служити підставою, на якій відповідні органи влади можуть встановлювати кодифіковані норми поведінки для юристів у будь-якій частині світу. Крім того, метою прийняття таких Загальних принципів є сприяння і зрощування ідеалів адвокатської професії. Міжнародні стандарти не замінюють або обмежують обов'язки юриста згідно з чинним законодавством або правил професійної поведінки.

Список використаних джерел

1. Сущенко В. М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 181. Юридичні науки. С. 22-25.

2. IBA General Principles for the Legal Profession. Adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=e067863f-8f42-41d8-9f48-d813f25f793c>

3. International Principles on the Independence and Accountability of Judges, Lawyers and Prosecutors. Practitioners Guide No. 1. CH-1211 Geneva 8. Switzerland. 260 p. URL: <https://www.refworld.org/pdfid/4a7837af2.pdf>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Кіслицина І. О.

СЕКЦІЯ 6. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Токарева Віра Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Шинкаренко Олександр Петрович

студент 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ

Проблема використання сирітських творів полягає в тому, що їх використання технічно неможливо на законних підставах. При цьому кількість сирітських творів, що зберігаються в бібліотеках, архівах та інших установах культури досить значна [1].

Існування творів-сиріт перешкоджає авторському самовираженню, породжує ненавмисну цензуру та значну кількість порушень авторських прав, – навіть якщо воно не має на меті одержання прибутку.

За оцінками Центру суспільного надбання в Юридичній школі університету Дюка (The Center for the Study of the Public Domain at the Duke Law School) сирітські твори можуть становити більшість матеріалів культури ХХ століття [2].

З метою удосконалення дозвільної схеми при використанні творів-сиріт у Великобританії 29 жовтня 2014 року було запроваджено в дію правила, що регулюють умови видачі індивідуальних ліцензій на сирітські твори, які визначають належного пошук та бази даних в яких віг має проводитися [3].

Істотною віхою на шляху реформування законодавчих перешкод публікації сирітських творів та вільного поширення культурної спадщини визнається прийняття Директиви ЄС 2012/28/[4].

Директива ЄС направлена на формування дозвільних засад регулювання авторських відносин в країнах Євросоюзу. Прийняття Директива 2012/28 направлено на забезпечення правомірного доступу суспільства до творів, автори та правовласники яких не встановлені [4].

Проміжним підсумком вирішення протиріччя в авторському праві, стосовно творів, які залишаються під авторсько-правовою охороною автори яких невідомі, у ЄС є видання Меморандуму про взаєморозуміння [5].

Застосування положень Директиви 2012/28 є досить обмеженою, та поширюються на наступні об'єкти: твори, опубліковані у вигляді книг, періодичних видань, газет, журналів, кінематографічні або аудіовізуальні твори і фонограми, що знаходяться у зібраннях загальнодоступних бібліотек, освітніх установ або музеїв, а також у зібраннях архівів, фільмо або аудіофондів [6].

Слід вказати, що «культурні інститути» (публічні бібліотеки, музеї, архіви, суспільне телерадіомовлення) можуть використовувати твори на некомерційній основі лише в обмеженому масштабі

У Додатку до Директиви передбачено мінімальний перелік реєстрів творів, серед яких: бібліотечні каталоги та реєстри авторів, які ведуть бібліотеки та інші установи; асоціації видавців і авторів у відповідній країні; реєстри і бази даних виданих книг; бази даних відповідних товариств зі збору винагород; джерела, які об'єднують різноманітні бази даних і реєстри [6].

Попри недоліки, уривчасті та не завжди послідовні положення Директиви ЄС 2012/28, прийняття вважається досить вдалим, гнучким і зваженим нормативно-правовим актом [7].

У США в межах приватного проекту Google Books Search (GBS) запущеного компанією Google з 2004 року діє проект Orphan Works Project стосовно сирітських творів, автори яких невідомі або не можуть бути виявлені які підлягають охороні. Проект дозволяє працювати з повним текстом книг студентам, професорсько-викладацькому складу, та іншим авторизованим відвідувачам бібліотек університетів [8].

У Офіс авторського права США в 2006 році надав звіт щодо сирітських творів, де рекомендувалось користувачам проводити належний пошук із метою знаходження правоволодільця твору, а у разі появи правоволодільця твору, який вимагає плату його за використання, стягувати розумну компенсація за використання, яка не визнається компенсація за порушення авторських прав.

Істотний вплив на формування практики використання сирітських творів в США справило рішення у справі Authors Guild et al. vs Google (2011) яке дозволило використання сирітських творів в обмежених випадках доктрини добросовісного використання «fair use».

У 2015 году Бюро з охорони авторських прав в США (US Copyright Office) представило в доповіді «Сирітські твори і масова оцифровка» свої пропозиції щодо легалізації сирітських творів, які носять не обов'язковий, рекомендаційний характер.

Слід зазначити, що концепція сирітських творів зазнала в США критиці у зв'язку з введенням вимоги проведення належного пошуку замість застосування звичної доктрини сумлінного використання щодо сирітських творів.

Україна, що взяла курс на євроінтеграцію ще на початку 2000-х років, та активно його реалізує, політика захисту прав інтелектуальної власності набувають додаткового змісту.

Зокрема, у 1994 році Україна уклала Угоду про партнерство та співробітництво з ЄС [9].

ст. 157 Угоди передбачає у цьому аспекті задачі а) спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін; і б) досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності [10].

У 2008 році вступила до Світової організації торгівлі (СОТ), що вплинуло на застосування Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди TRIPS)) [11].

Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити рівень захисту сфери інтелектуальної власності, аналогічний існуючому в ЄС.

У ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» надано автору особисте немайнове право, вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання [12].

Згідно із ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» яка визначає порядок виникнення і здійснення авторського права, та презумпцію авторства, передбачено, якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом, видавець твору вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство[13].

Таким чином, відсутність інформації про автора не є підставою для вільного використання твору та вимагає від користувача вчинення певних дій для отримання дозволу.

Водночас в умовах поширення цифрових технологій та Інтернету особа видавця втрачає значення для надання та донесення твору до суспільства.

Провідною засадою сучасного авторського права є надання охорони твору без вимоги дотримання будь-яких формальностей відповідно до ст. 5(2) Бернської конвенції.

Наразі, можна окреслити такі основні механізми вирішення проблем сирітських творів як обмеження відповідальності, ліцензування на використання сирітських творів, схеми колективного ліцензування, розширення суспільного надбання за рахунок сирітських творів та ін. [14]

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що встановлення вільного використання сирітських творів при детальному нормативному регулюванні має стати одним з пріоритетних напрямків вдосконалення українського законодавства у сфері права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Tokareva V. Davydova I., Adamova E. Legal problems of the use of orphan works in digital age. Juridical Tribune. 2021. № 11. P. 453-471
2. Center for the Study of the Public Domain, Duke Law School. URL: <http://www.1aw.duke.edu/cspd/orphanworks.html>
3. U.S. Copyright Office. Orphan Works and Mass Digitization. A report of the register of copyrights june 2015 p. 28. URL: www.copyright.gov
4. Директива Европейского парламента и Совета ЕС No 2012/28/ЕС от 25.10.2012 г. об отдельных случаях легального использования произведений с неизвестной принадлежностью (сиротских произведений). WIPO. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=13043> (дата обращения 07.05.2016)
5. Memorandum of understanding on key principles on the digitisation and making available of out-of-commerce works. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf
6. Токарева В.О. Окремі аспекти сирітських творів в умовах інтеграційних процесів. Jurnaluljuridic. 2019. № №3. с. 97-101. http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/22.pdf
7. Токарева В.О. Окремі питання легалізації сирітських творів. Recht der Osteuropäischen Staaten(ReOS). 2019. №1. С. 197-201.
8. Проект Google Books — несостоявшаяся революция в авторском праве? URL: <http://lexdigital.ru/2012/069/>
9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24. ст. 1794.

10 Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

11. Орлюк О.П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 59-74.

12. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

13. Штефан О. О. Правовий режим використання сирітських творів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2 (2). С. 184-191.

14. Піхурець О. В., Литвин С. Й. Розвиток правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням «сирітських творів» в Україні та країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44(1). С. 81-86.

Акулов Юліан Вікторович

аспірант кафедри інтелектуальної власності

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТВОРЦЯ У СФЕРІ ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Одним із конституційних прав, яке має фундаментальне значення для розвитку інтелектуального потенціалу, є право громадян на захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54 Конституції України).

Обрання належного способу захисту має важливе практичне значення, оскільки дозволяє не лише задовольнити інтереси правовласників, а й впливає на можливість задоволення позовних вимог. Як свідчить аналіз судових справ у сфері захисту авторських прав попри широкі можливості щодо обрання належних способів захисту, позивачі не завжди правильно визначають способи захисту відповідно до способу та виду порушених прав, внаслідок чого позовні вимоги залишаються без задоволення.

Розкриваючи різні доктринальні підходи до розподілу способів захисту цивільних прав на загальні та спеціальні, Кот О.О. слушно зазначає, що характер способу захисту як загального чи спеціального має значення і повинен використовуватися виключно при вирішенні конкретного спору та

впливає на виявлення належного способу захисту порушеного права. Метою виокремлення цих способів є визначення серед декількох можливих чи обраних уповноваженою особою належного та ефективного для захисту конкретного порушеного суб'єктивного права з урахуванням особливостей конкретних спірних матеріальних правовідносин, що і виступає критерієм для цієї класифікації [1, с. 100].

Отже ефективний спосіб захисту спрямовано на швидке та якісне досягнення результату, на який розраховує сторона, звертаючись з позовом до суду. Поряд із загальними критеріями, які використовуються для встановлення ефективності та належності способів захисту в кожному окремому випадку слід виходити з обставин справи та умов, за яких права порушено.

Розглядаючи порушення авторських прав у сфері вільного використання творів, слід зазначити, що це позадоговірні відносини, відповідно способи захисту прав, пов'язані з визнанням договорів недійсними, розірвання договірних відносин тощо не є належними способами захисту.

Обрання способу захисту порушених авторських прав у сфері вільного використання творів та обмеження майнових прав залежить від таких обставин: категорія порушених прав (майнові та/або немайнові); способу неправомірного використання твору; наслідків неправомірного використання творів; мети, яку бажає досягти автор (правоволоділець).

Задоволення позовних вимог щодо захисту авторських прав в свою чергу залежить від: відповідності обраних способів захисту способу порушення авторських прав; доведеності факту неправомірного використання творів, ефективності обраних способів захисту.

При зверненні за захистом порушених прав важливе значення має розмежування презумпції авторства та презумпції винного порушення авторських прав. Презумпція авторства не потребує доведення авторства, якщо автор надав належне підтвердження використання твору під власним іменем (псевдонімом), що дозволяє встановити взаємозв'язок між творцем і твором. Презумпція авторства при цьому не звільняє від підтвердження належними доказами порушення авторських прав внаслідок неправомірного використання творів. В свою чергу презумпція винного порушення авторських прав підлягає спростуванню особою, дії якої визнаються неправомірним використанням творів.

Серед способів захисту авторських прав, які вбачаються ефективними при порушенні авторських прав у сфері вільного використання творів, слід

виділити: відшкодування немайнової шкоди, опублікування інформації про порушення авторських прав (щодо захисту немайнових прав) та відшкодування майнової шкоди (щодо захисту майнових прав).

Враховуючи, що порушення авторських прав відбуваються у сфері вільного використання творів, яка передбачає обмеження дії майнових авторських прав, вбачається більш доцільним перш ніж звертатись за захистом порушених прав до суду, впроваджувати практику альтернативного вирішення спорів. Це дозволить сторонам знайти обопільно вигідне рішення щодо умов використання творів, зменшити ризики подальших порушень та конфліктів у сфері авторського права.

Слід звернути увагу, що при виникненні спорів щодо використання результатів творчої діяльності сторони переважно звертаються до судових процедур їх вирішення. Чинників, які обумовлюють такий вибір сторін чимало, зокрема низька інформаційна обізнаність щодо інших способів врегулювання спорів, недовіра до таких способів, залежність виконання рішень, прийнятих сторонами за межами судових процедур виключно від волі. Разом з тим, в умовах сьогодення коли доступ до правосуддя крім завантаженості суддів також ускладнено введенням воєнного стану, особливої актуальності набуває розширення практики врегулювання спорів у сфері авторського права за допомогою альтернативних способів врегулювання спорів.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності щодо співробітництва у сфері інтелектуальної власності від 5 жовтня 2021 року одним із напрямів визначено співробітництво з метою імплементації Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності щодо альтернативного вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності, вчиненого 28.09.2018 р. [2].

Важливість впровадження широкої практики застосування різних способів альтернативного врегулювання спорів, які виникають у сфері обмеження майнових авторських прав та вільного використання творів на нашу думку обумовлено таким. Як вже зазначалось у сфері вільного використання творів важливим є досягнення балансу інтересів користувачів та правовласників. Надмірна монополізація використання творів зі сторони творця чи його правонаступників не лише є шкідливою, а й відносно неможливою в сучасних умовах. Мета створення результатів творчої діяльності має, крім першочергово задоволення потреб й інтересів творця,

також й досягнення певних соціальних аспектів (культурних, духовних, наукових тощо). Тому політика відкритості й доступності творів має забезпечуватись на рівні законодавства. З іншої сторони нечіткість критеріїв вільного використання творів призводить до перевищення дозволених меж. При цьому таке порушення може відбуватись як навмисно, так і через відсутність досвіду та оціночний характер законодавчих положень. Як засвідчив аналіз окремих судових справ про порушення авторських прав не завжди позови про захист авторських прав підлягають задоволенню, зокрема й через недоведеність їх порушення. У зв'язку з чим звернення сторін до переговорів, медіації чи інших способів альтернативного врегулювання конфліктів дозволило б: швидше вирішити спірні ситуації; знайти оптимальне вирішення способів, меж та сфери використання творів на умовах вільного використання творів; з'ясувати правомірність дій користувача; визначити можливі шляхи усунення допущених порушень.

Список використаних джерел

1. Кот О.О. Спеціальні способи захисту суб'єктивних цивільних прав. *Право України*. 2017. № 1. С. 91-100.

2. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності щодо співробітництва у сфері інтелектуальної власності від 5 жовтня 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-21?find=1&text=%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%82#w1_1

Бондар Павло Вадимович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДНОСИН ШЕРІНГУ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПОЇЗДКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Війна в Україні прямо або опосередковано вплинула на всі сфери суспільного життя. Структура автомобільних перевезень в умовах воєнного стану зазнала тектонічних змін через вплив одразу декількох факторів:

- через бойові дії несприятливими, а іноді й неможливими, стали умови ведення підприємницької діяльності з перевезення пасажирів – небезпечність стала не єдиною характеристикою поїздки між окремими населеними пунктами. Проблеми з паливно-мастильними матеріалами також наклали відбиток на стан розвитку системи автомобільних перевезень як пасажирів, так і вантажів;
- з'явилися кейси «волонтерських» перевезень з небезпечних регіонів України; вивезення вимушених переселенців за кордони нашої держави;
- неможливість виїзду за кордон чоловіків у віці від 18 до 60 років зумовила скорочення кадрового потенціалу для здійснення міждержавних автомобільних перевезень.

Вже звичні для українців агрегатори таксі та міжміських автомобільних перевезень в умовах воєнного часу вдалися до переформатування своєї роботи з метою допомоги своїм співгромадянам. Так, у додатку агрегатора таксі Bolt з'явилася нова категорія «Support», що надала можливість водіям-волонтерам допомогти з перевезеннями за символічною ціною в 1 грн, а «всі, хто цього потребує, безплатно переміщатись у разі екстреної потреби» [1]. Одеський агрегатор «Бонд» також організував у застосунку можливість обрати вибрати клас авто «Волонтер» або «Волонтер вантажний» [2]. Долучився до вкрай важливого процесу організації волонтерських перевезень також і сервіс пошуку попутників BlaBlaCar [3]. Окрім того для здійснення волонтерських перевезень створювалися спеціалізовані пабліки в соціальній мережі Facebook, групи в месенджерах Viber, Telegram та інших.

Свідомий та громадсько активний вибір підприємців сприяти евакуації цивільного населення та розширенню волонтерського руху є надзвичайно важливим для нашої держави в умовах війни, однак слід зазначити, що невирішеним залишається питання врегулювання даних відносин між перевізником та пасажиром, особливо з огляду на непоодинокі факти обману, шахрайства [4] та скоєння псевдоводіями-волонтерами інших дій, направлених на порушення цивільних прав пасажирів.

Перш за все, необхідно відзначити, що перевезення, яке здійснюється безоплатно, за символічну плату (1 грн. у випадку таксі «Бонд»), або з урахуванням лише витрат на паливо за час поїздки в будь-якому випадку повинні бути ідентифіковані як договірні цивільні відносини з перевезення пасажирів. Відповідно до положень загальної для всіх договірних зобов'язань з надання послуг ст. 903 ЦК України, якщо договором

передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором. Як зазначає І. Лукасевич-Крутник, диспозитивне формулювання свідчить, що законодавець надав перевагу договірному врегулюванню питання оплати послуг, а договори з надання транспортних послуг можуть бути оплатними і безоплатними, що визначається на розсуд сторін [5].

Отже, можемо констатувати, що для даного виду правовідносин актуальними є регулятивні положення, що стосуються саме договірних відносин перевезення пасажирів. Попри недостатню законодавчу врегульованість відносин безоплатного перевезення, в літературі зустрічаємо думку, що перевізник, який не є транспортом загального користування, має право в будь-який момент відмовитися від виконання безоплатного договору перевезення, і для нього не виникає обов'язку відшкодовувати збитки, завдані невиконанням договору [6, с.77].

Однак, вважаємо, що недостатня визначеність характеристик безоплатного договору перевезення та відсутність зустрічного зобов'язання з боку пасажирів не виключають випадків відшкодування шкоди, завданої пасажирів у разі відмови перевізника від виконання договору, окрім випадків відмови від виконання договору з об'єктивних причин, таких як небезпека проїзду по певній території або технічна неможливість подальшого руху.

Список використаних джерел

1. Скрипін В. Водії-волонтери Bolt зможуть безоплатно переміщувати українців у разі екстреної потреби. ІТС.ua. 2022. URL: <https://itc.ua/news/vodiyi-volonter-i-bolt-zmozhut-bezoplatno-peremishhuvati-ukrayincziv-u-razi-ekstrenoyi-potrebi/>
2. Одесская служба такси набирает волонтеров-водителей, чтобы помогать обеспечивать тероборону едой и медикаментами. Думская. 2022. URL: <https://dumskaya.net/news/odesskaya-sluzhba-taksi-nabiraet-volonterov-vodi-160495/>
3. Давайте допоможемо один одному: Як шукати волонтерів та тих, хто потребує транспорту за допомогою BlaBlaCar. URL: <https://blog.blablacar.com.ua/newsroom/novini/ukrajintci-khochut-dopomogti-blablacar-z-ednue-volonteriv-z-ukrajintciami-iaki-shukaiut-transport>
4. В Києве аферист под видом помощи по доставке экипировки для ВСУ обманул волонтеров на полмиллиона гривен. URL: <https://news.pn/ru/criminal/271812>

5. Лукасевич-Крутник І. Ціна як істотна умова договорів про надання транспортних послуг. Підприємництво, господарство і право. 2019. №4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/10.pdf>

6. Самойленко Г.В. Правова природа оплатних та безоплатних договорів перевезення пасажирів. *Право і суспільство*. 2016. № 2(3). С. 72-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2%283%29__14

Бугаєць Альона Сергіївна

аспірантка 1-го курсу кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО РОЗУМІННЯ ФРАУДАТОРНИХ ДОГОВОРІВ

Розглядаючи проблематику визначення сутності фrawdаторних договорів варто наголосити на тому, що чинне національне законодавство не містить тлумачення поняття «фrawdаторний договір». Протягом останніх трьох років застосування цієї конструкції набуло свого поширення в національній судовій практиці.

Як свідчить судова практика, під фrawdаторними розуміються договори вчинені боржником на шкоду кредиторам. Така категорія договорів найбільше використовується щодо розгляду справ у сфері:

- банкрутства;
- неплатоспроможності банків;
- виконавчого провадження.

Відтак, щодо судової практики із застосуванням конструкції фrawdаторності варто сказати про те, що згідно із Постановою Верховного Суду України від 7 жовтня 2020 року у справі № 755/17944/18 було сформульовано висновок щодо структури «фrawdаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі, котра зокрема включає:

- коли боржник усвідомлює, що майно буде вилучено за борги, тобто при укладенні договору (момент);
- контрагент, з яким боржник укладає спірний договір (наприклад, родич боржника, пов'язана або афілійована юридична особа);
- ринкова або неринкова вартість, наявність чи відсутність оплати контрагентом боржника ціни [1].

Слід зазначити, що фrawdаторні договори за своєю сутністю є шахрайськими, оскільки в момент укладання такого правочину головна його мета є прихованою, та лише в подальшому буде проявлятися в ухиленні від виконання обов'язку через бездіяльність або дії, котрі можуть вчинятися до і після настання виконання строку зобов'язань.

Відповідно, саме заподіяння шкоди інтересам кредиторів, їх майновим правам є метою такої шахрайської угоди. При цьому правовим наслідком шахрайського правочину за умови його доведеності є його недійсність.

При цьому, якщо результат дій боржників не завдає шкоди кредитору, навряд чи коректно ставити питання про шахрайський характер будь-якої угоди, укладеної в конкретний період часу, оскільки за відсутності негативних наслідків, для боржника це все одно залишається угодою, але не шахрайською.

Проте будь-який договір можна кваліфікувати як фrawdаторний, але завдання судочинства – захистити кредитора від шахрайства у цивільних відносинах, тому слід відрізнити вплив економічних ризиків на результати діяльності підприємства від шахрайства як протиправного діяння, характеризується зловживанням правами щодо:

- несумлінного заволодіння коштами, майном чи послугами;
- ухилення від надання послуг чи оплати;
- одержання ділової або особистої переваги.

Слід виділити такі ознаки фrawdаторності у справі про банкрутство:

- вчинені боржником;
- наявні збитки боржника або кредитора;
- вина боржника у вчиненні відповідних дій як умислу, так і необережності;
- є як платним, так і безкоштовним [2].

Потрібно сказати про те, що при розгляді спору про визнання оспорюваного правочину недійсним та фrawdаторним визначальним є наявність умислу сторін оспорюваного правочину, який дозволив третій особі (боржнику) зловжити правом одного кредитора на користь іншого, оскільки Зловживання правом саме по собі вже є правопорушенням, внаслідок якого порушується суб'єктивне право особи.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити про те, що при визнанні фrawdаторності достатньо самого факту наявності укладеного договору, згідно з яким боржник має заборгованість на день вчинення оспорюваного правочину.

Список використаних джерел

1. Постанова від 07.10.2020 р. № 755/17944/18 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92315178>
2. Конструкція фразаторних правочинів. 2021. URL: <https://borgexpert.com/ru/stiahnennia-borhiv/sudova-praktyka/konstruktsiia-fraudatornykh-pravochyniv>

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Ульянова Г.О.

Маковецький Андрій Миколайович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Положеннями Конвенції «Про захист прав людини й основоположних свобод» встановлено, що «кожна особа (як фізична так і юридична) має право безперешкодно користуватися своїм майном, а позбавлення вказаних осіб її власності не допускається інакше як в інтересах суспільства, а також на умовах, передбачених законодавством та загальними принципами міжнародного права, при цьому на здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів, визнано правом держави» [1].

Власність – це відносини між людиною, групою або громадою людей (суб'єктом), з одного боку, і будь-якою субстанцією матеріального світу (об'єктом) – з іншого, що полягає у постійному, або тимчасовому, частковому, повному відчуженні, від'єднанні, привласненні об'єкта суб'єктом.

Відповідно до частини 5 статті 60 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що «від імені та в інтересах територіальних громад органи місцевого самоврядування можуть здійснювати правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності відповідно до законодавства, в той же час останні можуть виконувати необхідні майнові операції, а також вести передачу зазначених вище об'єктів в постійне або тимчасове користування (здавати в оренду, купувати або продавати тощо) особам (фізичним або юридичним), використовувати ці об'єкти в якості

застави, а також розглядати питання про відчуження, визначати договорами або угодами умови використання та фінансування таких об'єктів» [2].

Згідно з частини 1 статті 142 Конституції України «матеріальною і фінансовою основою територіальних органів в особі органів місцевого самоврядування виступають рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад» [3].

Господарський кодекс України у ст.78 прописує, що комунальні підприємства, установи та організації утворюються на базі відокремленої частини комунальної власності і входять до сфери управління відповідного органу місцевого самоврядування, який визначає в установчих документах та інших актах обсяг завдань, які має здійснювати комунальне підприємство. Тобто комунальні юридичні особи є такою ж складовою об'єктів цивільних прав територіальних громад, як і інші [4].

Об'єкти комунальної власності можна визначити, як предмети (майно, грошові кошти, земельні ділянки тощо), що складають матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування та використовуються для забезпечення соціально – економічних потреб населення. Об'єкти комунальної власності є базою задоволення матеріальних і духовних потреб людини – члена територіальної громади, зокрема в житлі, освіті, охороні здоров'я, комунальних послугах, відпочинку, дозвілля та інших послугах.

Крім вищевказаного законодавством визначено, що «територіальним громадам належать право комунальної власності на майно (рухоме та нерухоме), які визначаються об'єктами комунальної власності, місцеві бюджетні доходи та інші грошові кошти, земельні ділянки та природні ресурси, організації, підприємства, установи, банки, страхові товариства і пенсійні та житлові фонди, заклади (культури, освіти, науки, охорони здоров'я, спорту тощо)» [2].

Також, у положеннях законодавства, виділяють об'єкти «виключного права» комунальної власності, зокрема: «землі загального користування населених пунктів, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, надані для розміщення будинків органів державної влади та місцевого самоврядування; землі; річки, водоймища та їх береги; кладовища; пам'ятки історії та архітектури; природні ландшафти та заповідники; інші об'єкти, перелік яких встановлює територіальна громада або відповідна рада» [2].

Передача майна територіальним громадам державою регулюється Законом України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності». Так, цим законом передбачено, що «об'єктами передачі можуть бути: цілісні майнові комплекси підприємств; нерухоме майно; об'єкти незавершеного будівництва; інше окреме індивідуально визначене майно підприємств; акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності; об'єкти житлового фонду, гуртожитки; об'єкти соціальної інфраструктури (крім кінотеатрів, санаторіїв, профілакторіїв, будинків відпочинку та аптек); соціального забезпечення, які перебувають у повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, або не увійшли до статутного капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації, у тому числі не завершені будівництва» [5].

Однак законом також передбачено об'єкти, які не можуть передаватися до комунальної власності, зокрема до них відносяться «об'єкти, право власності на які не зареєстровано в установленому законом порядку (крім об'єктів житлового фонду та гуртожитків, нерухомого військового майна, яке вивільняється у процесі реформування Збройних Сил України); об'єкти, будівництво яких фактично продовжується за рахунок державних капітальних вкладень, до введення їх в експлуатацію тощо» [5].

Слід зазначити, що у територіальних громадах без згоди останньої або прийняття рішення ради територіальної громади чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом, об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені та передані іншим суб'єктам.

Слід також зазначити, що держава гарантує захист права власності від будь-яких злочинних посягань та незаконного заволодіння. Перелік, який закріплений у главі 29 ЦК України, способів захисту права власності не є вичерпним. Відповідно до частини 2 статті 16 ЦК України суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [6].

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини. Ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Закон України від 03.03.1998 № 147/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/147/98-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Мошинська Яна Степанівна

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ВІДНОСИН, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Положення сімейного законодавства України щодо встановлення підстав позбавленням батьківських прав (ст. 164 Сімейного кодексу України [1] (далі – СК України) характеризуються наявністю оціночних понять, які можуть тлумачитися судом неоднозначно, що призводить до невинновданого втручання у сімейне життя з боку держави і порушення права на сімейне життя, передбаченого та захищеного ст. 8 Європейської конвенції з прав людини [2]. Позбавлення батьківських прав має обов'язково відповідати нагальній соціальній потребі, що переслідується, та не порушувати справедливий баланс, який повинен бути досягнутий між відповідними конкуруючими інтересами, з пріоритетом забезпечення найкращих інтересів дитини (рішення ЄСПЛ від 30.11.2017 р. у справі «Странд Лоббен та інші проти Норвегії», справі від 18.06.2019 р. у справі «Хаддад проти Іспанії»).

Можливими шляхами подолання недоліків правового регулювання підстав та порядку відібрання дітей від батьків має стати удосконалення судового механізму забезпечення захисту прав учасників цих відносин. Зокрема, найбільшою гарантією має стати обов'язкове врахування судом думки самої дитини стосовно питання позбавлення її батьків батьківських прав. Однак, на практиці, на сьогодні, думкою дитини під час судового розгляду продовжують нехтувати. Зокрема, у справі № 686/16892/20 від

29.07.2021р. [3] суд відмовив у позбавленні батька дитини батьківських прав та не врахував думку дитини, яка пояснила, що не бажає спілкуватися з батьком і він є для неї чужою людиною.

Зазначена категорія справ не може розглядатися судом за формальними ознаками і тому треба законодавчо закріпити дискреційні повноваження суду у сімейних справах, що надає можливість урахування при вирішенні рішення судом конкретних обставин справи. Обов'язково у цій категорії справ мають призначатися різні види експертиз та консультацій із спеціалістами (наприклад, психологами, представниками органів, що надають фінансову допомогу сім'ям з дітьми тощо). Також у законодавстві України слід встановити випробувальний строк у 1 місяць для батьків, щодо яких розглядається справа про відібрання дітей, для усунення обставин, що становлять небезпеку для дітей (зокрема, поліпшення житлових умов, припинення зловживання алкогольними, наркотичними засобами тощо).

Як впливає із положень п. 2 ч.1 ст. 164 СК України, під час судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав обов'язково має встановлюватися наявність вини батьків (одного з них) при невиконанні ними своїх батьківських обов'язків. Відповідно до абз.2 п. 16 Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.2007 № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» [4] ухилення батьків від виконання своїх обов'язків полягає у відсутності піклування про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

У випадках, коли батьки не усвідомлюють нехтування ними своїми обов'язками, тобто вчиняють ці дії не умисно, а не через недбалість, їх не можна позбавляти батьківських прав. З такими батьками органу опіки та піклування слід провести бесіди та консультації з наданням певного строку на виправлення ситуації. Тільки у разі свідомого подальшого невиконання батьками своїх обов'язків їх може бути позбавлено батьківських прав.

Стосовного врахування вини при винесенні судом рішення про позбавлення батьківських прав зазначив Верховний Суд у своєму рішенні №520/8264/19 від 26.04.2022 р. [5] Судом було проаналізовано поведінку відповідача, яка полягала у залишенні дітей без догляду та піклування після хвороби та смерті матері. Прояв інтересу до життя дітей за допомогою телекомунікаційних засобів судом було визнано належним способом реалізації батьківського піклування. Відповідача було позбавлено з цієї підстави батьківських прав з урахуванням інтересів та думки його дітей.

У якості висновку, слід зазначити, що судова практика щодо позбавлення батьківських прав зводиться до того, що позбавлення є крайнім заходом, коли поведінка батьків (одного з них) не підлягає виправленню.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29>
2. Європейська конвенція з прав людини 1950 року. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
3. Постанова ВС КЦС у справі № 686/16892/20 від 29.07.2021. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96978029>
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.2007 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>
5. Постановова ВС КЦС у справі №520/8264/19 від 26.04.2022 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104178273&red=1000030511d37ad5de31e69a1021595b936d0e&d=5>

Оскілко Олексій Олегович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ ЗАХИСТУ

Збройні сили є складовою будь-якої демократичної держави та суспільства. Виконуючи свої функції в галузі оборони та національної безпеки, збройні сили відіграють ключову роль у забезпеченні безпечного середовища, яке дозволяє користуватися всіма невід'ємними правами та

свободами людини. За виконання своїх обов'язків військовослужбовці як представники держави зобов'язані поважати права людини та положення міжнародного гуманітарного права. Однак робити це в ході вирішення своїх завдань (як у гарнізоні, так і в бойових умовах) вони, швидше за все, будуть лише у тому випадку, якщо їх власні права будуть гарантовані в рамках їхнього власного відомства.

Правові положення Європейської конвенції щодо захисту прав людини та основних свобод, поділяють права людини на чотири групи: «цивільні та політичні права; права, пов'язані з наданням рівних можливостей та недопущенням дискримінації у збройних силах; права, пов'язані з життям у військовому середовищі; процесуальні права, пов'язані з реалізацією та забезпеченням дотримання прав людини військовослужбовця у гарнізоні» [4].

Вивчення ситуації у сфері дотримання прав людини у збройних силах різних країн стикається з низкою серйозних проблем. Насамперед, ця тема ніколи не була предметом активних досліджень, тому існує лише незначна кількість публікацій, які багато уваги приділяють дотриманню прав людини, зокрема військовослужбовців. Іншою проблемою є розрив між правовими нормами та дійсністю. Норми та стандарти, закріплені в конституції та законах тієї чи іншої країни, реально дотримуються не завжди.

Європейською конвенцією щодо захисту прав людини та основних свобод, визначено певну концепцію, зокрема: «концепція «громадяни у військовій формі» передбачає, що на військовослужбовців, як професійних військових, так і службовців на заклик, поширюються ті ж права та гарантії, що й на інших громадян, з поправкою на деякі обмеження, що накладаються умовами військової служби. Справді, дотримання прав людини та основних свобод всіх людей, включаючи військовослужбовців, є складовою загальної концепції безпеки, прийнятої ОБСЄ, в якій підтримання миру пов'язане з дотриманням прав людини та основних свобод» [4, 5].

Зазначені вище фактори визначають відмінності видів обмежень, які та чи інша держава вважає за краще встановити щодо прав людини своїх військовослужбовців. Ці відмінності простежуються у тому, що існує ширша роль і становище збройних сил у суспільстві. Зазвичай, збройні сили розглядаються як особливий інститут, що кардинально відрізняється від цивільних інститутів.

Ця особливість – абсолютний імператив для військових, оскільки лише вона дає змогу зберегти боєздатність збройних сил.

Відповідно до цієї точки зору «військовий не просто державний службовець, а людина, яка діє за покликанням, віддана своєму обов'язку, вітчизні та військової честі» [7, с. 8]. Окремі науковці, навпаки, вважають, що «збереження особливого становища збройних сил має лише відносне значення, оскільки у XX – XXI століттях під впливом політичних, правових, культурних, технологічних та економічних факторів з боку суспільства збройні сили зазнали та зазнають тенденцій «оцивільнення»» [6, с. 107-110].

Таким чином, у наші дні професія військовослужбовця є продуктом ширших трансформацій суспільства. Наслідки цих трансформацій можна проілюструвати з прикладу моделі «інститут чи професія». Основне становище цієї моделі полягає в тому, що професія військовослужбовця переходить від інституційного формату до чогось на зразок професійного формату, який можна порівняти з іншими існуючими в суспільстві професіями.

Професія військовослужбовця все більше втрачає статус особливого інституту, заснованого на вірності обов'язку, вітчизні та честі, і стає «просто роботою» зі своїми фінансовими стимулами, гарантією зайнятості та привабливими умовами праці. У рамках моделі «інститут» права людини військовослужбовця підлягають значному обмеженню, оскільки професія військового не порівнянна з жодною іншою професією в суспільстві, тоді як у рамках моделі «професія» військовослужбовцям у загальному випадку слід надати ті ж права, що й іншим громадянам.

Разом з тим такі обмеження обов'язково повинні відповідати кільком критеріям. Вони мають: бути раціонально пов'язані з оборонними потребами держави; базуватися на міцній правовій основі – переважно на законодавстві; бути пропорційними, тобто адаптованими з точним урахуванням інтересів збройних сил, які можуть бути порушені, та з дотриманням прав військовослужбовців [3].

Будь-які обмеження прав людини військовослужбовців, які містять елементи дискримінації за ознакою раси, етнічної чи релігійної приналежності, статі чи сексуальної орієнтації, слід піддавати особливій перевірці з урахуванням їх характеру, а також з урахуванням вимог про чітке обґрунтування таких обмежень [1]. Тягар доказування необхідності обмеження прав військовослужбовців слід покласти на самих військовослужбовців.

Права людини – це не просто красиві слова, записані на папері: вони підлягають неухильному виконанню у повсякденній практиці збройних сил [1, 2, 4].

Порушення прав людини внаслідок незаконних дій (наприклад, неналежне поводження із призовниками) належать до найбільш приватних порушень у збройних силах.

Отже, однією з головних, є проблема практичної реалізації прав людини для військовослужбовців та належний захист цих прав. Досягши цієї мети, збройні сили стають не просто захисниками територіальної цілісності держави, а й захисниками та втіленням її демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 27, ст. 385
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15, ст. 190
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). 04.11.1950 року. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Кодекс поведінки щодо військово-політичних аспектів безпеки. ОБСЄ. 03.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_116#Text
6. Кісель В. Й. Статус військових частин Збройних Сил України як суб'єктів цивільних правовідносин // *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2005. № 3. С. 107–110.
7. Медвідь Л.П. Права, свободи та обов'язки військовослужбовців в Україні: Конституційно-правові аспекти. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ. 2016. 249 с.

Плюшко Дмитро Сергійович

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО АНАЛІЗУ ПІДСТАВ ДЛЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ

Сім'я – це основа суспільства, саме тому без сім'ї неможливе існування як самого суспільства, так і держави [5]. Сім'я є унікальним соціально-правовим інститутом.

До теперішнього часу сім'я є найбільш стійким соціальним утворенням, змінюються форми сім'ї, що виконуються її функції, але сама сім'я як унікальний соціальний інститут зберігається. Необхідність зміцнення сім'ї виступає основним принципом сімейного законодавства України (ч. 2 ст. 1 СК України)[1].

На жаль, сучасні показники співвідношення шлюбів та розлучень в Україні, свідчить про нестабільність шлюбних відносин: розлученнями закінчуються в середньому 50% шлюбів [6].

Розірвання шлюбу подружжям, як правило, припиняє сімейні відносини, породжує майнові, перш за все житлові проблеми, проблеми здійснення батьківських прав батьків, які проживають окремо від дитини, обмежує право дитини жити і виховуватися в сім'ї своїх батьків і багато інших, які свідчать про кризу, пережитому сучасної українською родиною.

Для сучасної України характерні деформації сім'ї та шлюбу як цивільних інститутів. Якщо з початку 2000 року до 2010 року проглядається збільшення зареєстрованих шлюбів та зниження розірвання зареєстрованих шлюбів (на прикладі Одеської області: 2000 рік на 14653 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 9227 розлучення (63%), 2005 рік на 16954 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 9284 розлучення (55%), 2010 рік на 17095 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 6814 розлучення (40%)), то починаючи з 2010 року проглядається навпаки збільшення фактів розірвання зареєстрованих шлюбів (на прикладі Одеської області: 2010 рік на 17095 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 6814 розлучення (40%), 2015 рік на 19158 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 8319 розлучення (44%), 2019 рік на 16702 зареєстрованих шлюби було зафіксовано 8692 розлучення (52%))[3].

Шлюб вже не представляє для чоловіка і жінки ні соціальну, ні правову значимість. За даними соціологічних досліджень, все більше число чоловіків і жінок вважають за краще не реєструвати свої відносини.

В даний час найбільш поширеними підставами для початку процедури розірвання шлюбу є такі: зловживання чоловіком спиртними або наркотичними речовинами, подружня зрада або наявність другої сім'ї, неможливість дітонародження, фінансова неспроможність, грубе поводження тощо.

У Європі однією з основних причин розлучень, на які вказують вчені, є зростання добробуту населення, більш справедливий розподіл матеріальних благ між усіма верствами суспільства і швидкий розвиток системи державних допомог. Це, як не парадоксально, призвело до того, що в найбільш благополучних європейських державах кожен з подружжя відчуває себе захищеним і може впоратися з усіма труднощами самотужки, навіть при наявності дітей.

Тобто, шлюб як економічна опора стає потрібен все меншій кількості людей, а ось родина як союз люблячих людей не завжди працює, оскільки має альтернативу: величезна кількість пар живуть в цивільному союзі, чи не реєструючи стосунки офіційно.

У Бельгії, де показник розлучень один з найвищих у світі і становить 71 відсоток, самотнім бути просто вигідно: так влаштована система соціального забезпечення країни. А з урахуванням того, що в Бельгії дуже високий відсоток освічених людей, які володіють найширшими поглядами на інститут шлюбу, в суспільстві не існує ніякого засудження нетрадиційних форм сім'ї. Скоріше вже традиційний шлюб стає все менш популярним.

Серед найбільш часто званих приводів для розірвання шлюбу в Європі соціологи відзначають зради і відчуження подружжя. Правда, як показали опитування, достатньою причиною для розлучень більшість європейців вважає регулярні зради або довгострокову позашлюбний зв'язок одного з подружжя, а не одноразову інтрижку на стороні.

Безумовним приводом для розлучення також вважається ситуація, коли один з подружжя в результаті свого сексуального пригоди заразив іншого венеричною хворобою, або сам захворів СНІД.

Частою причиною розлучень залишаються такі соціальні патології, як алкоголізм і наркозалежність одного з подружжя. У Європі відзначений найвищий в світі рівень споживання алкоголю на душу населення. Алкоголь, особливо вина і пиво, вживає практично все доросле населення. Проте, відношення до алкоголізму в суспільстві однозначно негативне.

Що стосується наркозалежності, то ця загроза – одна з найбільш гострих в Європі. За даними директора Департаменту секретаріату по транснаціональним загрозам Організації з безпеки і співпраці в Європі,

більше 15 мільйонів чоловік в Європі приймають наркотики. За даними соціологів, в одній тільки Великобританії, наркотики використовує кожен 12-й чоловік у віці від 15 до 24 років (в тому числі психоактивні речовини, які не заборонені законом).

Зросло число розлучень через появу у одного з подружжя одностатевого сексуального партнера. До таких зв'язків своєї другої половинки особливо нетерпимі жінки. Вони частіше за чоловіків розривають свій шлюб з цієї причини. Серед нових причин розлучень, що з'явилися в Європі в останнє десятиліття, соціологи відзначають скарги на комп'ютерну залежність і відсутність з цієї причини будь-якого уваги до партнера.

Якщо розглядати Європу в цілому, в ній відсоток розлучень по відношенню до числа укладених шлюбів щорічно збільшується, але все ж залишається трохи нижче, ніж в США. Звичайно, в Європі ситуація з розлученнями сильно відрізняється від країни до країни. Наприклад, в Бельгії, Чехії та Швеції відсоток розлучень в останні роки дуже високий: розлученням закінчується більше половини укладених шлюбів [4].

Отже, в Україні порівняно з іншими країнами ЄС та США ситуація щодо розірвання шлюбів у порівнянні з укладенням шлюбів є ліпшою аніж у зарубіжних країнах, однак тим не менш і в Україні більша половина населення віддають перевагу відносинам, схожим на шлюбні без реєстрації шлюбу.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
3. Council Regulation (EU) № 1259/2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation. *EUR-Lex*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:343:0010:0016:en:PDF>.
4. Єлісєєва, Т. С. Зарубіжний досвід правового регулювання процедури альтернативного вирішення спорів. *Юридичний світ*. 2015. № 6. С. 59-62.
5. Сафончик О. І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 22 с.

6. Державна служба статистики України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної Академії Наук України. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/index.htm>

Балабан Вікторія Вікторівна

студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДО ПИТАННЯ СТАТУСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

На сьогодні визначення статусу штучного інтелекту в цивільному праві є досить дискусійним питанням, оскільки багато вчених вважають за доцільне прирівняти штучний інтелект до об'єкту цивільних прав, однак інші науковці вважають за можливе визнати його новим суб'єктом цивільних правовідносин.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що в сучасному світі важко уявити своє життя без штучного інтелекту, оскільки його використання стає найважливішим фактором розвитку будь-якої держави. Більшість економічно розвинутих країн розглядають розвиток штучного інтелекту як стратегію підвищення національної конкурентоспроможності у світі та забезпечення національної безпеки.

Штучний інтелект широко використовується у сфері освіти, медичного обслуговування, пенсійного забезпечення, охорони навколишнього середовища, здійснення державного управління, у правозастосовчій діяльності, тощо.

Дослідженням правового статусу штучного інтелекту займалися такі вчені, як Грабовська О., Кармаза О., Коваль О., Марценко Н., Рекун В., Теличко О., Харитонов Є. та Харитонova О., Щербина Б. та інші.

Варто звернути увагу, що в доктрині не існує єдиного підходу з приводу правового статусу, а також щодо розуміння штучного інтелекту, який часто ототожнюють із поняттями «робот» та «робототехніка».

Різноманітність дефініцій спричинена тим, що дослідженню даного явища присвячена низка наукових галузей: і програмування, і філософія, і психологія, і біологія та інші. Кожна із яких зосереджує увагу на важливих для неї ознаках. Крім того, труднощі виникають через стрімкий розвиток

штучного інтелекту, а також через неоднозначність власне визначення «інтелект», що спричинено складністю його дослідження [1].

Якщо звернутись до правових визначень досліджуваної категорії, насамперед нормативних актів Євросоюзу, то штучний інтелект визначають як високорозвинені системи, що аналізують встановлені умови і приймають до певної міри автономні рішення задля досягнення визначених цілей. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у своїх принципах, схвалених у травні 2019 року, зазначає, що штучний інтелект – це машинна система, яка може робити прогнози, рекомендації або рішення, впливаючи на реальне або віртуальне середовище на основі заданого людиною набору цілей. Причому такі системи можуть бути розроблені для роботи з різним рівнем автономії [4, с. 40].

Науковці доводять, що метою створення штучного інтелекту є моделювання роботи людського мозку (інтелекту, розумової діяльності тощо) за рахунок відтворення когнітивної функції, яка є тотожною за критеріями, характеристиками і показниками відповідним функціям людини.

Штучний інтелект – це сукупність методів, способів, технологій і засобів, у тому числі апаратних, та комп'ютерних програм, які реалізують одну, кілька або всі когнітивні функції, рівнозначні когнітивним функціям людини [1, с.6-7].

Так, слушним є висновок М. Стефанчука щодо співвідношення понять «робот» і «штучний інтелект» як форма та зміст відповідно.

Штучний інтелект – це моделювання, за допомогою цифрової комп'ютерної логіки, здатності до творчої, абстрактної думки, а також до навчання. Однак робот є пристроєм, машиною, основною функцією якої є автоматизоване виконання одного чи декількох завдань за зразком дій людини, якій властиві ознаки рухливості, чутливості, аналітичності тощо. Завдяки штучному інтелекту робот наділяється здатністю до аналізу, розумністю, можливістю обробки інформації, а також – виконанню завдання, на які його запрограмовано [3, с. 6].

Варто звернути увагу, що виділяють декілька видів штучного інтелекту, залежно від здатності до самостійного навчання та мислення, а саме: слабкий, сильний та штучний суперінтелект, який є розумнішим за людський інтелект.

Вченими пропонується саме «розумних роботів», здатних до постійного самопрограмування на основі оновленої бази отриманого матеріалу, розглянути як суб'єкта, що еквівалентний фізичній особі та

зазначається, що в такому випадку штучний інтелект повинен мати права та обов'язки як і фізична особа.

Необхідно зазначити, що Щербина Б. пропонує виокремити три етапи юридичного розвитку для штучного інтелекту, відштовхуючись від критерію правосуб'єктності: 1) новостворений штучний інтелект; 2) несамотійний штучний інтелект; 3) незалежний штучний інтелект.

На кожному етапі юридичного розвитку штучний інтелект отримує певні знання, проходить експертизи для підтвердження можливості переходу для наступного етапу.

На останній стадії, а саме становлення самотійного штучного інтелекту, до набутих на попередніх етапах прав додається можливість бути позивачем та відповідачем у суді, займати керівні посади в державних органах, бути військовозобов'язаним та створювати собі подібних в обмеженій кількості, відповідно до визначеного законом порядку. Також у незалежного штучного інтелекту з'явиться можливість створювати юридичних осіб, працевлаштовувати фізичних осіб та інших штучних інтелектів із такими ж правами та обов'язками [5, с. 145-146].

Автор підкреслює, що для уникнення проблем «захоплення людства» роботами, достатнім є передбачити в законодавстві чітку процедуру визнання штучного інтелекту суб'єктом права, і в такому випадку він буде визнавати верховенство права, а також мати вичерпний перелік прав і обов'язків.

Однак, варто не погодитись з таким твердженням, оскільки, як зазначено вище, «розумні роботи» мають змогу перепрограмувати наявний в базі матеріал, а тому можуть стати безконтрольними і непередбачуваними людиною, яка власне їх створила.

Новітні технології повинні відповідати принципам справедливості, надійності, безпеки, конфіденційності. Право, в свою чергу, повинне бути динамічним та забезпечувати реалізацію даних принципів.

Визначення статусу штучного інтелекту на законодавчому рівні є важливим, оскільки на сьогодні він задіяний в усіх сферах життя людини. На нашу думку доцільним є визнання штучного інтелекту саме об'єктом цивільних прав, через те, що він є продуктом діяльності людини, щодо якого в подальшому виникають правовідносини. Об'єкти цивільних прав не мають власної волі – їх фактичну і юридичну долю можуть вирішити фізичні або юридичні особи, які є власниками даних об'єктів або мають певні майнові права щодо них.

Варто звернути увагу на відсутність у штучного інтелекту деліктоздатності, що вже не дає підстави прирівнювати його за правовим статусом до фізичної особи.

Під час врегулювання даного питання, важливим є врахування специфічних ознак штучного інтелекту, які не притаманні іншим об'єктам цивільного права, наприклад, здатність самостійно приймати рішення на основі обробленої інформації. Також необхідним є поширення на даний об'єкт правового режиму джерела підвищеної небезпеки, що сприятиме кращому захисту прав користувачів технологій штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Кармаза О., Грабовська О. Електронна особа (особистість) як суб'єкт правовідносин у цивілістичному процесі: *Підприємництво господарство і право*. 2021. Вип. 2. С. 5-10.
2. Мойсюк О.В. Право інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. 2020. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18665/Moisiuk_Pravo_in_telektualnoi_vlasnosti_na_objekty%2c_stvoreni_shtuchnym_intelektom.pdf?sequence=5&isAllowed=y.
3. Стефанчук М.О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення : автореф.дис.докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2020. С. 6.
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Толмачевська Ю.О. Використання штучного інтелекту у спорті: проблеми і перспективи: *Lex Sportiva*. 2021. Вип. 1. С. 38-45.
5. Щербина Б.С., Ткаченко В.В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права: *Юридичний вісник*. 2021. Вип.1 (58). С. 142-148.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Матійко М. В.

Гоцуленко Юлія Володимирівна, Мисько Ігор Степанович
студенти 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24.02.2022 в нашій державі запроваджено воєнний стан, який згодом було продовжено низкою указів Президента України, зокрема й останнім від 12.08.2022 № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженим законом від 15.08.2022 № 2500-IX [1]. Безумовно, умови воєнного стану зумовлюють зміни в багатьох сферах суспільного життя, не оминули вони і сферу цивільного судочинства. Збройна агресія РФ щодо України, яка супроводжується масованими ракетними ударами по військових та цивільних об'єктах по всій території України, не завжди дозволяє забезпечити оперативність судового процесу.

Крім того, у всіх населених пунктах України запроваджено комендантську годину, відбуваються аварійні та віялові відключення електроенергії, об'єктивно існують суттєві утруднення щодо пересування внаслідок відсутності, нерегулярності чи небезпечності транспортного сполучення, що не завжди дозволяє вчасно вчинити відповідні процесуальні дії. На такі зміни в умовах відправлення правосуддя не могли не відреагувати як законодавець, так і правозастосовні органи, у тому числі в напрямку встановлення та дотримання процесуальних строків.

Рада суддів України 02.03.2022 надала органам правосуддя рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, і що стосується питань дотримання процесуальних строків, запропоновано виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану [2]. Аналізуючи зміст відповідної рекомендації, вбачається, що введення воєнного стану слід вважати поважною причиною пропуску строку.

При цьому цілком очевидно, що тягар доказування поважності пропуску строків внаслідок обставин, які пов'язані із запровадженням воєнного стану, покладається на заявника.

Якщо ж особа заявляє про поновлення або продовження процесуального строку з підстав введення та території України воєнного стану, однак не може обґрунтувати, яким саме чином його запровадження впливає на неможливість вчасно, у встановлений строк, вчинити відповідну

процесуальну дію, є підстави вважати це зловживанням своїми процесуальними правами. До речі, в умовах сьогодення заявлення клопотань про поновлення або продовження процесуального строку без наявності поважних причин (тобто з формальним посиленням на введення воєнного стану) є поширеним способом зловживання правом.

Соціальна небезпека зловживання таким процесуальним правом, як і будь-яким іншим правом, полягає в тому, що ззовні дії особи протікають у рамках правового поля, а насправді ними завдається шкода інтересам правосуддя та інтересам інших учасників цивільного процесу, що, зокрема, пов'язано з посяганням на засаду розгляду справи в розумний строк. Небезпека такого діяння може бути в кілька разів вища, ніж небезпека «звичайного» правопорушення: протиправні дії ззовні наділяються юридичною формою і здатні завдати серйозної шкоди, оскільки базуються на широкій дозволеності, що надається будь-яким суб'єктивним правом.

Уточнимо, що неприпустимість зловживання процесуальними правами закріплена як одна з основних засад (принципів) цивільного судочинства (п. 11 ч. 3 ст. 2 ЦПК України), і саме на суд покладається обов'язок, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, запобігати зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами (п. 5 ч. 5 ст. 12 ЦПК України) [3].

Важливо зауважити, що коли справа розглядається у судовому засіданні, суд може своїм уточнювальним запитанням наштовхнути особу надати пояснення, яким саме чином умови воєнного стану не дають можливості вчасно вчинити певну процесуальну дію. Якщо ж справа розглядається у порядку письмового провадження, необґрунтування особою поважності причин пропуску строку матиме наслідком відмову у задоволенні клопотання.

У той же час, на нашу думку, суди повинні знаходити баланс між необхідністю доведення поважності причин строку у кожному конкретному випадку, та існуванням реальної небезпеки для життя учасників процесу на всій території України.

Отже, повномасштабне російське вторгнення на територію України та зумовлене ним введення воєнного стану створює безліч ризиків та викликів як для функціонування судів, так і для відправлення правосуддя. Однак, сам по собі факт запровадження в Україні воєнного стану не може розглядатися судом як поважна причина пропуску відповідного процесуального строку, однак якщо заявник обґрунтує поважність такого пропуску (зокрема, перебуванням на тимчасово окупованих територіях, територіях, де

відбуваються активні бойові дії, внутрішнім переміщенням, виїздом за кордон), є вагомі підстави для поновлення чи продовження процесуальних строків.

Список використаних джерел

1. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 12.08.2022 № 573/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text>
2. РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6860>

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Калітенко О.М.

Гриб Олександра Юрївна

студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 21 Сімейного кодексу України визначає шлюб як союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2].

Якщо до війни реєстрація шлюбу мала більш складну процедуру укладення та займала тривалий період (місяць з моменту подання заяви до ДРАЦСу), то на сьогодні, в зв'язку з воєнними діями, реєстрація може відбутися за спрощеною процедурою.

07 березня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», в якій визначено перелік осіб, які мають право на спрощену процедуру реєстрації шлюбу, до них відносяться:

- військовослужбовці;
- поліцейські;
- працівники закладу охорони здоров'я тощо.

У вищезазначеній постанові передбачено, що чоловік або жінка, яка перебуває на військовій службі, подає заяву про державну реєстрацію шлюбу безпосередньому командирі (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передача (надсилання) до відповідного відділу ДРАЦСу, до якого особисто одним з наречених було подано заяву про державну реєстрацію шлюбу [1].

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» передбачає, що реєстрація шлюбу може відбуватися без особистої присутності нареченого чи нареченої. В такому випадку церемонія одруження проходить з використанням доступних засобів відеозв'язку для одного з наречених, або для обох, за участю двох свідків [1].

У випадку, якщо наречена та наречений разом перебувають на військовій службі, в одній частині, укладення шлюбу може бути засвідчене актом про укладання шлюбу, який складається командиром та містить відомості про дату й місце його складання, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження чоловіка та жінки, їх громадянство та відомості про обране прізвище [1]. Даний акт передається командиром, який його уклав, до відділу державної реєстрації актів цивільного стану.

Також слід зауважити, що на території України діє розпорядження Кабінету Міністрів України «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу», яке надає можливість зареєструвати шлюб у строк, визначений заявниками, у тому числі в день подання відповідної заявки [3]. Якщо до прийняття рішення Верховною Радою України про запровадження воєнного стану на території держави дія вищевказаного розпорядження поширювалася не на всіх громадян України, то на даний момент, кожен може укласти «шлюб за день».

Список використаних джерел

1. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року. № 213.
2. Сімейний Кодекс України: Кодекс від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 2947-III.
3. Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року. № 502-р.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Калітенко О.М.

Гур'єва Марія Максимівна

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІНА МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Згідно ст. 33 Конституції України «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом». Проте зважаючи на реалії українського суспільства та широкомасштабну війну в нашій державі, мільйони людей були вимушені покинути свої домівки і фактично стати внутрішньо переміщеними особами чи взагалі виїхати закордон.

Актуальним тут постає питання чи повинні вони змінювати реєстрацію свого місця проживання? Якщо так, то який механізм такої зміни, чи ідентичний він тій процедурі яка проводиться в мирний час чи має свої характерні особливості?

Окремі аспекти реєстрації місця проживання досліджували такі вчені, як М.Ф. Анісімова, С.П. Бритченко, І. Витрос, О.Ф. Динько, Н. Добрянська, С.В. Максименко, Т. Печончик, Г. Тейлор, О.П. Тищенко, С.Б. Чехович. Досліджень щодо зміни місця проживання в умовах воєнного стану нажаль не знайшли, тому в процесі дослідження будемо орієнтуватися на нинішню практику.

Метою дослідження є виявлення особливостей зміни місця проживання в умовах війни.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну, 24 лютого 2022 року згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні було введено режим воєнного стану [1].

Варто відзначити, з лютого і по травень усі державні реєстри України не працювали. Тобто фактично люди не мали змоги знятися з місця реєстрації або ж навпаки зареєструватися. Відновили надання таких послуг лише у червні 2022 року. Станом на листопад 2022 року процедуру зміни місця проживання можна проводити і проводиться вона наступним чином.

Так, для того, щоб змінити реєстрацію місця проживання та зареєструватися в іншому житлі, необхідно звернутися у відповідний Центр надання адміністративних послуг. У контексті даного питання важливе значення має місце розташування ЦНАПу – за місцем знаходження помешкання, де особа має намір прописатися. За винятком окупованих і населених пунктів, де продовжуються активні бойові дії [2].

Для того, щоб офіційно змінити місце реєстрації, у ЦНАПі необхідно написати відповідну заяву. Також необхідно подати законодавчо визначений обсяг документів, а саме: заяву, написану за відповідним зразком; паспорт; якщо потрібна зміна реєстрації місця проживання дитини, необхідний оригінал свідоцтва про її народження (якщо дитині не виповнилося 14 років); документи, які засвідчують право власності на житло або право ним користуватися; якщо особа перебуває на військовому обліку або ж підлягає взяттю на такий облік, необхідно пред'явити військовий квиток; якщо житло перебуває в іпотеці, необхідна згода іпотеко держателя; квитанція, що підтверджує оплату адмінзбору; за необхідності довіреність, яка підтверджує повноваження особи як представника [3].

Також варто зауважити, що процедуру зміни реєстрації місця проживання можна здійснити і в електронному вигляді. Здійснюється вона через портал «Дія». Але для реалізації такої можливості потрібно щоб інформація про житло була розміщена у Реєстрі нерухомості (окрім декларування місця проживання дитини віком від 14 до 18 років за адресою батьків або одного з них). Важливою умовою у процедурі зміни реєстрації місця проживання в електронному вигляді є те, що майно має не перебувати в іпотеці або довірчій власності. Скористатися даною послугою також не зможуть громадяни, які не мають військового квитка, але повинні перебувати на обліку у військкоматі [4]. За бажанням через портал «Дія» особа може безкоштовно замовити витяг з реєстру територіальної громади для підтвердження зареєстрованого місця проживання.

Також не можемо не відзначити, що у зв'язку із воєнним станом діє ряд обмежень, зокрема вони стосується і реєстрації зміни місця проживання.

Відповідно до «Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1450 передбачено «запровадження заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб здійснюється військовим командуванням на підставі указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та полягає у забороні декларування (реєстрації) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, крім зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб у разі

одночасного декларування (реєстрації) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій воєнний стан не введено» [5].

Згідно Порядку, військове командування разом із військовими адміністраціями самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування приймає рішення про запровадження заборони або обмеження на вибір місця перебування чи проживання осіб, яке негайно доводиться до відома населення через засоби масової інформації.

У відповідному рішенні вказуються обставини, що склалися в Україні або в окремих її територіях, і несприятливі фактори воєнного характеру, що створюють загрозу для населення та істотно знижують рівень забезпечення його життєдіяльності, шляхи протидії таким факторам [6].

У прийнятому рішенні зазначають: необхідність запровадження заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб; строк запровадження такої заборони або обмеження; перелік осіб, яким заборонено або обмежується вибір місця перебування чи місця проживання; населені пункти, в яких запроваджується заборона або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб; інші заходи, що полягають у забезпеченні виконання указу Президента про введення воєнного стану.

Отже, в умовах воєнного стану зміна місця реєстрації проживання проводиться, але має свої специфічні особливості. Для того, щоб офіційно змінити місце реєстрації, у ЦНАПі необхідно написати відповідну заяву. Також необхідно подати законодавчо визначений обсяг документів.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст.250

2. Чи можна змінити місце реєстрації в умовах воєнного стану. 19.08.2022. URL: <https://news.finance.ua/ua/chy-mozhna-zminyty-misce-reyestracii-v-umovah-voennoho-stanu> (дата звернення: 10.11.2022)

3. Як змінити зареєстроване місце проживання («прописку») в умовах воєнного стану: пояснення юристів. Поради юриста. Інформаційно-правовий портал. 2022. URL: <https://porady.org.ua/yak-zminyty-zareyestrovane-mistse-prozhyvannya-propysku-v-umovakh-voennoho-stanu-poyasnennya> (дата звернення: 11.11.2022)

4. Як війна вплинула на найважливіші групи адмінпослуг – аналіз поточного стану. Децентралізація. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14838> (дата звернення: 11.11.2022)

5. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2022)

6. Порядок реєстрації місця проживання/перебування, у тому числі новонародженої дитини. Безоплатна правова допомога. URL: <https://cutt.ly/KBVu5pe> (дата звернення: 12.12.2022)

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Спасова К.І.

Ільчук Владислава Олексіївна

студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В складних умовах сьогодення, в яких перебуває наша держава постало питання щодо особливостей реалізації особистих немайнових прав в період воєнного стану безпосередньо через те, що в чинному національному законодавстві висвітлено, що особисті немайнові права можуть не тільки обмежуватися, а ще є можливість протиправного обмеження особистих немайнових прав країною-агресором рф.

З метою захисту людей та їх життєдіяльності під час дії воєнного стану можуть бути обмежені особисті немайнові права, що ускладнює їх реалізацію під час дії режиму воєнного стану. Особисте немайнове право – це міра можливої поведінки суб'єкта права щодо благ, які невіддільні від його особистості, мають абсолютний характер і не мають економічного змісту, завдяки чому особа самостійно визначає межу його поведінка в особистому житті.

Відтак, чинний Цивільний кодекс нашої держави закріплює особисті немайнові та майнові права. У свою чергу особисті немайнові права поділяються на такі, що забезпечують природне існування та соціальне існування фізичної особи. У цьому аспекті слід зазначити, що законодавство України, зокрема цивільне законодавство, має спільну позицію з країнами Європейського Співтовариства щодо значення, серед іншого, особистих

немайнових прав фізичної особи, закріплюючи механізм їх реалізації та захисту.

Слід зазначити, що особисті немайнові права особи характеризуються низкою ознак:

- 1) такі немайнові права є невід'ємною частиною змісту цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) особисті немайнові права мають свої особливості (виникають з моменту народження і припиняються зі смертю фізичної особи);
- 3) вони є невідчужуваними від фізичної особи;
- 4) такі права не мають економічного змісту;
- 5) особисті немайнові права тісно пов'язані з особистістю фізичної особи [1, с. 222].

Змістом особистих немайнових прав є сукупність повноважень (можливостей) особи-носія, які включають як позитивні повноваження (здатність за законом визнаватися власником відповідного особистого немайнового блага, так і користуватися воно (блага) в межах, у порядку та у спосіб, що не суперечать закону та призначенню самого блага, а також негативні повноваження (вимагати від усіх інших учасників правовідносин не порушувати цей право), включаючи силу захисту.

Відповідно, особисті немайнові права фізичної особи, які забезпечують природне існування фізичної особи за своєю суттю, є невіддільними від особи, а тому не можуть бути обмежені на період дії воєнного стану.

Право на життя невіддільне від людини, крім того, фізична особа має право на дію будь-якого правового статусу для захисту свого здоров'я та медичної допомоги, а також право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також у разі виникнення загрози усунути небезпеку, яка загрожує його життю та здоров'ю.

У разі звернення особи до відповідних закладів охорони здоров'я така особа має право на повну та достовірну інформацію про стан свого здоров'я та зберігати таку інформацію в таємниці від третіх осіб. Крім того, особа в період воєнного стану має інші права, передбачені законом, якщо вона перебуває в лікувальному закладі, зокрема на допуск до неї інших медичних працівників, адвоката, священнослужителя та інших осіб [2, с. 46].

Підсумовуючи викладене, хотілось би сказати про те, що здійснення особою її особистих немайнових прав в умовах дії правового режиму воєнного стану супроводжується деякими викликами. Перш за все, під час дії правового режиму воєнного стану відбувається обмеження деяких

особистих немайнових прав (право на свободу пересування, право на інформацію ін.), та неможливість їх повноцінного здійснення.

Але навіть за таких умов, деякі особисті немайнові права у жодному випадку не можуть бути обмежені (право на життя, право на повагу до честі та гідності, свободу та особисту недоторканість).

В цьому аспекті Україна зобов'язана захищати та охороняти такі особисті немайнові права навіть в такі складні воєнні часи, оскільки захист цих прав є ознакою демократичної, правової та цивілізованої держави.

Список використаних джерел

1. Свердліченко В. Здійснення особистих немайнових прав в умовах надзвичайного або воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. №19. 2016. С. 220-223.

2. Немайнові права в період воєнного стану: Євроінтеграційний контекст. Міжнародне право. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С.40-51.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Павлова В. Г.

Канівець Аліна Дмитрівна

студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ КРИПТОВАЛЮТИ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Людство знаходиться у процесі Четвертої науково-технічної революції, даний етап характеризується в історії як посилений вплив комп'ютеризації та панування інформаційних технологій у всіх сферах життя суспільства. Держави світу поступово впроваджують нові відкриття у сферу законодавчого регулювання, Україна не стала виключенням і також внесла інноваційні зміни в правову доктрину. Відтак, процес легалізації криптовалют закріпив провідне становище країни в світовому лідерстві щодо введення цифрових валют.

По-перше, для врегулювання питання правового статусу криптовалют необхідно дослідити спеціалізовані технології для її існування. Блокчейн – це технологія надійного розподіленого зберігання записів про всі коли-небудь здійснені біткойн-транзакції, він являє собою ланцюжок блоків даних, обсяг якого постійно зростає в міру додавання

майнерами нових блоків із записами найостанніших транзакцій, що відбувається кожні 10 хвилин, дану методику вважають головною інновацією біткойна, тому що саме вона слугує механізмом верифікації всіх транзакцій у мережі, який «не потребує довіри» (trustless) [4]. Зважаючи на це, можна прослідкувати, що дана технологія має складну та організовану структуру, яка надійно зберігає дані, тому, внесенні відомості користувачів є захищеними від викрадення та спотворення.

Беручи до уваги вище сказане, окрім факту позитивної захищеності даних, за допомогою серверного забезпечення, прив'язка криптовалюти до блокчейну – є одним із недоліків для визначення його правового регулювання. Відповідно, криптовалюта характеризується децентралізованою системою віддаленого контролю, окрім того, не має емітента або іншого органу, який централізовано контролював би її обіг. У цьому контексті Н. Ю. Рашева та О. І. Чіркова вказують на те, що під час здійснення платежів, наприклад, у системі Bitcoin бере участь тільки платник і одержувач. У цих відносинах відсутнє договірне підґрунтя з оператором (емітентом) електронних грошей, через його відсутність ніхто не може накласти арешт, призупинити транзакції по рахункові, скасувати платіж, що надає таким операціям своєрідної незалежності від держави як регулятора [5]. Дані положення підкреслюють наявність й інших факторів, які ускладнюють процес введення віртуальної валюти до законодавчої бази, серед них такі як – відсутність методики обліку подібних операцій та неврегульованість бази оподаткування.

Наразі, на законодавчому рівні відсутня чинна дефініція криптовалюти, тому дослідження та тлумачення даної категорії викликає ряд проблематичних питань, пов'язаних з можливістю визначення місця та статусу віртуальної валюти у цивільно-правових відносинах. На противагу цьому, Верховна Рада ухвалила закон «Про віртуальні активи», який визначає правове регулювання сфери віртуальних активів. На сьогоднішній день, закон ще не набрав чинності, але дає змогу коректно позначити термін віртуального активу, відповідно до закону – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [2].

Крім того, через відсутність уніфікованих підходів до визначення тверджень про криптовалюту, вчені та законодавці різних країн різняться у

своїх припущеннях та твердженнях, тому, одні відносять віртуальну валюту до мережі платежів і порівнюють її з традиційними фіатними чи електронними грошима, а інші – відносять саме до об'єктів цивільно-правових відносин. Питання щодо порівняння криптовалюти з електронними грошима можна вирішити керуючись законом України «Про платіжні послуги», відповідно до якого електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей [3]. З легального терміну можна зрозуміти, що цифровою гривнею вважається електронна форма грошової одиниці України, яка має чітко визначеного емітента яким є виключно Національний банк України, також, наявний чіткий контроль з боку держави як регулятора. Відтак, можна виокремити основну відмінність криптовалюти від електронної гривні, тим самим, підкреслити неможливість ототожнення цих термінів. Різниця полягає в наявності жорсткої регуляції електронних грошей з боку НБУ, на противагу умовній свободі емісії криптоактивів.

Для того, щоб з'ясувати правову природу криптовалюти, необхідно визначити, яке місце вона займає у законодавстві, яким чином регулюється та чи є об'єктом цивільних прав. Підставою, щоб зробити припущення про належність криптовалют до об'єктів цивільного права, є положення Цивільного кодексу України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 177 ЦК України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [1]. Доцільно зазначити, що виключний перелік відсутній у законодавстві, тому, це дає можливість для більш глибокого та широкого тлумачення ст.177 ЦК України й припущення, що не лише об'єкти цивільних прав можуть належати до таких, але й матеріальні і нематеріальні блага, до таких, можна віднести й віртуальні активи.

Таким чином, правовий статус та місце криптоактивів в сучасному законодавстві поступово набуває організаційного характеру та закріплюється спеціалізованими нормативно-правовими актами. Численні спроби законодавця ввести централізований контроль за віртуальними активами відображаються в багатьох законопроектах й слугують фундаментом для інноваційного розвитку країни. В свою чергу, стрімке

піднесення інформаційних технологій в суспільстві пришвидшує процес введення віртуальних цінностей до об'єктів цивільно-правових відносин та визначає його як нематеріальне благо, здатного посвідчувати майнові права та відігравати важливу роль в сучасному соціумі.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
2. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX : станом на 17 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
4. Мелані С. Блокчейн. Схема нової економіки / Свон Мелані. – Сполучені Штати Америки: O'Reilly Media, Inc., 1005 Gravenstein Highway North, Sebastopol, CA 95472., 2016. 240 с.
5. Рашева Н.Ю., Чиркова О.И. Правовые основы электронной валюты (на примере bitcoin). *Управление в современных системах*. 2017. № 1(12). С. 60–68.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Матійко М.В.

Колеснікова Єлизавета Андріївна

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Досліджуючи перспективи розвитку сучасного сімейного права, слід звернути увагу на відносно новий інструмент правового регулювання майнових відносин подружжя – шлюбний договір. Оскільки це відносно нерозповсюджений інститут, він має певні особливості та потребує подальшого та більш детального дослідження.

Ця тема є досить актуальною, адже, не дивлячись на те, що укладення шлюбних договорів має багато переваг, це поки не стало поширеною практикою серед громадян України, тому так і залишився поперхено врегульованим та мало застосовуваним.

Велика кількість науковців наприклад, таких як З.В. Ромовська, О.А. Явора, І.В. Жилінкова, О.В. Дзера, Т.О. Ариванюк, А.А. Іванов, В.С. Гопанчук та ін., досліджувала застосування та регулювання шлюбних договорів в Україні.

Положення частин 1 та 2 ст. 7 СК України сімейні відносини можуть регулюватися цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами. Сімейні відносини можуть регулюватися також договором між їх учасниками [1, с. 135].

Переходячи до теми даного дослідження, слід зазначити, що шлюбний договір – це договір, який безпосередньо регулює майнові відносини між чоловіком та жінкою та визначає їх майнові права та обов'язки. Аналізуючи природу цього правового явища, слід розглянути його переваги та недоліки.

З одного боку, встановлення шлюбного договору є джерелом нових можливостей сучасного сімейного права. Зокрема, цей нормативно-правовий акт надає подружжю можливість визначати правовий режим свого майна (нажитого за час шлюбу та до шлюбу) з максимальним врахуванням інтересів чоловіка та дружини. Сторони такої угоди можуть, наприклад, заздалегідь домовитися про розмір активів, які кожна зі сторін отримає після розлучення, або, наприклад, визначити правовий статус майна, набутого одним із подружжя під час шлюбу [2, с. 40].

Шлюбний договір також допоможе запобігти сімейним конфліктам, визначити порядок проживання в цій квартирі дітей від попередніх шлюбів або інших родичів чоловіка та дружини, передбачити обов'язок негайного виселення у разі розірвання шлюбу.

Також, важливою перевагою, є можливість визначення майнових прав та обов'язків подружжя як батьків, а також включення до договору положень щодо утримання батьків непрацездатних або позашлюбних дітей, надання їм матеріальної допомоги тощо [4, с. 190]. Шлюбний договір дозволяє юридично індивідуалізувати шлюбні відносини, встановити їх з усіма деталями і застереженнями, виходячи з особливостей і потреб подружжя.

З іншого боку, укладаючи шлюбний договір, подружжя ризикує недотримати баланс прав, свобод і законних інтересів кожного із учасників правовідносин. Законодавець запровадив певний перелік обмежень щодо реалізації цього права на практиці: договір такого роду не може суперечити вимогам СК України, інших законів та моральним засадам суспільства, забороняється ставити одного з подружжя у вкрай несприятливе матеріальне становище.

Слід також зазначити, що найбільшою перешкодою до популяризації укладення шлюбного договору є менталітет нашого суспільства. Морально-етичне питання постає дуже гостро через сприйняття даного виду договору не як договору, що захищає майнові відносини між подружжям і регулює їх батьківські обов'язки, а як прояву лише матеріальної зацікавленості у створенні сім'ї та недовіри до обранця [3, с. 63]. З цієї причини неврегульованість сімейних відносин може стати проблемою в майбутньому, якщо подружжя вирішить народити дитину або розлучитися.

На розвиток законодавства України, зокрема, у сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин безперечно впливають процеси Європейської інтеграції, яку здійснює держава. У європейських країнах звичай укладати шлюбний контракт при одруженні дуже глибоко вкоренився. Близько половини сімейних пар регулюють свої майнові (в деяких країнах – немайнові) відносини через шлюбний договір [5, с. 59].

Аналізуючи загальні правила укладення шлюбних договорів в Україні та європейських країнах, можна сміливо зробити висновок, що в більшості випадків загальні умови шлюбних договорів та їх обсяг схожі та мають однакові цілі.

Укладання шлюбних договорів стало звичайною практикою для європейців, адже вони там укладаються з 1896 року, а для українського населення ця нотаріальна дія є більш новаторським інструментом захисту цивільних прав членів сім'ї.

В перспективах розвитку шлюбного договору в Україні на основі європейського досвіду, то серед них можна зазначити розширення предмету регулювання. Як впливає з практики зарубіжних країн, регулювання шлюбно-сімейних відносин, шлюбний договір успішно реалізований як у сфері майнового, так і особистого немайнового характеру [6, с. 9].

Отже, проаналізувавши інститут шлюбного договору в Україні, можна дійти до висновку, що такий договір вирішує низку важливих питань з якими зустрічаються подружжя як під час перебування у шлюбі, так і при його розірванні. Обмежена кількість сталої судової практики у сфері ще раз підкреслює невживаність цього інституту аж до останнього часу та вказує на потребу в подальшому та більш детальному дослідженні.

Список використаної літератури:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.135.
2. Ульяненко О.О. Шлюбний договір в сімейному праві України: автореф. дис. К., 2003. 40 с.

3. Жилінкова І. Розвиток інституту шлюбного договору. *Вісник АппУ*. 2002. № 28. С. 63
4. Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України: автореф. дис. Х., 1996. С. 19
5. Ариванюк Т. До питання про укладення угод за участю подружжя. *Право України*. 2011. №9. С. 59.
6. Галиця О. Шлюбний договір. *Юридична газета*. 2009. № 37. С. 9.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Спасова К.І.

Колібик Ірина Олександрівна

студентка 2-го курсу магістратури

факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія проти нашої держави зі сторони російської федерації неминуче впливає на більшість суспільних відносин в середині України. Не виключенням є цивільно-правові відносини, що насамперед, становлять фундамент основної групи життєдіяльності людей. Традиційно, одним із найпоширеніших договірних зобов'язань виступають кредитні договори. За своєю правовою природою саме цей вид договорів є найбільш вразливим, з точки зору стабільності економічної складової держави. В умовах початку війни та запровадження воєнного стану, економічна система України зазнала величезних втрат, особливо, це вплинуло на трудові правовідносини в нашій державі. Оскільки чимала кількість осіб фактично втратили роботу або дохід яких суттєво зменшився, виконання умов кредитного договору стає складнішим, а іноді навіть обтяжливим.

З метою гармонізації в середині суспільства захисту прав та інтересів сторін подібних договорів, законодавець здійснив низку нормативно-правових трансформацій у законодавстві, що регулюють кредитно-договірну діяльність. Центральною зміною видається схвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2120-ІХ. Саме даним законом, охоплюються зміни та доповнення одразу в декілька інших нормативно-правових актів, зокрема, це

стосується Цивільного кодексу України та Закону України «Про споживче кредитування» як основних регуляторів даних правовідносин[1]. Варто відзначити і Національний банк України, який розробив «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», що затверджено постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп».

Таким чином, наша держава забезпечила максимальний захист суб'єктів кредитного договору під час режиму воєнного стану, який був введений 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Передбачаються наступні положення, що в тій чи іншій мірі трансформують усталені погляди на кредитний договір, а саме: у період дії воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування: 1) позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України; 2) позичальник звільняється від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за такі прострочення; 3) забороняється у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом (крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит) [2].

Проаналізувавши зазначені нормативні новели, можна дійти до основного висновку, що в умовах воєнного стану боржник звільняється саме від сплати пені та штрафів, тобто основне зобов'язання залишається і має бути виконане. Варто зазначити, що за правовою природою кредит розуміє під собою користування кредитними коштами та оплату їх включно з відсотками за його користування, що визначені у договорі між сторонами. Саме тому, боржник має повертати і тіло кредиту і відсотки за його користування [3]. Станом на сьогодні, законодавство не передбачає жодних положень щодо можливості не сплачувати суму кредиту. Причому, слід виокремити законодавчі зміни стосовно звернення, а також стягнення на предмет іпотеки та виселення. Наразі, якщо особа користується іпотечним кредитом, то виселення цієї особи забороняється, що є гарантією захисту конституційних приписів щодо права на житло, що є вкрай актуальним під час воєнного стану. У такий спосіб держава забезпечила захист інтересів боржників в аспекті неможливості сплатити кредит за передбаченим договором графіком, у такому разі банк чи інша фінансова установа не має права здійснювати нарахування штрафних санкцій, зокрема, пені.

Тим не менш, фінансова установа не позбавляється права звернутися до суду щодо стягнення заборгованості за основним зобов'язанням, тобто за самим кредитним договором. На балансування правового становища сторін кредитного договору, 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України прийняла рішення, що передбачає спрощення порядку засвідчення форс-мажорних обставин під час дії воєнного стану. В свою чергу Торгово-промислова палата фактично підтвердила правову позицію багатьох учасників подібних правовідносин, щодо визнання обставин з 24 лютого 2022 року як надзвичайними, невідворотними і об'єктивними обставинами. Це відкриває можливість застосування обставини непереборної сили або форс-мажору при захисті своїх прав та інтересів під час виникнення спору між сторонами. Однак, цікавим є той фактор, що далеко не завжди суди автоматично визнають наявність форс-мажорних обставин лише на підставі рішення Торгово-промислової палати. В розрізі відносно нового сектору правового поля у подібних договорах, великого значення набуває правозастосовча практика, проте, через малий проміжок часу, єдиної або чітко визначеної позиції судів вищих інстанцій поки що не сформовано, що зберігає невирішені проблеми у виконанні кредитних договорів під час воєнного стану. У будь-якому випадку, можемо визнати позитивну динаміку зі сторони держави у захисті та пошуку оптимального балансу між учасниками зазначених правовідносин, що гарантує для більш слабкої сторони у кредитних договорах – боржника можливість уникнути від обтяжливого майнового стану під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2120-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225>
2. Берназ-Лукавецька О.М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 527-528.
3. Андріанов М.В. Засоби та правовий режим забезпечення кредитних зобов'язань: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. К. 2006. 17 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Берназ-Лукавецька О.М.

Костецький Дмитро Віталійович

студент 3-го курсу факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сьогодні Україна перебуває в стані повномасштабної війни, спричиненої незаконним вторгненням російської федерації на суверенну територію нашої держави. Військовослужбовці та добровольці мужньо захищають українців та українську землю. При цьому, держава зобов'язана дбати про їх права також. Сьогодні під час воєнних дій ведуться особливі дискусії щодо захисту цивільних прав цивільного населення, однак про цивільні права самих військовослужбовців тема практично не піднімається. В суспільстві закономірним вважається те, що військові зобов'язані воювати та захищати мирне населення, проте, не потрібно забувати, що і самі військові часто потребують захисту своїх цивільних прав і під час війни в тому числі, що актуалізує дослідження.

Для того, щоб визначити наявність та зміст цивільних прав військовослужбовців під час війни необхідно проаналізувати сутність військової служби. Так, служба на війні прирівнюється до виконання громадянами свого громадянського обов'язку, з одного боку, та виконанням своїх службових обов'язків – з іншого. Однак, служба військових під час війни кардинально відрізняється від звичайного розуміння «виконання трудових обов'язків». Насамперед, необхідно вказати на високі ризики життя та здоров'я. Так, військовослужбовці щосекунди, щохвилини, щодня ризикують своїм життям, перебувають в польових та екстремальних умовах, не зважаючи на пору року, природні/погодні умови, не враховуючи тих чи інших потреб воєнних: свят, сімейних обставин тощо. Ті, хто перебувають в зоні бойових дій часто не можуть отримати необхідної медичної допомоги, вони позбавлені нормального харчування тощо, навіть взяти до уваги те, що військовослужбовці під час морозів сплять в окопах, на холодній землі говорить про їх особливу мужність, відвагу, патріотизм. А це, у свою чергу, повинно відображатися на відношенні до військовослужбовців зі сторони суспільства і, особливо, закону й держави. Цивільно-правовий статус військовослужбовця представляє собою сукупність прав, законних інтересів останнього, захист яких забезпечується (іншими словами, гарантується) державою, а також обов'язків військовослужбовців, визначає межі його

участі в майнових і особистих немайнових відносинах. При цьому зазначимо, що частина прав, законних інтересів і обов'язків належить військовослужбовцеві як фізичній особі, тоді як інша – обумовлюється специфікою службового становища [3, с. 520].

Праця військовослужбовців належить до специфічної сфери зайнятості, останні виконують соціально-відповідальні функції, покладені на них державою і суспільством і, подібно до всіх людей, потребують предметів споживання, послуг, житла, які є потрібними їм для якісного виконання військового обов'язку. Під охороною розуміється вся сукупність заходів, які забезпечують нормальний хід реалізації прав й включають два аспекти: перший – передбачає їх превентивну охорону від можливих посягань на них, тоді як другий полягає в правовому реагуванні на порушення, що можна визначити як їх захист. Існують різні способи захисту прав й законних інтересів військовослужбовців. З-поміж них істотну роль відіграють цивільно-правові норми. Не дивлячись на те, що їх покликанням не являється здійснення регулювання владних відносини й підпорядкування, проте захист прав військовослужбовців й членів їх сімей, включаючи її цивільно-правову складову, є найбільш вагомою передумовою нормальної діяльності як окремих військовослужбовців, так і військових підрозділів у цілому [3, с. 520].

В Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначається про права військовослужбовців та їх захист. Наприклад, в ст. 6 вказаного Закону йдеться про право військовослужбовців сповідувати будь-яку релігію чи не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати власні релігійні чи атеїстичні переконання. Підтвердженням чого є можливість у військовослужбовців брати участь у богослужіннях й релігійних обрядах у час, вільний від виконання обов'язків військової служби. Одночасно, в даному законі говориться про те, що військовослужбовець не повинен ухилятися від військової служби у зв'язку з релігійними переконаннями [7]. Також, про захист цивільних прав міститься в Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» [4], Статуті внутрішньої служби ЗСУ [8] та інших нормативно-правових актах України. Також важливим є питання відпустки. Як відомо, військовослужбовцям під час війни відпустка не передбачена. Таку позицію можна пояснити тим, що хоч побачення з рідними є сильним моральним стимулом для військового, але одночасно можна простежити і ризики, наприклад, військовий не повернеться на фронт тощо. У вищезгаданому Законі України «Про соціальний і правовий

захист військовослужбовців та членів їх сімей» вказується, що в особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами й з інших поважних причин зі збереженням грошового забезпечення тривалістю не більше, ніж десять календарних днів. Водночас, у Законі не визначено чіткий перелік такого роду обставин. Для прикладу, задується, одруження, смерть близького родича або хвороба та інші обставини, поважність яких визначає командир [7]. Важливо також наголосити, що відпустка даного типу не є одноразовою, її можна надавати стільки разів, скільки це потрібно, головне, щоб були чітко визначені для цього підстави. На сьогодні в Парламенті зареєстровано законопроект № 8081 «Про внесення зміни до пункту 18 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» стосовно надання військовослужбовцям відпусток під час дії воєнного стану». Пропонується внести зміни, за якими буде встановлюватись, що військовослужбовцям у особливий період під час дії воєнного стану можуть надаватися відпустки зі збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як десять календарних днів без урахування часу, який є потрібним для проїзду в межах України до місця проведення відпустки й назад, проте не більше 2 діб в один кінець [6]. З точки зору гуманності та з урахуванням демократичних цінностей, вказаний законопроект є важливим для підняття морального духу бійців та їх подальшої мотивації.

Також, якщо мова йде про хворобу військовослужбовця, то законом «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено, що хворому надається відпустка з метою лікування із збереженням за останнім грошового та матеріального забезпечення на основі висновку військово-лікарської комісії. Тривалість зазначеної відпустки визначається характером захворювання. Загальний час перебування військовослужбовця на безперервній основі в закладах охорони здоров'я й у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою не має перевищувати чотирьох місяців підряд (за винятком випадків, коли законодавством передбачено більш тривалі терміни перебування на лікуванні) [7]. Військовослужбовцям не нараховується й не виплачується допомога за лікарняними, проте, під час хвороби, вони продовжують одержувати грошову оплату й додаткову винагороду на час воєнного стану. Виплата такого забезпечення провадиться на основі наказу командира. Військовослужбовці ЗСУ на період воєнного стану, що у зв'язку із пораненням (травмою, контузією, каліцтвом), пов'язаним із захистом

Батьківщини, знаходяться у відпустці для лікування після важкого поранення у відповідності до висновку військово-лікарської комісії чи на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я, включаються до наказів про виплату додаткової винагороди, збільшеної до 100000 грн, включаючи час переміщення від одного лікарняного закладу до іншого. У випадку, коли військовий у ході несення служби потрапив на стаціонарне лікування з інших причин (зокрема, загальні захворювання), йому належить до виплати додаткова винагорода розміром 30000 грн (із розрахунку на місяць) [1].

До того ж, особливо актуальним на сьогодні стало питання про збереження за особою, яка відбуває службу місця роботи та заробітної плати. Необхідно наголосити на тому, що війна в Україні триває з 2014 року і до лютого 2022 року за мобілізованою особою зберігалася і місце роботи і заробітна плата. Тобто, військовий, окрім плати за службу, щомісяця отримував і заробітну плату від установи, в якій працював. Проте, було зроблено кілька поправок, які змінили ситуацію. Відповідно до ст. 119 Кодексу законів про працю [2] та Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [5], за працівниками, які були призваними на військову службу за призовом у ході мобілізації під час дії особливого періоду на термін до його завершення чи до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи. Звільняти таких робітників роботодавці в жодному разі немає права, якщо тільки сама фірма чи установа не закриється під час війни. Нововведенням стало те, що згідно з законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», за військовозобов'язаними, які були призваними на службу під час мобілізації, більше не зберігається середня заробітна плата, що вони гарантовано одержували від роботодавця на час призову в особливий період [5].

Також, під час війни військовослужбовцям заборонено виїжджати з держави, як власне і всім чоловікам з 18 до 60-ти років, якщо вони не відносяться до певних категорій передбачених законодавством держави. У випадку виїзду за кордон такі особи повинні пред'явити відповідні документи. Виїжджати можуть лише ті особи, які здійснюють власні повноваження на підставі розпорядження президента України.

Отже, на сьогодні в Україні продовжує удосконалюватися законодавство з питань цивільного захисту військовослужбовців під час воєнних дій. Варто зауважити, що зважаючи на війну, яка триває з 2014 року, в державі функціонує стабільна система захисту. Одночасно, з метою

підвищення морального духу військових є необхідність вносити зміни особливо у статті, які стосуються відпусток. Саме від військовослужбовців на сьогодні залежить доля держави і кожного українця, а тому держава повинна стимулювати кожного бійця до виконання ним його обов'язків і створювати усі необхідні умови захисту його прав.

Список використаних джерел

1. Військовослужбовці продовжують отримувати грошове забезпечення на період лікарняного. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/viiskovosluzhbovtsi-prodovzhuut-otrymuvaty-hroshove-zabezpechennia-na-period-likarnianoho> (дата звернення: 03.11.2022)
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 23.07.1996. № 322-08. Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 05.11.2022)
3. Кривенко Ю. В. Щодо питання цивільно-правового захисту прав військовослужбовців. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 519-521.
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 01.11.2022)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022. № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 05.11.2022)
6. Про внесення зміни до пункту 18 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Законопроект від 28.09.2022. № 8081. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Л08152А> (дата звернення: 02.11.2022)
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991. № 2011-XII. Дата оновлення: 25.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 01.11.2022)
8. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999. № 548-XIV. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 01.11.2022)

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Павлова В. Г.

Купенко Анастасія Ігорівна

студентка 2-го курсу магістратури

факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ КРІОКОНСЕРВАЦІЇ ТІЛА ТА АНАЛОМІЧНИХ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розвиток біологічних та медичних знань зумовлює появу нового покоління прав людини, які забезпечують соматичне існування людини як біологічного виду. Генетичні та медико-біологічні експерименти зумовлюють у теорії права інтерес до права на евтаназію, права людини на вільне розпорядження її тілом, органами і тканинами (клонування, трансплантація, кріоконсервація), а також біоматеріалами близьких родичів.

Однак, легальне використання технології – під сумнівом у зв'язку з відсутністю правового поля, а це стримує розвиток галузі. Ініціативи у сфері кріотехнологій не контролюються державою і носять здебільшого комерційний (високоприбутковий) характер, часто на межі злочину. Відтак, у сучасному суспільстві назріла потреба визначити і законодавчо закріпити цілу низку спеціальних понять медико-біологічного напрямку, в тому числі кріоконсервацію та процедуру низькотемпературного (без заморожування) збереження життєдіяльності ізольованих органів або тканин.

Права людини у сфері, дотичній до кріоніки, вивчали як вчені-медики, так і цивілісти; так, Р. Стефанчук на теоретичному рівні систематизував визнані цивільним правом права людини у сфері біоетики і біомедицини; Н. Квіт вивчала біологічні матеріали людини як складову біобанку та їх співвідношення з анатомічними матеріалами; І. Азарський писав про зберігання донорської крові та створення професійних центрів (банків) крові; О. Пунда визначив істотні умови договору зберігання анатомічних матеріалів людини тощо. Попри ці роботи, юридичного визначення поняття «кріоконсервація» досі немає ні в окремому науковому дослідженні, ні в рамках комплексної наукової праці, ані в законодавстві.

У США піонери кріоніки Р. Еттинджер та Е. Кушра, в 1963 році створили «Товариство продовження життя», а в 1964 році Р.Еттинджер опублікував працю «Перспективи безсмертя», в якій виклав суть кріоніки, її основні завдання, цілі та ідею, що кріоконсервація забезпечить збереження людського тіла в момент зупинення життєвих процесів організму до настання незворотніх наслідків задля повернення особи до життя в майбутньому [1]. Першим людським тілом, кріонізованим у 1967 після

смерті від онкозахворювання з надією на подальше відродження, стало тіло Дж. Бедфорда [2], яке зберігається й донині.

З розвитком знань про природу людського організму і суті механізмів його функціонування, вдосконалюються та уточнюються перспективи відновлення життя кріоконсервованому пацієнту. Комплексним напрямом є кріоконсервація людського тіла в цілому, тобто заморожування організму без додаткового пошкодження органів чи тканин. Практичний досвід вчених-хіміків, фармацевтів та медиків визнає також доцільність кріоконсервації окремих анатомічних матеріалів людини, тобто конкретних органів (головним чином, мозку), тканин, клітин тощо (часткова кріоконсервація), в надії на майбутню трансплантацію тіла або створення штучної оболонки для мозку.

Сьогодні в Україні існують лише окремі напрями часткової кріоконсервації тканин та клітин: для потреб репродуктології; для лікування стовбуровими клітинами; у донорстві стосовно забраної крові та анатомічних матеріалів для трансплантації, де низькотемпературне зберігання може знаходитися у значних часових межах (від хвилин чи годин до місяців і років). Тим часом, в Україні немає спеціального законодавства, яке б врегулювало відносини у сфері кріотехнологій; існують лише окремі нормативні акти, які фрагментарно регулюють окремі аспекти кріозберігання; серед них:

- ЗУ «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17.05.2018 року, де врегульовано порядок поміщення в спеціальні резервуари біоматеріалів на зберігання;
- Наказ МОЗ України від 11.04.2014 року №787, у п.4.1, п.5.1 якого визначено порядок використання кріоконсервації в репродуктології, де забезпечує тривале зберігання генетичного матеріалу;
- Наказом МОЗ України №630 від 10.10.2007 року, яким регулюється проведення клінічних випробувань із застосуванням стовбурових клітин для лікування захворювань крові та певних патологій в Україні.

Однак, у вказаних актах юридичне визначення «кріоконсервації» відсутнє.

У зв'язку з цим, для визначення правового поняття «кріоконсервація» слід відштовхуватися від його існуючих, переважно медико-біологічних дефініцій.

А. Вольф, американський вчений-кріоніст, у науковій роботі «Що таке кріоніка?» визначає: кріоконсервація передбачає поміщення важкохворих пацієнтів, які не можуть лікуватися за допомогою сучасних медичних

технологій, у стан тривалої терапії низькою температурою, щоб зберегти людину до моменту, коли лікування стане доступне і можливе [3].

До прикладу, у США на федеральному рівні прийнято низку нормативних актів: The Legal Status of Cryonics Patients; The Undead; Metabolically Challenged; The Deani-Mates [4]. В цих документах прописані права і обов'язки сторін процедури кріоконсервації, засади захисту громадського здоров'я, але головне – надане визначення поняття кріоконсервації як зусилля (спроби), використовуючи наднизькі температури, врятувати життя людині, якій не допомогли сучасні медичні препарати і технології, чиє тіло буде збережене впродовж століть чи навіть тисячоліть, доки медичні технології майбутнього не зможуть відновити пошкоджені або уражені ділянки тіла.

Більшість існуючих визначень кріоконсервації не можуть претендувати на роль правової дефініції, оскільки головним чином втілюють медико-біологічні, а не юридично значимі ознаки, які необхідно розглянути нижче.

Насамперед, **об'єктом кріоконсервації є тіло або органи (зокрема, мозок) людини**. Будь-які тваринні чи рослинні організми не можуть бути об'єктом процедури з правової точки зору.

По-друге, говорячи про людину як про біологічну істоту, важливо визначити момент припинення її існування, тобто смерті, оскільки для потреб кріоконсервації важливо, щоб тіло людини не почало розкладатися. З медичної точки зору, смерть може бути фізична (припинення життєдіяльності організму в цілому), клінічна (призупинення нормального функціонування окремих органів) та юридична (визнання особи померлою судом). Для кріоконсервації **характерною ознакою є фізична смерть**, внаслідок якої припиняється біологічне існування людини; лише так загроза існування людини як біологічного виду, зважаючи на гіпотетичні зловживання заінтересованих осіб, буде мінімальною.

По-третє, **мета кріоконсервації полягає у можливості зберегти тіло / органи людини, не порушуючи при цьому біологічного функціонування анатомічних матеріалів**. Це, наприклад, схоронність клітин нервової системи задля її відновлення у майбутньому.

По-четверте, важлива **стабільно низька температура зберігання**, що мінімізує пошкодження біоматеріалу.

По-п'яте, кріоконсервація можлива як **щодо цілого тіла, так і до мозку померлого**, що актуалізує питання про визнання відновленого до життя біооб'єкта (в т.ч. у чужому або у штучному тілі) суб'єктом права.

Поки що біонічні організми, створені як інженерно-технологічні рішення, не визнаються суб'єктами права, хоч питання про легальність біонічного організму чи штучного інтелекту активно дискутується.

Тим часом, щодо тіла після розмороження важливе не так відновлення біологічного функціонування, як функцій, що забезпечують існування особи: пам'ять, рефлексії, знання та навички, здобуті протягом життя. Тобто, по-шосте, **ціллю кріоконсервації є повернення до життя особи як особистості**, а не як біологічного об'єкта у тваринному сенсі.

По-сьоме, **строк зберігання визначається гіпотетичною умовою появи потрібних технологій**, тому юридично він важливий, а його тривалість чітко не може бути визначена в момент кріоконсервації, що здійснюється «на майбутнє».

З огляду на темпи науково-технічного прогресу у сфері біотехнологій, важко спрогнозувати, який спосіб кріоконсервації слід використовувати. Тому, вибір способу не можна розглядати як істотну юридичну ознаку, бо він зумовлений доцільністю стосовно конкретного органу, тканини в кожному випадку окремо.

Отже, з юридичної точки зору кріоконсервація тіла та анатомічних органів людини – це процедура заморожування та подальшого стабільного низькотемпературного зберігання тіла або мозку щойно померлої людини з метою збереження біологічних функцій органів та їх відродження згодом до життя у своєму, чужому тілі або у штучно створеному організмі на період до створення спеціальних технологій.

Це визначення стосується видового поняття, і може бути в подальшому використане для розробки правового визначення кріоконсервації як родового поняття. Предметом подальших наукових розвідок можуть бути правовий статус кріонізованого пацієнта, поняття, зміст і характеристики договору на надання послуг з кріоконсервації, насамперед детермінування прав, обов'язків сторін та їх відповідальності у такому договорі тощо. Це дозволить створити належну законодавчу базу і переведе у легальну площину діяльність науковців-ентузіастів, що досліджують кріоніку та її можливості.

Список використаних джерел

1. Перспективи безсмертя: веб-сайт. URL: https://royallib.com/book/ettinger_robert/perspektivi_bessmertiya.html (дата звернення: 08.11.2022);
2. Джеймс Бедфорд: веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Bedford (дата звернення: 08.11.2022);

3. Using low temperatures to care for the critically ill: веб-сайт. URL: <https://www.biostasis.com/what-is-cryonics/> (дата звернення: 08.11.2022);

4. The Legal Status of Cryonics Patients: веб-сайт. URL: <https://alcor.org/Library/html/legalstatus.html> (дата звернення: 08.11.2022).

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Матійко М.В.

Лисенко Ангеліна Володимирівна

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Проблема значення людини в міжнародному праві завжди була і залишається «наріжним каменем» міжнародно – правової науки та практики. Правильне вирішення даної проблеми має вагоме значення для всього світового співтовариства і задає вектор подальшого розвитку доктринальних досліджень, правотворчості та правозастосування в міжнародному праві.

Питаннями міжнародної правосуб'єктності фізичної особи займалися такі вчені як О.В. Тарасов, Н.С. Кучерук, В.В. Мицик, М.А. Баймуратов, Д. Кулеба, Ж. Тускоз, І.І. Лукашук, Г.І. Тункін, С.В. Черниченко, Б.Б. Ганюшкін, Н. Мугерва, А.І. Дмитрієв, Г.В. Ігнатенко та інші.

Існують різні підходи щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права та їх класифікації. Це обумовлено, насамперед, тим, що ще й досі відсутнє єдине розуміння і бачення сутності суб'єктів міжнародного права та характерних рис, які їм притаманні.

Під суб'єктами міжнародного права розуміють учасників міжнародних правовідносин, яким властиві елементи міжнародної правосуб'єктності, а саме: здатність володіти та безпосередньо здійснювати міжнародні права та обов'язки, створювати норми міжнародного права та нести відповідальність за їх порушення. [1, с.72]

Незважаючи на відсутність єдності у підходах до визначення кола суб'єктів міжнародного права, вітчизняні дослідники умовно поділяють їх на дві групи: первинні та похідні.

До первинних або, як їх ще називають, основних суб'єктів міжнародного права належать держави, а до похідних (вторинних) відносять

міжнародні організації. Окрім цього, вчені, які розділяють думку про наявність міжнародної правосуб'єктності у фізичних осіб, також відносять і їх до похідних суб'єктів.

Якщо розглядати становлення наукової думки щодо правосуб'єктності фізичної особи в ретроспективі, то найбільшого «застою» вона зазнала за радянських часів. У той час наука розвивалась у напрямку повного невизнання фізичної особи як суб'єкта міжнародного права. Власне, тут навіть некоректно буде вживати слово «розвивалась», скоріше деградувала, бо, незважаючи на численні опубліковані монографії та статті, що стосувалися цієї теми, абсолютно усі дослідники доводили тезу про неможливість фізичної особи бути суб'єктом міжнародного права. Будь – які сумніви або прояви нерішучості в цьому питанні розцінювались як спроби підірвати суверенітет держави та її підвалини, і як наслідок – антирадянська пропаганда і зрада. Тому вчені досить аксіоматично і однозначно доводили позицію, яку від них хотіла почути радянська влада, і кожен науковець намагався якомога краще за інших пояснити, як шкідливо міркувати інакше.

Науковий напрямок за визнання людини суб'єктом міжнародного права почав набирати масштабних обертів з моменту прийняття 10 грудня 1948 року Загальної декларації прав людини. Стаття 6 даного нормативно – правового акту містить положення про те, що кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання своєї правосуб'єктності. [2]

Першим науковцем, який у своїй монографії «Міжнародне право і право людини» просував ідею про те, що міжнародне право – це, насамперед, право людини став Герш Лаутерпахт.

Учений був переконаний, що в міжнародному праві немає прямих перешкод набуття індивідами правосуб'єктності. Він наголошував на тому, що індивіди наділені обмеженою міжнародною правосуб'єктністю, яка не завжди супроводжується відповідною процесуальною дієздатністю. Суть визнання індивіда як суб'єкта міжнародного права полягає не лише в декларації такого статусу, а й у наданні реальних повноважень, а саме права діяти в міжнародному праві, тобто бути наділеним міжнародною процесуальною дієздатністю [3, с. 81].

Думка науковця була почута і підтримана науковим співтовариством. Кількість прихильників його концепції почала стрімко зростати і аналіз публікацій з тематики прав людини за перше двадцятиліття XXI століття показав, що 75% науковців світу розділяють позицію щодо наявності міжнародної правосуб'єктності індивіда [4, с. 121].

Отже, Ж. Тускоз вважає, що у міжнародному праві, як і будь-якій іншій галузі права, суб'єктом є насамперед фізична особа [5, с. 42].

Н. Кучерук зазначає, що існують достатні правові підстави стверджувати, що фізичну особу можна вважати суб'єктом міжнародного права, обґрунтовуючи це тим, що, звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави, громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин [6, с.75]

Науковець Тарасов О. також є прихильником думки, що правосуб'єктність людини в міжнародному праві існує. Він наголошує на тому, що жодна інша юридична, релігійна, філософська й соціогуманітарна дисципліна, крім науки міжнародного права, не бере на себе сміливості спростовувати суб'єктність людини. Існує багато можливостей довести її наявність, наприклад, звернутися до норм міжнародного права, що закріплюють міжнародно-правовий статус людини, бо якщо є правовий статус, то обов'язково повинен бути і його носій.

Продовжуючи обґрунтування ідеї правосуб'єктності фізичної особи в міжнародному праві О. Тарасов зазначає, що державні й корпоративні органи можуть юридично функціонувати лише через систему посадових (фізичних) осіб, що здійснюють саморепрезентаційну діяльність. Законодавчо або договірним шляхом можна заснувати юридичну особу, але вона так і залишиться персонативною пустишкою, якщо жодна фізична особа не приступить до виконання своїх посадових обов'язків. Поза фізичною особою світ права мертвий [7, с. 17].

Досить чітко міжнародна правосуб'єктність фізичної особи наголошується в рішеннях Суду Європейського Союзу. Наприклад, у справі «Ван Генд і Лоос проти Нідерландів» Суд зазначив: «Співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни» [4, с. 122–123].

Варто також погодитися з думкою Д. Кулеби, який у своїх працях наголошує, що до того ж часу, поки не буде зроблений перехід до виключно нової думки, уявлення про міжнародну правосуб'єктність людини, держави та організації не відповідатимуть природі та завданням міжнародного права. Людину потрібно розглядати як повноправного суб'єкта міжнародного права, адже інтереси людини найважливіші, як у національному, так і в міжнародному праві [8, с. 83].

Отже, підсумовуючи, хочемо зазначити, що, загалом, станом на сьогодні, міжнародна наука і практика все частіше обґрунтовано доводить

наявність в індивіда міжнародних права та обов'язків. І, на щастя, наша наука вже пройшла ті згубні і деградуєчі радянські часи, коли залякані вчені і дослідники у своїх наукових працях бездумно доводили думки, які їм диктувала та нав'язувала влада. Зараз ми можемо мислити і висловлювати свої погляди вільно і щиро, бо живемо у суверенній, незалежній і демократичній країні.

Ми цілком і повністю підтримуємо позицію тих науковців, які виступають за концепцію наявності міжнародних права та обов'язків у індивіда і «сповідують» ідею міжнародної правосуб'єктності фізичної особи. Дану роботу хочемо завершити фундаментальною думкою О.В. Тарасова, який сказав, що поза фізичною особою світ права мертвий. Дійсно, право існує перш за все для людини, тому, на нашу думку, вона виступає першочерговим і найголовнішим суб'єктом міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. К.: Таксон. 2002. 344 с.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією № 217 А (III) Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. №93. Ст. 3103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Шерedyкo O. M. Закріплення прав людини на міжнародному рівні як засада правосуб'єктності індивіда у поглядах Г. Лаутерпахта. *Правове життя сучасної України*: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) /відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 3. С. 80-82.
4. Данилюк О. О. Індивід як суб'єкт міжнародного права. *International multidisciplinary scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind»*. 2019. No 8. С. 120-123.
5. Тускоз Жан. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. К.: «АртЕк». 1998. 416 с.
6. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.С. Казанського* : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс. 2013. С. 73-76.
7. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві: автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.11. Харків. 2015. 40 с.

8. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 70-83.

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Симонян Ю.Ю.

Лісютіна Єлизавета Геннадіївна

студентка 2-го курсу магістратури

факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У цивільному праві договір довічного утримання має особливо важливе значення, зокрема під час воєнного стану, оскільки він сприяє розв'язанню житлових і соціальних проблем. Завдяки йому малозабезпечені особи можуть стати власниками нерухомості, а люди похилого віку, інваліди, особи в яких немає родичів, або ж родичі відмовилися від піклування про них, можуть отримати належний догляд та утримання. Проте на практиці договір довічного утримання викликає значні суперечності і ним можуть зловживати обидві сторони, як набувач – не надаючи відповідного догляду або ж майнового утримання, так і відчужувач може зловживати своїми правами щодо прийняття виконання договору.

Провідною проблемою договору довічного утримання є невиконання умов договору, а саме ненадання відчужувачу не тільки грошового утримання, але й відповідного догляду, якщо це передбачено умовами договору. Зазвичай особи при укладенні договору не конкретизують, що саме вони розуміють під «доглядом» чи «утриманням», а просто вказують загальні обов'язки набувача. Це призводить до суперечок і непорозумінь між сторонами, а надалі до звернення до суду із позовом.

О. В. Розгон зазначає, що умови утримання мають бути чітко визначені у періодичності: скільки разів на день, тиждень, місяць тощо, залежно від характеру необхідних дій утримувача за договором. Сторонам рекомендується визначити у договорі конкретні способи та обсяг догляду. Якщо набувач спирається на те, що він виконував умови договору, але не в терміни, визначені договором, або проводив частковий ремонт у будинку, а не поточний, як зазначено у договорі, то це тільки свідчення певної

допомоги, яка не є доглядом у розумінні вимог договору довічного утримання [1, с. 40].

Сам лише факт сплати набувачем грошових коштів щомісячно на утримання відчужувача майна не може вважатися належним виконанням умов договору довічного утримання. Верховний Суд у постанові від 18 серпня 2021 року у справі №645/3284/19 зробив висновок, що апеляційний суд помилково ототожнив поняття майнового утримання та догляду, не врахував невиконання набувачем обов'язків, передбачених договором довічного утримання [2].

Аналіз статті 744 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) [3] говорить про те, що законодавець розмежував дані поняття:

- утримання виражається в майновому характері;
- догляд зокрема може полягати в конкретних діях, турботі й піклуванні набувача про відчужувача з огляду на його похилий вік та потребу в сторонній допомозі.

Таким чином, установивши, що відповідачка з червня 2018 року проживає за межами України та на порушення умов договору не здійснювала догляду за позивачкою, яка є особою похилого віку та потребує сторонньої допомоги, Верховний Суд погодився з судом першої інстанції про наявність підстав для задоволення позову та розірвання договору довічного утримання.

За порушення умов договору довічного утримання (догляду) до цивільно-правової відповідальності можна притягнути тільки набувача, через те, що за цим правочином обов'язки покладені тільки на дану сторону. Хоча на практиці виникають ситуації зловживання своїми правами з боку відчужувача. Наприклад, бувають випадки, коли відчужувач, в основному через особисті конфлікти, відмовляється приймати належне виконання, запропоноване набувачем. У законодавстві такі випадки визначаються як «прострочення кредитора». Визначається, що набувач може не надавати утримання та (або) догляд протягом строку, коли відчужувач відмовляється приймати належне виконання зобов'язання. Але при цьому набувач не буде притягатися до цивільно-правової відповідальності [4, с. 18].

Відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 на території України було запроваджено воєнний стан [5], у зв'язку з цим Державне підприємство «Національні інформаційні системи» тимчасово призупинило роботу Єдиних та Державних реєстрів Міністерства юстиції України з метою запобігти будь-яких несанкціонованих дій з інформацією реєстрів. Функціонування Державного реєстру речових прав на нерухоме

майно, теж було припинено. Тому нотаріуси не могли посвідчувати договори стосовно відчуження і застави нерухомого майна. Зокрема, це стосувалося договорів довічного утримання, предметом яких є нерухомість. Оскільки згідно з ч. 1 ст. 745 ЦК договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням, то при недодержанні вимог щодо нотаріального посвідчення договору, такий договір був би нікчемним.

Проте наразі Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року №480 [6] поновлено роботу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно на неокупованих територіях, а також там, де не проводяться бойові дії. Але стосовно нерухомості або цінного майна діють певні обмеження щодо укладення правочинів, регламентовані Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [7].

Зокрема, згідно з п. 8, нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Отже, перед вчиненням нотаріального посвідчення договору довічного утримання необхідно перевірити, чи відновлено доступ до Державного реєстру прав на нерухоме майно, чи включений нотаріус до переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна, а також чи немає у конкретного нотаріуса заборони на вчинення окремих нотаріальних дій.

Як підсумок можна сказати, що проблемними аспектами договору довічного утримання є: нерозуміння сторонами певних правових аспектів, зневажливе ставлення набувача до того, що необхідно постійно збирати докази виконання умов договору і найголовніша проблема полягає в недостатньо конкретному врегулюванні умов договору.

Для усунення вищевказаних передумов виникнення суперечок майбутні відчужувачі та набувачі мають усвідомлювати, що для того, аби кожна сторона дійсно отримала вигоду, необхідно забезпечити правильне розуміння законодавства обома сторонами та детально визначити дійсно бажаний для кожної сторони результат.

Попри всі проблеми, які виникають щодо укладання і виконання договору довічного утримання, він має велике значення для осіб, які потребують його укладання.

Список використаних джерел

1. Розгон О. В. Теоретичні і практичні аспекти виконання договору довічного утримання. *Юридичний електронний журнал*. 2016. № 2. С. 39-42.
2. Постанова Верховного Суду від 18 серпня 2021 року у справі № 645/3284/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99088261>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Великорода О. М. Договір довічного утримання : Дис...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 / НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. К. 2006. 19 с.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України №480 від 19 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text>
7. Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Берназ-Лукавецька О. М.

Матвейкін Михайло Денисович

студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Сучасне життя неможливо уявити без технологій, які зараз мають комплексний вплив на галузі права, включаючи цивільне право. Цифровізація сучасних цивільних правовідносин послідовно формує нову правову реальність.

Перехід сучасного українського суспільства до цифрової моделі розвитку здійснюється відповідно до Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. Вона визначила цілі та завдання щодо реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави у сфері застосування інформаційних технологій, спрямовані на розвиток суспільства, формування національної цифрової економіки, забезпечення національних інтересів та реалізацію стратегічних національних пріоритетів [1].

Цифрові права вважаються однією з найактуальніших тем сучасного права, яка є вкрай важливою для забезпечення модифікації держави в інформаційну епоху. Це суттєво впливає на саму модель управління державою, активізує інноваційні процеси, що потребують ретельного осмислення. Саме держава стала ініціатором процесів цифрової трансформації суспільства. Це означає, що поступово відбувається створення інформаційних систем та такого інформаційного простору, в якому вільно поширюється інформація.

У чинному законодавстві відсутнє нормативно закріплене поняття «цифровізація», при цьому в правовій науці та засобах масової інформації найбільш широко використовується термін «цифрові права», який включає право людей на створення, використання цифрових творів, на доступ до комп'ютерів і комунікаційних мереж. Це дає нові можливості для демократизації державно-правової сфери та більш відкритої взаємодії між різними суб'єктами.

Багато вчених вважають, що цифровізація – це перехід від підпорядкування правовідносин юридичним фактам до визначення правовідносин за допомогою записів [2]. Дане визначення відображає суть цифровізації, яка полягає у перенесенні певних матеріальних речей у конкретну інформаційну систему, яка існує у вигляді цифрових кодів. Деякі документи вже оформлені як записи у спеціальних реєстрах (бездокументарні цінні папери, паї пайових інвестиційних фондів та ін.). Отже, можна дійти висновку, що цифрові права можна розглядати як об'єкти цивільних прав.

Оскільки інформаційне суспільство є форму організації публічної влади, яка спрямована на реалізацію і захист прав громадян у рамках розвиненого інформаційного середовища, то вивчення процесів цифровізації

у реалізації базових прав громадян набуває особливої актуальності і значимості.

Сьогодні впровадження цифрових технологій у юридичну практику, зокрема у цивільні правовідносини, дозволяє автоматизувати низку процесів, які раніше могли здійснюватися лише за прямої участі суб'єкта права. У сучасних умовах все частіше можна почути про впровадження електронного правосуддя, при якому рішення щодо типових справ може приймати робот, а не живий суддя. Але в той же час, важко уявити, що так звані типові справи почне розглядати суддя-автомат. Цілком імовірно, що механізм, наділений штучним інтелектом, здатний здійснювати систематизацію та попередню підготовку документів, необхідних правозастосовнику для аналізу будь-якої конфліктної ситуації та виконання типових процедур.

Під штучним інтелектом у спеціальній літературі і практично, зазвичай, розуміють набір концепцій і технологій, з допомогою яких функціонують штучно створені машини, здатні у тому чи іншому випадку імітувати інтелектуальні можливості людини. У самому загальному вигляді штучний інтелект є цифровою програмою на основі закладених її розробниками математичних алгоритмів, що виробляє «нові» рішення.

Таким чином, використання штучного інтелекту не може і не повинно замінити прийняття обґрунтованого висновку юристом за внутрішнім переконанням, як на це вказують принципи правосуддя. Безперечно, сучасні цифрові технології та інтелектуальні системи здатні оптимізувати багато процесів, проте в даний час можливість наділення правосуб'єктністю систем штучного інтелекту не може розглядатися навіть концептуально.

Сьогодні основний законодавчий акт, який забезпечує регулювання майнових і особистих немайнових відносин, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників – Цивільний кодекс України. Процес цифровізації, який відбувається в умовах сьогодення супроводжується деякими змінами, зокрема у законодавчій площині. Так, заслуговує на увагу законопроект Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав від 15.12.2021 №6447, який зараз перебуває на розгляді у Верховній Раді України [3]. Метою прийняття вказаного документу є забезпечення виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, одним із

яких є імплементація у національне законодавство існуючих актів інститутів ЄС відповідно до визначених в угоді напрямків.

Законопроектом передбачено внести зміни до Цивільного кодексу України, зокрема статті 115, 177, 179, яким визначено з поміж інших об'єктів цивільних прав цифрові речі, їх сутність як предмета цифрового середовища, який перебуває в обороті лише у цифровій формі, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, а також окреслено коло цифрових речей, якими є віртуальні активи, цифрові контенти, онлайніві облікові записи, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі та поширено на цифрові речі правовий режим матеріальних речей, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншими законами або не впливає із сутності цифрової речі. Вважається, що прийняття відповідного закону сприятиме ефективному здійсненню та захисту прав на віртуальний актив, цифровий контент, онлайніві обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі, а також визначенню чітких тенденцій до формування результативному ринку вказаних немайнових благ.

На наш погляд, вказані зміни мають дискусійний характер та викликають певні зауваження. Заслуговують на увагу запропоновані у проекті зміни до ЦК. Так є недостатньо чіткими і створюють неоднозначність у розумінні поняття та місця «цифрових речей» у правовій класифікації об'єктів цивільних прав як матеріальних та нематеріальних благ, що може суттєво ускладнити реалізацію відповідних положень на практиці. Зокрема:

Згідно з ч. 1 ст. 177 ЦК (у редакції проекту) «об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага».

При цьому поняття «цифрової речі» визначається у новій ст. 179-1 ЦК, згідно з ч. 1 якої: «цифровою річчю є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті».

Визначення «цифрові речі» у проекті надається у гл. 13 «Речі. Майно» ЦК, а не у його гл. 15 «Нематеріальні блага». Отже, фактично проект відносить «цифрові речі» до речей, а згідно з ч. 1 ст. 179 ЦК «річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки». Більше того, відповідно до ч. 2 нової ст. 179-1 ЦК «до цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не

встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі».

Однак таке розуміння цифрової речі входить у суперечність як з ч. 2 нової редакції ст. 177 ЦК, відповідно до якої «об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі» (тобто «цифрове середовище» не вважається матеріальним світом), так і з новою ст. 179-1 ЦК, згідно з якою «цифровою річчю є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі...» (ч. 1).

Крім того, в абз. 2 нової ст. 179-1 ЦК зазначено, що «цифровою річчю є віртуальні активи». Водночас відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» (набирає чинності з дня набрання чинності Законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами (п. 1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» цього Закону)) «віртуальний актив – нематеріальне з благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі».

До цифрових речей у ч. 1 нової ст. 179-1 ЦК віднесено також «цифровий контент». Під цим поняттям згідно з відповідною Директивою ЄС [4] розуміють «товари або послуги, які виробляють та надають у цифровій формі, використання або споживання яких обмежене технічним пристроєм та які не передбачають можливості використання або споживання у будь-який спосіб фізичних товарів або послуг». Так само згідно з п. 95 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про платіжні послуги» «цифровий контент – товари чи послуги, що створюються і постачаються (надаються) виключно в електронному вигляді, споживаються з використанням технічних (цифрових, електронних) пристроїв та не передбачають використання або споживання фізичних товарів чи послуг». Враховуючи наведене, поняття «цифрові речі» та особливості її правового режиму (нова ст. 179-1 ЦК) юридично коректніше розглядати у гл. 15 «Нематеріальні блага» ЦК, перенісши туди відповідні положення проекту.

Таким чином, сучасні процеси цифровізації суспільних відносин зачіпають, а в окремих випадках і прямо впливають на обсяг та зміст цивільних правовідносин та зазнають значних змін та коригування. Цифровізація поширюватиметься насамперед на речові права, оскільки вони вже мають певний правовий режим, який можливо шляхом доповнення поширити на їх цифрові аналоги. Цифровізація нових процесів і прав (таких як токени, криптовалюти, електронні гаманці і т. п.) вимагає ретельного опрацювання для того, щоб врахувати специфіку даних феноменів. Процес

цифровізації призведе до зміни значної частини норм права та механізму правового регулювання, що призведе до перетворення цивільного права.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p> (дата звернення: 08.11.2022).

2. Федосенко Н.А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 69-74.

3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав: Проєкт Закону України від 15.12.2021 р. №6447. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/ji06676i?an=3&ed=2021_12_1 (дата звернення: 08.11.2022).

4. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25.11.2015 про платіжні послуги на внутрішньому ринку, про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Кривенко Ю.В.

Миронюк Олександр Валерійович

студент 1-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сьогоднішній день, неможливо заперечити той факт, що в Україні інтелектуальній власності приділяють значну увагу. Неоспорюваним є те, що чим вище рівень інтелектуальної діяльності в країні тим вище піднімається рівень економіки. Саме тому, на сьогодні такою актуальною є тема захисту права інтелектуальної власності, адже потрібно визнати, що законодавство нашої країни, просто не встигає забезпечити інтелектуальну власність належною системою захисту, у зв'язку з її стрімким розвитком.

Варто констатувати той факт, що такі результати інтелектуальної власності як комерційна таємниця, топографії інтегральних мікросхем, наукові відкриття та раціоналізаторські пропозиції не охороняються законодавством України належним чином.

Попри недоліки, варто сказати, що правове регулювання інтелектуальної власності має свій початок ще з прийняттям Конституції України. Стаття 55 якої гарантує захист прав та свобод людини. Це означає що кожен вправі оскаржувати рішення, дії чи бездіяльності посадових та службових осіб в суді. І такі принципи, поширюються на права та свободи творців інтелектуальної власності [1].

Зазначені вище принципи є основою законодавства про інтелектуальну власність. Серед яких Цивільний кодекс України, а саме 4 книга, яка безпосередньо торкається права інтелектуальної власності. Попри прийняття галузевих нормативно-правових актів, деякі об'єкти інтелектуальної власності все ж залишились без охорони. Зокрема комерційні таємниці та раціоналізаторські пропозиції. Також варто зауважити, що національне законодавство приймається без певної стратегії, що стало причиною хронічного відставання від потреб часу. Мова йде, наприклад, про незабезпечення охорони прав промислової власності. Це особливо загострилось із прийняттям у січні 1995 року Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, яка є складовою частиною Генеральної угоди з тарифів і торгівлі Міжнародної організації.

Виходячи з цього, можна чітко прослідкувати орієнтування українського законодавства на європейське, яке заключається не лише в інтегруванні, а й в співробітництві. Зокрема, відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС, укладеної 1994 року. Україна зобов'язується до 1 березня 2003 року забезпечити належний рівень охорони права на об'єкти інтелектуальної власності. Дана охорона повинна була б відповідати стандартам Європейського Союзу.

Після зазначеної вище угоди, було винесено Постанову КМУ у 1998 році, яка затверджує Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Дана Концепція визначала основні етапи приведення законодавства про інтелектуальну власність у відповідність з правовими нормами країн ЄС. Результатом чого стало створення Державного департаменту інтелектуальної власності. 120а мец ей департамент є координаційним центром з приведення законодавства України, яке стосується інтелектуальної власності до міжнародних вимог [3].

Проте навіть такого регулювання замало, адже ми можемо спостерігати явну нехватку спеціалістів у даній сфері, які б досконало знали іноземні мови, структури інтелектуальної власності не є однозначними тощо.

Крім того, можна виділити цілий ряд прогалин у сфері правового регулювання інтелектуальної власності, а саме:

1. Неузгодженість таких законодавчих актів: ЗУ «Про авторське право і суміжні права», ЗУ «Про правову охорону географічних зазначень», ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» з Цивільним кодексом України;

2. Двоєке трактування норм. Мова йде про ст. 429 ЦКУ, яка регулює права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту).[2] З даної статті випливає, що право на це об'єкт виникає і у фізичної особи, і у юридичної особи (роботодавця). Дана норма, фактично суперечить КУ, яка проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

3. Законодавство не регулює також таке важливе питання як визначення величини завданої шкоди. Наприклад, таке правопорушення як розголошення комерційної таємниці, передбачає покарання у вигляді незначного штрафу, проте для підприємства такі дії є досить рушійними.

Аналізуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що для законодавства України необхідним є в першу чергу приведення чинного законодавства у відповідність один одному. І тільки після цього, мова може йти про прийняття нових законодавчих актів, які були б орієнтовані на законодавство Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 461.

3. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності: Проблеми вступу до СОТ // Матеріали слухань у Ком. науки і освіти Верховної Ради України / упоряд. Г. О. Андрощук. К.: Парлам. вид-во, 2002. 359 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Павлова В.Г.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Доцільно було б почати з того, що війну, яку розв'язала російська федерація проти України досить активно впливає на суспільні відносини, включно на цивільно-правові зобов'язання, зокрема, процес їх виконання та відповідальність за їх невиконання у зв'язку з оголошенням правового режиму воєнного стану. В першу чергу, слід було б звернутися до положень міжнародного права, зокрема, до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 року, де у ч.4 ст. 79 зазначається про те, що сторона, яка належним чином не виконує зобов'язання, повинна негайно повідомити іншу сторону такого договору про обставини, які виключають можливість виконання такого договору. В разі, якщо таке повідомлення не було надіслано, сторона, яка не виконує свої зобов'язання належним чином несе відповідальність за збитки, які були завдані невиконанням такого зобов'язання [1]. Тобто, в даному випадку, мова іде про форс-мажорні обставини. Щодо положень національного законодавства, то термін «форс-мажор» не використовується, в той час як в положеннях Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Господарського кодексу України (далі – ГК України) використовується термін «обставини непереборної сили». Так, відповідно до положень статті 617 ЦК України, особа, яка належним чином не виконує зобов'язання або порушила таке зобов'язання, може бути звільнена від відповідальності в разі, якщо вона доведе, то зобов'язання не виконувалось через випадок або непереборну силу [2].

Тотожні положення відтворені в ГК України, зокрема, в статті 218, де зазначається про те, що суб'єкт, який здійснює господарську діяльність не несе господарсько-правової відповідальності в разі, якщо доведе, що невиконання зобов'язання було неможливим у наслідок виникнення непереборної сили, тобто, за настання надзвичайних або невідворотних обставин, які виключають виконання зобов'язання належним чином [3].

Слід також було б звернутися до Закону України «Про торгово-промислові палати України», в якому термін «форс-мажор» та «обставини непереборної сили» вживаються як тотожні поняття. Так, положення п. 2 ч.1 ст. 14-1 даного закону, форс мажорні обставини (або ж обставини

непереборної сили) – це незвичайні або невідворотні обставини, настання яких повністю унеможливило виконання зобов'язання того чи іншого договору належним чином [4].

В той же час, перелік форс-мажорних обставин знаходить своє формальне вираження в Регламенті засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Відповідно до п.3.1 даного регламенту, форс мажором є:

1. Виняткові погодні умови або ж стихійне лихо;
2. Обставини, які неможливо передбачити та які повністю не залежать від волі і бажання особи (в тому числі війни або ж збройні конфлікти);
3. Умовами, які виникли в наслідок відповідних рішень органів державної влади або органів місцевого самоврядування (наприклад, ембарго, заборона імпорту або експорту) тощо [5].

Варто відзначити і те, що зазначений вище перелік – не вичерпним, а тому, в період мирного часу, Торгово-промислова палата України видавала сертифікати, які засвідчували форс-мажорні обставини в індивідуальному порядку. З початком збройного конфлікту, 28 лютого 2022 року, Торгово-промислова палата України видала лист-підтвердження, в якому було зазначено про настання форс-мажорних обставин. При цьому, там зазначалося про те, що настання даної форс-мажорної обставини не може слугувати підставою для невиконання зобов'язань всім без виключення учасникам правовідносин. В ньому міститься застереження про те, що такі обставини визнаються надзвичайними та невідворотними виключно за зобов'язаннями, які неможливо виконати у чітко визначений строк, а не на всі зобов'язання в цілому [6].

Варто було б звернутися також до практики Верховного Суду, яка підтверджує факт того, що форс-мажорну обставину потрібно було б довести в кожному конкретному випадку окремо. Слід звернутися до постанови від 16 липня 2019 р. у справі № 917/1053/18, де Суд вказав на те, що наявність форс-мажорних обставин, зокрема, подання доказів про відповідні обставини не буде вважатися ситуацією, коли наявність таких обставин було доведено, а тому, потребує оцінки суду в кожному конкретному випадку. Саме тому, суд, на підставі наявних у справі доказів повинен встановити чи дійсно підставою невиконання зобов'язання є форс мажорні обставини і чи є обставини на які посилається сторона – обставинами непереборної сили [7].

У постанові ВС від 25 січня 2022 р. № 904/3886/21 зазначається про те, що обставини непереборної сили не мають на перед встановленої сили, а тому, зацікавлена у вирішенні спору сторона повинна довести факт виникнення таких обставин та те, що такі обставини дійсно є форс-мажорними (наприклад, підтвердження відповідного органу) [8].

Введення правового режиму воєнного стану на території нашої держави, почалося законодавче визначення наслідків, які можуть настати в наслідок невиконання зобов'язань. Так, наприклад, 15.03.2022 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до ЦК України, законів України «Про іпотеку» та «Про споживче кредитування» №2120-IX зазначається про те, що позичальники звільняються від відповідальності за невиконання позикових зобов'язань під час дії правового режиму воєнного стану та протягом 30-ти днів після його завершення. Саме тому, не може бути нарахована пеня або штраф, заборонено виселення фізичних осіб із об'єктів іпотеки, заборонено виставляти іпотечне майно на торги та власне підвищувати ставку кредиту тощо) [9].

Варто також згадати про те, що існують спеціальні правові норми, які звільняють від відповідальності за невиконання зобов'язань у певних випадках. Відповідно до ч.4 та 6 ст. 762 ЦК України зазначається про те, що особа може бути звільнена від орендної плати у випадках виникнення обставин, за які орендар не може відповідати тощо.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення 26.10.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення 26.10.2022).
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 2253-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text> (дата звернення 26.10.2022).
4. Про торгово-промислові палати України: Закон України від 02.12.1997. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.10.2022).
5. Регламент засвідчення Торгово промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 15.07.2015. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0040571-14#Text> (дата звернення 26.10.2022).

6. Форс-мажор під час війни: огляд судової практики. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/211877_fors-mazhor-pd-chas-vyni-oglyad-sudovo-praktiki (дата звернення 26.10.2022).

7. Постанова Верховного Суду України. Касаційний господарський суд від 16.07.2019 № 917/1053/18. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/83087003?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення 26.10.2022).

8. Постанова Верховного Суду України. Касаційний господарський суд від 25.01.2022 № 904/3886/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102797678?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення 26.10.2022).

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 26.10.2022).

Науковий керівник: канд.юрид. наук, доцент Бабич І.Г.

Станева Аліна Вадимівна

студентка 3 курсу факультет судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРІВНЯННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ З ДОГОВОРАМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Не дивлячись на те, що сьогодні набирають обертів державні закупівлі та чимало молодих юристів-практикантів обирають цю сферу права для майбутньої діяльності, сама ідея тендерів в Україні з'явилась ще в 1990-их роках. Тоді мало хто міг уявити, яким широким попитом будуть користуватися сьогодні юристи, які досконало знаються на особливостях тендерної документації та строках публічних закупівель. Тим не менш вперше на внутрішньому ринку України процедура закупівель запровадилась відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг)» від 28 червня 1997 р. № 694 [1]. Основоположні

засади та умови проведення цих процедур були закладені саме цим документом.

Основним нормативно-правовим актом щодо державних закупівель є Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року №922-VIII [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 41 Закону «договір про закупівлю укладається відповідно до норм Цивільного та Господарського кодексів України з урахуваннями особливостей, визначених цим Законом». Ця стаття звертає увагу чималої кількості практикуючих юристів та науковців у сфері цивільного права. Що саме уявляє собою договір про закупівлю і що спільного він має з типовим цивільно-правовим договором? Про які особливості говориться в ч. 1 ст. 41 Закону?

Відповідно до ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України «договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків» [3]. У той самий час в Законі України «Про державні закупівлі» наведено визначення терміну «договір про закупівлю». Це господарський договір, що укладається між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі та передбачає платне надання послуг, виконання робіт або придбання товару.

Враховуючи вищенаведені визначення, Зайцев О.Л. пропонує об'єднати два поняття з нормативно-правових актів в єдине ціле, саме те, що договір про закупівлю – домовленість між замовником та учасником (більшою кількістю сторін), спрямована на встановлення, перехід або припинення майнових прав та обов'язків, що укладається за результатами проведення процедури закупівлі та передбачає набуття права власності на майно, надання послуг або виконання робіт [4].

Кучеренко О.М. після дослідження теми цивільно-правових угод в публічних закупівлях зазначає, що помітив серед робіт харківських теоретиків наступне: вважається, що категорія «договору про закупівлю» на сьогодні не відповідає концепції цивільно-правового договору за наступними особливостями:

- порядок укладення договору про закупівлю не відповідає порядку укладення цивільно-правового договору;
- форма договору про закупівлю відповідає формі укладення цивільно-правового договору лише частково;
- момент виникнення правовідносин за договором про закупівлю не відповідає порядку виникнення правовідносин цивільно-правового договору [5].

Відповідно до цього можна зробити проміжний висновок, що цивільно-правові угоди не можна вважати типовою формою договору про закупівлю. Кучеренко О.М. вважає, що саме через гнучкість національної економіки та прецедентність договірних правовідносин можна допустити можливість відходу від теоретичної позиції у вирішення питання договорів публічних закупівель.

Тим паче чим більше ми будемо досліджувати тему цивільно-правових угод в публічних закупівлях, тим більше колізій та несходжень між нормами Цивільного кодексу України та Закону України «Про публічні закупівлі» ми будемо знаходити. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 640 ЦКУ договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. А за ч. 1 ст. 638 ЦКУ договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Можна вважати, що, за логікою законодавця, сторони договору про закупівлю досягають цієї згоди тоді, коли учасник процедури закупівлі/спрощеної закупівлі (далі – учасник) надсилає свою тендерну пропозицію на опубліковане Замовником оголошення про закупівлю. Можна припустити, що в цьому аспекті учасник, проглянувши всі тендерні вимоги та документацію, дає свою згоду і вступає у правовідносини.

З огляду на вищенаведену інформацію можна сказати, що в нас вимальовується концепція незвичної для класичного цивільного права домовленості між сторонами. Наступним цікавим аспектом з приводу нашої теми є те, що ця концепція домовленості в сфері публічних закупівель ґрунтується на результатах проведення процедури закупівлі (згідно із Законом України «Про публічні закупівлі» цими результатами є звіт про результати проведення закупівлі шляхом його автоматичної генерації в електронній системі закупівель). Це прямо суперечить одному із головних принципів цивільного приватного права – свободі договору (ч. 1 ст. 3 ЦКУ), яка передбачає собою вільний вибір умов договору (зміст договору, його конкретні умови тощо). Система в більшості випадків самотійно обирає переможця процедури після проведення аукціону. Це не стосується таких випадків, коли, наприклад, предметом закупівлі є витвір мистецтва або йдеться про укладення договору з постачальником «останньої надії» (більш детально про випадки, коли проводиться процедура закупівлі без застосування порядку проведення спрощених закупівель, відповідно без використання електронної системи в ч. 7 ст. 3 Закону України «Про публічні закупівлі»).

В договорі про закупівлю сторонами є замовник та виконавець (в

Законі також визначають як учасник процедури закупівлі/спрощеної закупівлі). Замовниками, відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 1 Закону, є суб'єкти, які здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг відповідно до Закону. Замовниками виступають органи державної влади, правоохоронні органи держави, органи АРК, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад та інші юридичні особи публічного права. Відповідно до п. 37 ч. 1 ст. 1 Закону учасником є фізична особа-підприємець чи юридична особа – резидент чи нерезидент, до того ж об'єднання учасників, яка подала тендерну пропозицію/пропозицію або взяла участь у переговорах у разі застосування переговорної процедури закупівлі.

Відповідно до наведених визначень та одного з основних принципів цивільного договору – рівність сторін майбутнього договору (ст. 627 ЦКУ) ми звертаємо увагу на ст. 32 Закону, в якому є ознаки прерогативи замовника над учасниками тендеру, а саме: замовник на власний розсуд у будь-який момент може відмінити процедуру закупівлі у разі: 1) відсутності подальшої потреби у замовника в закупівлі; 2) неможливості усунення порушень законодавства з питань публічних закупівель, що були в діях, як правило, замовника; 3) скорочення видатків замовника під час здійснення закупівлі товарів, робіт або послуг [2]. Таким чином ми бачимо, що в замовників є переваги перед учасниками публічної закупівлі у разі розірвання або зміни договору. Таку саму колізію підмічає і Зайцев О.М. [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 205 ЦКУ сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. І самі правочини можуть бути вчинені усно або в письмовій (електронній) формі. До того ж ч. 1 ст. 639 ЦКУ наголошує, що договір може бути укладений в будь-якій формі. А ч. 2 цієї ж статті розпочинається зі слів «якщо сторони домовились укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми...», однак в цьому і проблема, що сторони в процедурі закупівлі не можуть вирішувати, в якій формі буде укладено договір закупівлі, бо в більшості випадків договір закупівлі укладається в електронній формі за умови наявності для цього відповідних технічних та організаційно-правових передумов.

Таким чином можемо зробити висновки. Дослідження теми державних закупівель та укладення договорів у цьому правовому полі через цивільно-правовий інструментарій набирає значних обертів. Цивільно-правова угода у сфері публічних закупівель та договорів закупівлі є нетиповою формою договору, оскільки між цивільно-правовою угодою та договором закупівлі є певні відмінності: момент укладення договору, рівність між сторонами

договору, право обирати форму договору, предмет, на якому ґрунтується концепція правовідносин між сторони закупівлі тощо. Слід відзначити також, що з 22 лютого 2022 року, з початку повномасштабної війни між Україною та російською федерацією, Кабінетом Міністрів України було внесено чимало змін у процедури публічних закупівель шляхом введення в дію відповідних постанов (наприклад, Постанова №02.03.2022, Постанова №1178 від 12.10.2022), однак вони стосуються порядку проведення державних закупівель у період воєнного стану та дослідження цієї теми припадає на статтю іншої теми.

Тим не менш наявність певних алогізмів в нормах права у сфері публічних закупівель, які суперечать нормам цивільного законодавства, помітні неозброєним оком, тому вважаємо, що законодавець має звернути увагу на дослідження даної теми дослідниками у сфері права та вжити відповідних заходів для усунення цих проблем.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг)» №694 від 28.06.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-97-%D0%BF#Text>
2. Про публічні закупівлі: Закон України №922-VIII від 25.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
3. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/find?text=%F0%B3%E2%ED%B3%F1%F2%FC>
4. Зайцев О. Л. Договір про публічні закупівлі з погляду приватного права. *Право і безпека*. 2021. № 1 (80). С. 139-143. DOI: 10.32631/pb.2021.1.19.
5. Кучеренко О. М. Цивільно-правові угоди в публічних закупівлях. *Журнал Наукові записки*. Серія: Право. Випуск 11. 2021. С. 26-29.
6. Зайцев О.Л. Розвиток договору закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 25 трав. 2018 р. Харків : ХНУВС, 2018. С. 148-151.
7. Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України №185 від 02.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2022-%D0%BF#Text>

8. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України №1187 від 12.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Спасова К.І.

СЕКЦІЯ 7. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Шестакова Юлія Дмитрівна

аспірантка кафедри господарського права і процесу

Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат

АКЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

В Україні з 2008 року були прийняті деякі нормативні акти, які істотно змінили правовий статус деяких цінних паперів, зокрема, Закони України «Про акціонерні товариства», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Цінний папір є документом, який саме посвідчує суб'єктивні корпоративні права та найбільш розповсюдженим є акція. З економічної точки зору акція являє собою нематеріалізований майновий інтерес у майні товариства, з правової – обіговий документ (правовий акт встановленої форми), який виражає цей інтерес. Як правовий акт акцію можна визначити в розумінні договору часткової участі акціонера в статутному фонді товариства. Сторонами цього договору є акціонер і товариство. Економічним змістом зазначеного договору є умови про дивіденди, про частину виручки від реалізації майна товариства, що припиняється, про ціну акції як вартості права часткової участі. Правовою формою договору є акція [1, с. 90]. Частково можливо погодиться про акцію як різновид договору, адже її реквізити саме й виступають у якості його істотних умов, але доречним є визначення акції як певного документу встановленої форми, різновиду цінного паперу з притаманними реквізитами, умовами випуску та обігу.

У словниках акція здебільшого виражена як певний різновид цінного папіру, наприклад, як цінний папір, який свідчить про те, що його власник вніс певний пай у підприємство [2, с. 17]; цінний папір, що випускається акціонерним товариством, який дає право її власнику, члену акціонерного товариства, брати участь у його управлінні й одержувати дивіденди з прибутку [3, с. 7]; як цінний папір, що засвідчує часткову участь його власника у підприємстві, яке діє у формі акціонерного товариства і дає право на участь у правлінні, одержанні прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у розподілі майна при ліквідації товариства [4, с. 28]. Тобто визначення базується виключно на створенні підприємства (акціонерного

товариства), що у подальшому надає права на управління та отримання прибутку.

За більш широким трактуванням цей термін означає «цінний папір»; р. болг. а кция, бр. а кция, п. аксја, ч. аксіе, слц. аксія, вл. аксіја, м. акція, схв. а кција, слн. аксіја; запозичено з голландської або німецької мови через посередництво російської й польської; нім. áktie «акція (цінний папір)» походить від гол. actie «тс.», яке в цьому значенні утворилося від лат. actio, -ōnis як юридичного терміна із значенням «скарга, претензія скаржника, право на участь», що розвинулося з основного значення «дія» [5, с. 19]. Деякі вчені розглядають акцію як різновид форми власності, так, С.І. Бевз зазначає, що корпоративна власність базується на функціонуванні капіталу, який формується шляхом вільного продажу титулів власності – акцій [6, с. 19]. У зазначеному відсутня характеристика суб'єктивного права на акції та, як правило, мета – отримання прибутку.

За чинним законодавством та науковими підходами для більш розгорнутої характеристики акцій важливим є аналіз їх видів за різноманітними підставами. Основною класифікацією акцій у юридичній літературі є їх поділ на прості (common shares) та привілейовані (preferred shares). Одна проста акція – це мінімальний набір прав, яким може володіти акціонер. Від кількості акцій, що належать одному акціонеру, залежить також обсяг прав, який він отримує: чим більше акцій, тим більше прав. Поява привілейованих акцій пов'язана з намаганням акціонерних товариств отримати додаткові засоби до статутного капіталу, надаючи водночас таким акціонерам мінімальну можливість особистої участі в управлінні товариством. Тобто, привілейовані акції надають їх власникам переважні щодо власників простих акцій права на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, а також надають права на участь в управлінні акціонерним товариством у випадках, передбачених статутом і законом, який регулює питання створення, діяльності й припинення акціонерних товариств [7, с. 95]. На думку економістів акції класифікуються за такими критеріями: місце розміщення - акції, що обертаються на національному ринку, та міжнародні акції; форма розпорядження - акції на пред'явника та іменні; права власника - акції прості та привілейовані [8, с. 47]. Цікавою є думка, що акція являє собою грошовий документ, то, відповідно, її вартість повинна бути відображена в грошовому еквіваленті. Розрізняють такі види вартості акцій, як: номінальна, емісійна, ринкова та балансова вартість [9, с. 260].

Завдяки емісії та обігу акцій виникають акціонерні правовідносини, які за своєю правовою природою є господарсько-майновими та організаційно-майновими, так як надають у майбутньому як майнові права у вигляді дивідентів так й немайнові (організаційні) у вигляді прав на прийняття управлінських рішень. Характерною ознакою акціонерних правовідносин є корпоративний інтерес, тобто акціонер підпорядковується волевиявленню більшості (простій або кваліфікованій), що виражається шляхом прийняття рішень на загальних зборах. Спірною є думка О. Швиденка, який вказує: «Не можна вважати згодою власника на здійснення дроблення й консолідації прийняття рішення загальними зборами акціонерного товариства із зазначених питань (навіть якщо акціонер голосував за проведення дроблення та консолідації). Рішення загальних зборів акціонерного товариства як органу акціонерного товариства може бути підставою чи передумовою для виникнення, зміни й припинення прав та обов'язків самого акціонерного товариства, а не акціонерів як власників акцій» [10, с. 141–142]. Отже, для прийняття рішення про конвертацію акцій зазвичай достатньо волевиявлення лише емітента (шляхом прийняття відповідного рішення на загальних зборах акціонерів) та немає потреби в персональній згоді власника акцій. А для захисту прав акціонерів, які не голосували на загальних зборах акціонерів за конвертацію акцій, законодавством надається право вимагати в товариства викупити належні їм акції, що підлягають конвертації. Відповідно до п. 2.1.1. Принципів корпоративного управління, що затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 від 22.07.2014 р. – право на участь в управлінні товариством забезпечується шляхом участі та голосування на загальних зборах [11].

Таким чином, акція це документ встановленої форми, який підлягає конвертації та посвідчує суб'єктивні права щодо прийняття рішень організаційно-управлінського характеру та/або отримання дивідентів, у спосіб та в порядку встановленими нормами чинного законодавства. Класифікувати акції можливо за наступними критеріями в залежності від: 1) форми: документарні та бездокументарні; 2) характеру: іменні та на пред'явника; 3) вартості: номінальні, емісійні, ринкові та балансові; 4) строку: строкові та безстрокові; 5) суб'єктної складової: які випускають акціонерне товариство, холдинг, банк тощо; 6) за формою власності: державні, комунальні, приватні та змішані; 7) за місцем розміщення: національні та міжнародні; 8) за обсягом правомочностей: прості та привілейовані.

Список використаних джерел

1. Щербина В.С. Господарське право України : навч. посібн. К. : Атіка, 1999. 336 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної мови. Інформаційний ресурс: Режим доступу: <https://slovnyk.me/dict/vts/>
3. Економіка підприємства: Тлумачний словник термінів для студентів галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізацій «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент інновацій», «Менеджмент міжнародних проектів», «Логістика». Уклад.: О.В. Гук, К.О. Кузнєцова. НТУУ «КПІ», 2016. 114 с.
4. Багатомовний юридичний словник-довідник. І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. 543 с.
5. Крашеніннікова Т.В., Нагорна Ю.А., Подворчан А.З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро, 2018. Ч. 1. 94 с.
6. Корпоративне право: навчально-методичний посібник до вивчення навчальної дисципліни: навч. посіб. для студ. спеціальності 081 «Право», спеціалізацій: «Господарське та адміністративне право і процес», «Інформаційне право та право інтелектуальної власності». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Бевз С.І. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 52 с.
7. Щока С.В., Заборовський В.В. Поняття та види акцій та процедура їх конвертації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 32. Том 2. С. 92-96.
8. Мендрул О. Г., Шевчук І. А. Ринок цінних паперів: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 1998. 152 с.
9. Михальчишина Л.Г. Цінні папери: види та систематизація для облікових цілей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Випуск 12. С. 258-261.
10. Швиденко О. Акція як об'єкт права власності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. К., 2006. 235 с.
11. Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 955 від 22.07.2014 р.

Анисимова Олександра Андріївна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

На сьогоднішній день консалтингова діяльність є одним із двигунів економічного розвитку держави, адже дозволяє суб'єктам господарювання – замовникам ефективно та законно займатися бізнесом та покращувати систему управління. На цьому етапі розвитку усвідомлення можливості використання компаніями консалтингових послуг змінюється свідомим вибором консалтингової компанії як повноцінного бізнес-партнера. Власники підприємств сприймають консультантів як провідників новацій, що сприяють фінансовому зростанню.

В українському законодавстві немає ні визначення терміна «консалтинг», ні чіткої класифікації консалтингових послуг. Про консалтингові послуги згадується лише у Положенні про порядок організації та проведення конкурсів на право виконання консалтингових послуг, затвердженому наказом Національного агентства України з управління державними корпоративними правами [1], та в Переліку послуг, які можуть надавати аудитори, затвердженому рішенням Аудиторської палати України [2].

Систематизувати знання в цій сфері допомагає досвід міжнародних консалтингових компаній: консалтингова діяльність – це особливий вид господарської діяльності, яка здійснюється спеціальними суб'єктами господарювання на професійній основі та полягає у наданні консультаційної послуги замовнику за плату на підставі договору. Така діяльність здійснюється з урахуванням проблем клієнта та полягає в консультуванні керівників, управлінців, профільних фахівців з широкого кола питань у сфері фінансової, комерційної, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності.

В широкому сенсі консалтинг – це вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку і використання науково-технічних і організаційно-економічних інновацій з урахуванням предметної області і проблем клієнта. Основна мета – поліпшення якості, підвищення ефективності компанії в цілому. Консалтинг може стосуватися як локальних суто економічних питань (фінансовий аналіз, бухгалтерія, аудит, оподаткування), так і глобальних

управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес) [3, с. 179].

Часті зміни законодавства, необхідність впровадження на підприємствах автоматизованих систем обліку зумовлюють підприємства звертатись до консалтингових компаній, які допомагають вирішити проблеми підприємства в сфері управління, організаційного розвитку. Проте, темпи розвитку українського консалтингового ринку досить повільні та нестабільні. Хоча останні роки український консалтинг переходить від кризового до системного, на відміну від планомірного співробітництва зарубіжних компаній та консультантів, в Україні консультування здійснюється епізодично: надання консалтингових послуг не має єдиного принципу. На сьогоднішній день працює більше 300 консалтингових компаній, з яких майже 50% займаються наданням послуг з питань управлінського консультування, проте попит залишається не дуже високим через відсутність культури та закріплених умов функціонування роботи з експертами, побоювання щодо порушень конфіденційності, відсутність гарантій конкретних результатів та складність отримання об'єктивної інформації про консультаційні компанії та їх можливості [4, с. 523].

Так як ця сфера не врегульована, консалтингові фірми здійснюють консультаційну діяльність на власний розсуд. Як результат – відмінні за характером та змістом договори, підходи в роботі, різна повнота звітів, часто лише поверхневий аналіз.

Гальмуючі фактори – відсутність нормативно-правової бази регулювання консалтингової діяльності на всіх рівнях, зокрема на підзаконному; відсутність ефективно діючого професійного об'єднання консультантів. Обтяжуючим фактором є також і те, що головний механізм регулювання ринку, а саме конкуренція, не є остаточно сформованим [5, с. 16–21].

Так як консалтингова та аудиторська діяльність за формою здійснення та сутністю досить схожі (адже в консультуванні, як і в аудиті, відбувається застосування професійних навичок спеціаліста з певних правових, економічних, фінансових питань з метою надання інформації замовнику послуг), були думки щодо об'єднання в єдиному законі цих діяльностей. Але з'явився лише Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [6].

Також було подано проект Закону України «Про військово-консалтингову діяльність» [7], в якому пропонуються керівні принципи здійснення консалтингу, порядок ліцензування.

Проте, консалтинг – багатогранна категорія, адже він включає в себе різні види консультування, рівні його проведення, сфери здійснення, і тому недостатньо прийняти закон чи постанову, так як не будуть враховані специфічні риси, притаманні такій діяльності. У випадку консалтингу це має бути комплексний підхід. Приймаючи нормативно-правовий акт, важливо виокремити статті, які б визначали поняття консалтингу, консалтингової діяльності, консалтера, консалтингової фірми, права та обов'язки консультанта, консалтингової компанії та суб'єктів господарювання-клієнтів, визначити відповідальність консалтера, умови функціонування.

Можна звернутись до міжнародного досвіду, зокрема європейських країн. У Франції, Польщі, Німеччині, Італії це питання регулюється за принципом спеціалізації. Тобто надання консалтингових послуг регулюється залежно від виду тим чи іншим законним, підзаконним нормативно-правовим актом [8, с. 8]. Наприклад, у Німеччині право надавати консультаційні послуги надано як фізичним, так і юридичним особам. Законодавчо встановлено, що податкові консультанти не мають права займатися іншою комерційною діяльністю і бути найманими працівниками за винятком випадків, коли вони працюють в консультаційній фірмі.

Тож можна зробити висновок, що європейські країни в підходах до правового регулювання консалтингової діяльності орієнтуються на спеціалізацію та врахування окремих видів такої діяльності.

На нашу думку, для України це теж дієвий підхід. Для цього можна прийняти низку підзаконних нормативно-правових актів, які будуть регулювати основні види консалтингу, або, як альтернативу, спеціалізований нормативно-правовий акт, який буде регулювати загальні засади діяльності, встановить «правила гри» на ринку консалтингових послуг.

Поступовий перехід українських провідних компаній на нові принципи ведення господарської діяльності сприяє посиленню попиту на консалтингові продукти у сфері розроблення і впровадження інформаційних технологій. Отже, український консалтинг має свої перспективи: рівень попиту збільшиться та діяльність систематизується в результаті законодавчого врегулювання та поліпшення якості послуг, що надаються.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про порядок організації та проведення конкурсів на право виконання консалтингових (консультаційних, аудиторських, юридичних та оціночних) послуг: Наказ

НАУУДКП від 15.07.1999 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-99>

2. Про затвердження Переліку послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми): Рішення Аудиторської палати від 27.09.2007 р. № 182/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr82_230-07

3. Верба В.А., Решетняк Т.І. Організація консалтингової діяльності: Навч. посібник. Київ: КНЕУ. 2000. 228 с.

4. Щербина В. Актуальні проблеми господарського права. Ліра-К. 2018. 672 с.

5. Віннікова І.І. Особливості розвитку ринку консалтингових послуг в Україні. *Молодий вчений. Економічні науки*. 2017. №7 (34). 112 с.

6. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. ВВР, 2018, № 9, 362 ст.

7. Про військово-консалтингову діяльність: проєкт Закону України від 18 вересня 2018 р. № 8093.

8. Любохинець Л. С., Дашевська А.А. Роль міжнародного консалтингу в розвитку національного ринку консалтингових послуг. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. 297 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Будурова Г. М.

Булацевська Яна Вадимівна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНЦЕСІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Світові тенденції до впровадження інновацій відображаються через задіювання державно-приватного партнерства (далі – ДПП): шляхом справедливого розподілу між державним і приватним партнерами ризиків, пов'язаних із виконанням договорів, укладених у межах такого партнерства. Актуальність даної теми обумовлена тим, що на сьогоднішній час відбувається активне запровадження Україною різних форм співробітництва з приватними суб'єктами господарювання щодо капіталоємних інфраструктурних проєктів, зокрема, державно-приватне партнерство і концесію, як його найбільш розповсюджену форму.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство», під ДПП розуміють договірне співробітництво між державою та приватним

партнером, внаслідок якого останній отримує у строкове користування активи держави, управляє ними, розбудовує інфраструктуру та/або надає суспільно важливі послуги [1]. Оскільки однією із форм здійснення ДПП є концесія, де урегулювання відносин відбувається шляхом укладання концесійного договору, то слід з'ясувати сутність концесії.

В Україні від 03.10.2019 року діє Закон України «Про концесію», що містить багато позитивних новел у порівнянні з попереднім нормативно-правовим актом. Потрібно зазначити, що прийняття даного закону є потужним поштовхом у розвитку ДПП [2].

О. Цогла вказує, що концесія – це специфічна конфігурація взаємовідносин на договірній основі, що склалися між державою і приватним партнером. Її економічною сутністю є залучення фінансових, технологічних та інтелектуальних ресурсів із метою забезпечення інноваційного розвитку об'єктів економіки, прерогатива власності яких при цьому залишається за державою [3, с. 35].

Загалом, концесійна форма ДПП дає змогу встановити баланс між інтересами держави і приватного партнера у процесі проектування, будівництва, реконструкції, фінансування, експлуатації, управління, володіння, передачі об'єктів державної власності, призначених для задоволення громадських потреб важливої соціально-економічної значущості. Не можна не виділити переваги такого співробітництва для держави, оскільки приватний партнер отримує у користування активи держави, побудова яких не є рентабельною, що зробило б увесь проект економічно не вигідним. Також, приватний партнер отримує певні державні гарантії, а також підтримку держави у питаннях розвитку інфраструктури об'єкта, його експлуатації тощо.

Прикладів розширення переліку об'єктів, що передаються в концесію, наразі достатньо. Серед найбільш відомих і обговорюваних можна визначити передачу майна державних підприємств «Стивідорна компанія Ольвія» та «Херсонський морський торговельний порт», а також майна державного підприємства «Адміністрація морських портів України» в порядку концесії у вересні 2019 року, ініційовані Міністерством інфраструктури, оскільки до цього в Україні майно ЄМК державних портів у приватні руки за договорами концесії не передавалось. Ще одним прикладом концесії є договір концесії між Сокальською районною радою і ТОВ «Скорпіон»: у березні 2012 р. ЄМК кінотеатру та гаражів був переданий у концесію для проведення реконструкції, внесення покращень та задоволення громадських потреб – здійснення кіноконцертної діяльності.

Але, на жаль, на сьогодні концесію об'єктів права державної та комунальної власності слід розглядати більше як виняток із правил, ніж як усталену практику ведення господарства в публічному секторі економіки. Існуючі приклади функціонування концесій в окремих містах України є незначними. Недостатній рівень розвитку концесії в Україні можна пояснити впливом низки факторів, серед яких важливе місце займають нерозвиненість і казуїстичність вітчизняного концесійного законодавства, а також недооцінювання важливості цього правового інституту як засобу досягнення стратегічних цілей держави. Адже концесію слід розглядати як інструмент господарського планування і реалізації державної економічної політики [4]. Вирішення даної проблеми і підвищення рівня розвитку концесії вбачається в тому, щоб процедура конкурсного діалогу та прямих переговорів, окрім декількох статей Закону України «Про концесію», була детально регламентована підзаконним нормативно-правовим актом. Задля цього пропонується наказом Міністерства економіки України затвердити Інструкцію, яка і буде регламентувати укладання концесійних договорів (процедуру конкурсного діалогу та прямих переговорів).

Неможливо також оминути і сьогоденні реалії – війну РФ проти України. З огляду на ці події запроваджений механізм ДПП потребує удосконалення, адже не передбачає особливостей здійснення в умовах воєнного стану. Враховуючи, що потреба у додатковому фінансуванні об'єктів державної власності назріла вже зараз, на початку липня група народних депутатів зареєструвала законопроект № 7508, направлений на вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму ДПП для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів і будівництва нових, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України.

Підсумовуючи можна визначити, що позитивний потенціал договору концесії як перспективної форми державно-приватного партнерства дозволяє залучити додаткові ресурси для розвитку і модернізації інфраструктури, надає можливість знизити навантаження на місцевий бюджет, розподілити ризики та забезпечити ефективне управління об'єктами державної та комунальної власності.

Список використаних джерел

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
2. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX>.

3. Цогла О. О. Теоретичні засади трактування поняття «концесія». *Економічна теорія та історія економічної думки*. 2013. № 7 (145). С. 34-38.

4. Яловий Г. К. Впровадження концесійного механізму для стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2012. № 9. С. 432-438.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Будурова Г.М.

Гайда Анна Дмитрівна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ, ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У ринковій економіці конкуренція – це суперництво, яке представляє собою змагання між виробниками товарів та послуг за найбільш економічно вигідні умови виробництва та реалізації свого продукту. Конкуренція сприяє розвитку науково-технічного прогресу, підбурюючи виробників та підприємців покращувати свій продукт. Саме завдяки конкуренції в рамках постійного удосконалення виробів більшість світових компаній, модернізуючи існуючі товари/роботи/послуги, виводить їх на новий рівень.

З розвитком економічної системи змінювалася і конкуренція. В різні часи суб'єкти ринкової економіки конкурували між собою по-різному, використовуючи чесні загальноприйняті позитивні методи конкуренції, такі як: краща якість продукції, розширення асортименту, новий дизайн та інші. Нерідко у справу йшли і недобросовісні дії та методи, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Серед таких дій варто зацентувати увагу на такому правопорушенні, як поширення інформації, що вводить в оману.

Згідно з офіційними даними, які щороку оприлюднює Антимонопольний комітет України, у 2021 році було зафіксовано численні випадки недобросовісних дій, спрямованих на отримання нечесної конкурентної переваги. Левову частку таких порушень складає поширення інформації, що вводить в оману. Із загальної кількості недобросовісних конкурентних дій було зафіксовано 79% випадків поширення інформації, яка вводить в оману [1].

Відповідно до статті 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання [2].

Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які: 1) містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору; 2) містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання; 3) приписують повноваження та права, яких не мають, або відносини, в яких не перебувають; 4) містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації [2, ст. 15-1]. Метою вищезазначених дій є одержання неправомірної вигоди, а також одержання більшого прибутку.

Яскравим прикладом спору між суб'єктами господарювання стала справа, коли відомі український і російський кондитерські концерни сперечалися в Європейському суді щодо обгортки та маркування на цукерках зображення ромашки. Російською компанією було подано заперечення до Європейського суду на заяву української кондитерської корпорації, яку вона подала роком раніше. Ця судова тяганина тривала більше трьох років і була завершена тим, що суд задовольнив позов української кондитерської компанії та визнав, що обгортки не настільки схожі, щоб споживачі могли їх сплутати [3].

Також широко відомий випадок, коли у 2019 році АМКУ наклав штраф у розмірі двох мільйонів гривень на компанію, яка на своєму сайті та на упаковці власної молочної продукції розмістила неправдиву інформацію про регіон походження сировини продукту (позначення «з чистих Карпат» у поєднанні з написом: «Родом з Карпат, де екологічно чиста природа і корови дають особливо корисне і смачне молоко»). Зважаючи на те, що близько двадцяти п'яти відсотків сировини для виробництва цих молочних

продуктів надходить із Львівської області, а решта – з тих областей, які не входять до Карпатського регіону, реєстрація торгової марки для товарів і послуг не дає підприємствам права використовувати та розповсюджувати інформацію, спрямовану на введення споживачів в оману шляхом посилення на місцезнаходження виробництва продукції.

Протидіяти даному виду порушень прав в сфері нечесної конкуренції можна через органи АМКУ, діяльність яких ґрунтується на Законах України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції». На цей орган покладено обов'язки:

- здійснювати державний контроль за додержанням законодавства;
- виявляти, запобігати, а також припиняти порушення законодавства про захист економічної конкуренції та захист від недобросовісної конкуренції;
- сприяти розвитку добросовісної конкуренції та ін. [4].

Звернутися з заявою до АМКУ про порушення прав можуть суб'єкти господарювання, а саме: конкуренти, покупці, фізичні та юридичні особи, які можуть підтвердити факт порушення. Доказами, що підтверджують недобросовісні дії, можуть бути буклети, фото рекламних плакатів, скріншоти з сайту, де зазначається оманлива або неправдива інформація. Варто зазначити, що подання заяви до органів Комітету є безкоштовним. Протягом тридцяти календарних днів після подання, заява з усіма доказами розглядається. У випадку, якщо орган в діях суб'єкта господарювання, стосовно якого було подано заяву, вбачає правопорушення, то виносить рішення про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладає штраф на правопорушника. Таке рішення є обов'язковим до виконання.

На жаль, трапляються випадки, коли правопорушники не виконують рішення Комітету. Тоді з позовною заявою про зобов'язання виконати рішення можна звернутися до суду. Прикладом вирішення такого спору є рішення Господарського суду Харківської області від 12.03.2020 року у справі 922/4342/19.

Поширення суб'єктами господарювання при здійсненні господарської діяльності інформації, що вводить в оману, віднесене законодавцем до групи порушень конкурентного законодавства, внаслідок яких створюються перешкоди іншим суб'єктам господарювання та досягаються неправомірні

переваги у конкуренції. Держава гарантує адміністративний та судовий захист від подібних проявів недобросовісної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 р. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/627/ccb/c10/627ccbc10ef3d640199715.Pdf>
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
3. Roshen судиться в ЄС з російською компанією через етикетку для цукерок «Ромашка». URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/05/25/660946/index.amp>
4. Подцерковний О.П., Олюха В.Г., Квасніцька О.О. та ін, Господарське право: Підручник. Одеса: ГО «Всеукраїнський центр економічного права». 2018. 332 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Будурова Г. М.

Скалецька Вікторія Вадимівна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ЯК ВИД ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ, ОСОБЛИВІ РИСИ ТА ПЕРЕВАГИ

Підприємництво в Україні щороку стає дедалі поширенішим, охоплюючи все нові прошарки суспільства, а підприємці здійснюють пошук найвигідніших та найзручніших форм для організації та розширення бізнесу, підняття його на новий рівень. І нерідко вони обирають в якості такої форми акціонерне товариство, що має свої переваги у порівнянні з іншими видами господарських товариств.

Про популярність акціонерних товариств свідчить досвід європейських та інших зарубіжних країн. Первинне значення таких товариств полягало у формуванні великих капіталів за допомогою невеликих внесків, які робили учасники (акціонери). У більшості країн Західної Європи наразі корпоративний сектор економіки характеризується

наявністю одного або декількох домінуючих власників, у руках яких перебувають значні пакети акцій.

Якщо аналізувати практику Великої Британії, то можна побачити, що більшість корпорацій є державними, їх діяльність контролюється відповідними державними органами. Компанії у Великій Британії можуть бути публічними та приватними, при чому публічною компанією є та, статутний капітал якої є більшим за встановлений законом мінімум і в статутних документах якої зазначено, що вона є публічною. Приватними є ті компанії, які не є публічними. Тобто, головною межею поділу є саме розмір статутного капіталу [1].

Але враховуючи, що Велика Британія належить до англосаксонської правової системи, більший інтерес становлять країни романо-германської правової системи, до якої належить і Україна. Європейські правові системи в основному поділяють акціонерні товариства на види залежно від того, чи допускаються їх акції до котирування на біржах. Варто зазначити, що акціонерне товариство може по-різному називатись у різних країнах, хоча керівні принципи їх створення та функціонування будуть подібними. Так, наприклад, акціонерному товариству у Франції та Німеччині відповідає публічна компанія з обмеженою відповідальністю у Великій Британії.

В Україні правовий статус акціонерних товариств визначений Законом України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р., деякі положення містяться у Господарському та Цивільному кодексах України. З 1 січня 2023 року згаданий Закон «Про акціонерні товариства» втратить чинність – на заміну йому Верховна Рада України прийняла новий закон з аналогічною назвою, що передбачає цілий ряд нововведень [3].

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерним товариством є господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [2]. І саме наявність акцій є ключовою рисою, яка вирізняє акціонерне товариство з-поміж інших видів господарських товариств. Простими словами акція є цінним папером, який засвідчує участь його власника у статутному капіталі акціонерного товариства.

Однією з головних особливостей такого господарського товариства є порівняна легкість формування великого за обсягом капіталу, який може складатись як з великої кількості акцій незначної вартості, так і з декількох акцій великої вартості (жодних обмежень на це з боку законодавства немає). Єдиною вимогою щодо розміру капіталу акціонерного товариства є

встановлення його мінімальної межі: статутний капітал має бути більшим за 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, чинної на момент створення акціонерного товариства [2, ст.14].

Наступною перевагою є те, що акціонери несуть відповідальність лише в межах вкладеного ними капіталу, на відміну від, наприклад, товариств з додатковою відповідальністю, де учасники товариства можуть нести додаткову солідарну відповідальність у разі неможливості виконання зобов'язань у межах наявного майна товариства (але у кратному співвідношенні до вкладу такого учасника) або повного товариства, в якому учасники взагалі несуть додаткову солідарну відповідальність незалежно від розміру їхніх вкладів усім своїм майном.

Важливою особливістю акціонерних товариств є порівняно легка процедура продажу акцій і приєднання, відповідно, нових акціонерів. Ця процедура є легкою у разі, якщо акціонерне товариство має форму публічного, оскільки в такому випадку акціонер може з легкістю продати свої акції без повідомлення і згоди інших акціонерів. Трішки складніша ситуація виникає з приватними акціонерними товариствами, тому що закон передбачає переважне право на купівлю акцій учасниками цього товариства. Відповідно, акціонер, що має намір продати свої акції, має спочатку письмово через товариство повідомити про свій намір інших акціонерів. І тільки якщо такі акціонери не скористаються своїм переважним правом, акціонер зможе продавати акції будь-якій третій особі.

Крім цього, акціонерне товариство може збільшувати свій капітал шляхом емісії (випуску) нових акцій, що є доволі непростотою процедурою.

У науковій літературі серед рис акціонерних товариств зазначають про більшу відкритість (публічність) акціонерного товариства (публічного) у порівнянні з іншими видами господарських товариств [4, с. 9], а також про можливість безперервного існування незалежно від зміни складу акціонерів.

З погляду учасників товариства перевагою АТ є те, що при виході з акціонерного товариства акції набагато легше перетворити на гроші, ніж, наприклад, отримати назад частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. Той факт, що розмір дивідендів прямо залежить від розміру прибутку акціонерного товариства і розміру частки акціонера в статутному капіталі, зацікавлює, відповідно, акціонерів в отриманні товариством якомога більшого прибутку.

Новий Закон «Про акціонерні товариства», який набере чинності 01.01.2023 р. внесе чимало змін в існуюче становище. Зокрема, він приведе

у відповідність до законодавства Європейського Союзу положення про припинення акціонерного товариства, що значно спростять процеси злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення товариства. Тепер товариство зможе вибирати систему управління: однорівневу чи дворівневу, на відміну від виключно дворівневої системи, яка існує зараз. Це пов'язано з бажанням законодавця відкрити ширші можливості для залучення іноземних інвестицій, оскільки в більшості країн існує однорівневе управління, тому іноземним інвесторам легше буде інвестувати туди, де діє добре знайома для них система. Вищим органом управління будуть загальні збори акціонерів, а не загальні збори акціонерного товариства, як це було в попередньому Законі. Новелою стане також можливість проведення загальних зборів в електронному форматі. Дискусійним залишається питання створення публічного акціонерного товариства, оскільки новий Закон не дає можливості його створити «з нуля», ним зможе стати тільки приватне товариство внаслідок перетворення або інше господарське товариство також внаслідок перетворення. Мінімальний розмір статутного капіталу буде радикально змінено – з 1250 до 200 розмірів мінімальної заробітної плати. Також Законом буде скасовано вимогу щодо обов'язкового існування ревізійної комісії (ревізора), запроваджено посаду корпоративного секретаря [3].

Правники доволі позитивно реагують на зміни, внесені цим Законом, але, звичайно, процес адаптації до них буде тривалим і непростим, оскільки зміни, що вносяться ним, є значними. Тільки на практиці можна буде зрозуміти справжню цінність та ефективність нововведень.

Список використаних джерел

1. Корягіна Т. В. Зарубіжний досвід державного регулювання корпоративного сектора. *Агросвіт*. 2010. № 18. С. 43-49.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51, ст. 384.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX (набрання чинності відбудеться 01.01.2023 р.)
4. Сегеда С., Татаревський О. Що треба знати про акціонерні товариства: підручник. К. 2007. 86 с.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Будурова Г.М.

Тимків Валентин Богданович

студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні у світі є багато альтернатив грошам, у тому числі в фінансовій сфері. Однією з них є криптовалюта, що стає популярнішою не лише в багатьох країнах світу, а й в Україні внаслідок розвитку інформаційних технологій, глобалізації та інших процесів у суспільстві.

Криптовалюта – це є один із видів цифрових валют, яка використовує децентралізовані інформаційні технології як блокчейн.

Основними ознаками криптовалют є: 1) блокчейн – база даних, в якій певна інформація розміщена у вигляді ланцюга, що захищає дані користувачів, надає доступ до історії транзакцій учасникам мережі та не допускає фальсифікації даних; 2) висока ліквідність – за короткий проміжок часу її можна обміняти на гроші чи інші активи; 3) немає точно визначеної цінності, оскільки її вартість залежить від ситуацій на ринку; 4) відсутність централізованого контролю, тобто немає одного органу, що здійснює контроль над валютами; 5) спосіб отримання цієї валюти: її можна набути в результаті купівлі, обміну криптовалют та майнінгу як способу видобутку цих валют.

На даний час у світі правовий статус криптовалюти визначається по-різному. Наприклад, Сальвадор, Японія визнали криптовалюту як законний платіжний засіб, а Сполучені Штати Америки надали криптовалютам такий же статус, як і цінним паперам.

В Україні правовий статус криптовалюти ще не повною мірою сформований та конкретизований законодавством.

По-перше, позицією законодавця є сприйняття криптовалюти як виду віртуального активу.

Правове регулювання цього питання забезпечується Законом України «Про віртуальні активи», проте цей акт набере чинності лише внаслідок відповідних змін у податковому законодавстві. Закон визначає поняття віртуального активу як нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може

посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [1].

Варто відзначити, що чинний законодавчий акт вже надає визначення віртуального активу: це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [2]. Але дане визначення буде змінено внаслідок набуття чинності пунктом 3 перехідних положень Закону України «Про віртуальні активи» [3].

Закон України «Про віртуальні активи» визначатиме правовий статус віртуальних активів, якими правами користуватимуться учасники ринку і які обов'язки виконувати, упорядковуватиме діяльність постачальників послуг у цій сфері, а також передбачатиме державний контроль над віртуальними активами.

Але вказаний закон прямо не визначає перелік віртуальних активів, не використовує термін «криптовалюта» та не визнає його як засіб платежу. Фактично, особливості правового регулювання та визначення криптовалюти як виду віртуального активу у цьому законі відсутні. Тому правове регулювання цього закону є узагальненими і положення цього законодавчого акту можуть використовуватися не лише для криптовалюти, а й до інших об'єктів, які законодавець може відносити до віртуальних активів у майбутньому.

Про те, що поняття «віртуальний актив» є значно ширшим за змістом, ніж «криптовалюта» зауважує і А. Овчаренко. Науковець відзначає, що віртуальні активи не обмежуються лише криптовалютами і включають ще такі об'єкти, як віртуальні товари (різного роду ігрові активи, облікові записи (accounts) користувачів, стікери тощо), віртуальні токени, доменні імена [3].

Відсутність конкретики у законодавчому регулюванні не сприяє виокремленню особливостей близьких, але не тотожних за змістом видів віртуальних активів, наприклад, криптовалюти і токена. У свою чергу, недостатня увага законодавця до ролі криптовалюти може спричинити розбіжності у розумінні юристами і практиками сутності цих валют, появу прогалин в правовому регулюванні та спорів, вирішення яких залежатиме від оперативного і адекватного внесення змін у законодавство та висновків Верховного Суду.

По-друге, позиція фінансових регуляторів щодо криптовалют також є нечіткою та збігається в певних моментах з позицією законодавця. Так, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та

фондового ринку та Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг (наразі вже ліквідована) відзначали, що «складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом» [4].

Правова невизначеність сутності і природи криптовалюти в Україні перешкоджає наразі суб'єктам господарювання використовувати її у якості легального засобу платежу. Але більш ймовірним є те, що прискорені процеси діджиталізації нададуть можливості оминати подібні заборони, а не дотримуватись них, бо дані віртуальні активи мають більше переваг перед банківськими переказами, а саме: переказ можна здійснити у будь-яку точку світу за декілька секунд з будь-якого місця, де є доступ до мережі Інтернет; не потрібно пред'являти безліч документів та даних, щоб перевести криптовалюту; у переказах набагато менші комісії, ніж у банках; криптовалюту можна переводити без посередників; переказувати у вигляді криптовалюти можна значно більші суми, ніж грошові кошти.

Звичайно, криптовалюта має свої недоліки: при помилковому переказі не на той криптогаманець чи мережу гроші втрачаються назавжди; більша ймовірність появи шахраїв; її ринкова вартість є нестабільною; у будь-який момент дана віртуальна валюта може зникнути з ринку назавжди тощо.

Отже, криптовалюта потроху з'являється у правовому полі України, але внаслідок недостатнього правового врегулювання її статус залишається поки що узагальненим і невизначеним. Разом з тим, обмеження можливостей юридичним особам та ФОП використовувати крипто валюту як засіб платежу чи вклад до статутного капіталу може збільшити частку тіньової економіки та кількість випадків злочинності в Інтернеті тощо.

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX (не набув чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2022 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
3. Овчаренко А. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан і перспективи. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/49.pdf

4. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptoalyut-v-ukrayini>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Будурова Г. М.

СЕКЦІЯ 8. СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Гудзь Анна Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соціальне підприємництво як явище переважно привертає увагу економістів, соціологів, політологів, у той час як під призвою його значення саме для покращення рівня життя населення, подолання складних життєвих обставин, боротьби із тими чи іншими соціальними ризиками тощо воно невинправдано розглянутим ніколи не було. Так, на рівні доктрини права соціального забезпечення, в межах якої перебуває описана проблематика, на наше переконання, своє місце повинні зайняти наукові пошуки, присвячені соціальному підприємництву, яке справедливо видається можливим вважати одним із інструментів або проявів благодійної діяльності, яка на сучасному етапі становлення сфери соціального захисту виступає провідним напрямом недержавного соціального забезпечення.

Соціальне підприємництво – новий тренд розвитку української економіки, поштовхом для появи та розвитку якого слугувала не завжди спроможність держави ефективно діяти на теренах розв’язання соціальних проблем, виступати в боротьбі та подоланні соціальних ризиків, як результат – відбулась активізація недержавного сектору у вигляді заснування некомерційних організацій, волонтерських, благодійних об’єднань, появи небайдужих власників українського бізнесу, які розпочинали своє виробництво із, передусім, соціальною метою. Прикладами таких є: «Veterano Coffe», «Pan Chocolatier», Навчальний центр іноземних мов «COOL English» та багато інших [1]. До речі, велика кількість подібних підприємств та організацій сьогодні засновується внутрішньо переміщеними особами із тимчасово окупованих територій або іншими постраждалими від військових дій в Україні.

Досить вдало у своїх роботах представниця львівської школи трудового права та права соціального забезпечення С.М. Синчук зазначає, що «здійснення соціального забезпечення коштом роботодавця є тією, давно забутою на практиці та новою в сучасній теорії організаційно-правовою формою соціального захисту населення, яка в перспективі може набути нових ознак та активно розвиватися» [2, с. 194]. На нашу думку, вкладаючи широкий зміст у поняття «роботодавець» (розуміючи під ним увесь сектор виробництва), дана теза цілком виправдано демонструє високу роль участі власників засобів виробництва у соціальному забезпеченні не тільки своїх працівників за рахунок соціального страхування (обов'язкового та добровільного), що є свого роду традиційним заходом соціального забезпечення, а також і інших осіб – через благодійну діяльність, ведення соціально орієнтованого бізнесу, адже дійсно «роботодавець» сьогодні може виступати активним учасником зазначених заходів, крім цього – волонтерської діяльності, займатися меценатством та бути залученим до інших поширених напрямків недержавного соціального забезпечення.

Проте, слід зазначити, що по суті підприємництво може виступати учасником благодійної діяльності через два формати:

- 1) виступаючи джерелом фінансування підтримки тих чи інших категорій населення;
- 2) через організацію підприємництва, яке носить окрас соціального (нами вживається в певній мірі літературне, не юридичне, словосполучення для позначення даного явища, в силу відсутності допоки як на рівні теорії, так і в законодавстві чітких критеріїв для можливості віднесення підприємництва до категорії соціального).

Термін «соціальне підприємництво» ввійшов в лексичний обіг в Україні порівняно недавно після проведення серії тренінгів щодо започаткування соціальних підприємств громадськими об'єднаннями за ініціативою експертів з США, що мало місце в 2004 році [3, с. 242], проте сьогодні він вже глибоко укорінився та став звичною категорією.

Сьогодні, враховуючи тенденцію до поступового зростання кола соціальних підприємств, можна припустити, що воно лише розширюватиметься та утверджуватиметься як важливий напрямок недержавного соціального забезпечення, в рамках якого окрім досягнення більш абстрактних соціальних цілей (подолання бідності, вирішення екологічних проблем тощо) та надання непрямих соціальних послуг (орієнтованих в цілому на ту чи іншу вразливу соціальну групу), надається підтримка конкретним особам, які перебувають у складній життєвій ситуації

(шляхом сприяння в їх працевлаштуванні, забезпеченні можливостей для їх професійної реабілітації, надання індивідуально грошової допомоги тощо).

Так, приміром, пекарня «Горіховий дім» (м. Львів), керуючись гаслом «Долаємо бідність, використовуючи інструменти соціального бізнесу», 40 % від прибутку скеровує на соціальні проекти, якими опікується створений підприємством Фонд із однойменною назвою, серед яких – утримання Центру інтегральної опіки для жінок, які перебувають у кризових ситуаціях. Підприємство «Маленькими кроками» (м. Чернівці) виготовляє солодощі, кошти від продажу яких перераховуються на підтримку дітей з ДЦП. Компанія «Здравіє» (м. Івано-Франківськ), яка спеціалізується на лікувальному масажі, працевлаштовує осіб із вадами зору. Коло наведених прикладів можна розширювати і багатьма іншими.

В цілому, важлива роль сучасного українського приватного підприємництва у благодійній діяльності як частині недержавного соціального забезпечення сьогодні є очевидною, проте, говорити про максимальне її піднесення та зацікавленість підприємців в участі у ній поки зарано, перепоною чому, на нашу думку, є нівелювання державою в особі законодавця необхідності легалізувати цю сферу, адже на сьогодні немає законодавчої дефініції даного поняття, існують суперечливі критерії для визначення «соціальності бізнесу», що зумовлено, знову ж таки, відсутністю їх правової регламентації. На нашу думку, враховуючи правову природу досліджуваного явища, відповідні норми могли б знайти закріплення у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI [4].

Умови сьогодення: військові дії, проблеми внутрішньо переміщених осіб, масове зuboжіння населення через нестабільні політико-економічні умови, в яких наразі перебуває Україна, зумовлюють потребу ще більш активного розвитку соціального підприємництва, за допомогою якого можливими стануть програми соціального інвестування (як наприклад, існуюча Western NIS Enterprise Fund, якою передбачається доступне кредитування), поступового вирішення зазнаватиме проблема безробіття серед населення та багато іншого. Розвиток та популяризація досліджуваного явища в цілому нестиме позитивний ефект для суспільної культури, сприятиме укоріненню цінностей в свідомості людей щодо необхідності підтримувати тих, хто перебуває у більш скрутному становищі та виховуватиме розуміння того, що високі цілі досягаються шляхом, на перший погляд, незначних кроків кожного, що, по суті, завжди лежало в

основі феномену соціального забезпечення як такого та продовжує бути актуальним і тепер.

Список використаних джерел

1. Каталог соціальних підприємств України. URL: <http://socialbusiness.in.ua/enterprises/>
2. Синчук С.М. До питання про недержавне соціальне забезпечення за рахунок роботодавця. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 194-198.
3. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Соціальне підприємництво як інноваційний вектор розвитку економіки України. *The I International Science Conference on Multidisciplinary Research*. January 19-21, 2021. Berlin, Germany. P. 229-235.
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст. 252.

Наньєва Марія Іванівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з основних серед соціальних прав і свобод людини та громадянина є право на відпочинок. У зв'язку з цим, право на трудову відпустку є гарантією забезпечення конституційних прав на відпочинок будь-якого працівника. Правове забезпечення права на відпустки здійснюється Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року та Кодексом законів про працю України. Однак, сучасні реалії вимагали змін до законодавства з урахуванням ситуації, введенням воєнного стану на території України. У зв'язку з цим були внесені зміни у порядок надання відпусток, додано нові види відпусток, встановлено деякі обмеження, тощо.

Так, на період дії воєнного стану з'явився новий вид відпусток без збереження заробітної плати, пов'язаний із виїздом за межі нашої держави. Така відпустка надається тривалістю 90 календарних днів у період дії воєнного стану, за обов'язковою заявою працівника та лише працівникам,

які виїхали за межі України або набули статус внутрішньо переміщеної особи, що необхідно підтвердити довідкою. Цікавим є той факт, що працівник має довести свій виїзд за територію України або набуття статусу ВПО і рішення вже буде прийматись роботодавцем з огляду на надані докази. Також, після повернення працівника на територію України він втрачає право на продовження такої відпустки [1].

Також, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» обмежено тривалість щорічної основної відпустки 24 календарними днями, які можуть надаватися під час воєнного стану. Це нововведення стосується підприємств, установ та організацій усіх сфер і напрямів діяльності. Тобто вказане обмеження поширюється на держслужбовців, посадових осіб місцевого самоврядування, педагогічних і науково-педагогічних працівників, тощо.

Так, наприклад, держслужбовець має право на щорічну основну відпустку тривалістю 30 календарних днів. Під час дії воєнного стану йому може бути надана щорічна основна відпустка тривалістю до 24 календарних днів.

Потрібно зауважити, що додаткові дні відпустки, які не використані у зв'язку із введеним обмеженням не згорають. Працівник має право отримати їх після закінчення дії воєнного стану або за них може бути виплачена грошова компенсація при звільненні або за бажанням працівника.

Також, під час дії воєнного стану не буде застосовуватися норма Кодексу законів про працю, якою визначено перелік святкових і неробочих днів [2]. У тривалості відпусток такі дні будуть враховуватися як звичайні календарні дні, тобто без збільшення періоду.

Для військовослужбовців за умови надання щорічної відпустки зберігаються кошти на оздоровлення, і вони виплачуються щорічно у розмірі місячного грошового забезпечення, незалежно від відпустки. Тривалість такої відпустки залежить від вислуги років і становить 30/ 35/ 40 або 45 днів із відповідною вислугою до 10 років / від 10-15 років / від 15-20 років / більше 20 років. Якщо щорічна відпустка не використана, то військовослужбовець може використати її в першому кварталі наступного року. Також, дозволяється об'єднувати щорічні відпустки за 2 роки, а потім ділити їх на частини [3].

Потрібно також зазначити, що під час воєнного стану додаткова відпустка учасникам бойових дій (чинним військовослужбовцям) тривалістю 14 календарних днів не надається. При обчисленні тривалості відпусток також не враховуються святкові дні. Під час дії воєнного стану

військовослужбовцям-чоловікам не надається відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку.

Також, для того, щоб отримати відпустку військовослужбовцям необхідно дотримуватися певного порядку оформлення: рапорт безпосередньому командирі – розгляд рапорту командиром частини – прийняття рішення про надання відпустки командиром частини. У разі відмови у наданні відпустки має надаватися письмове роз'яснення.

Під час дії воєнного стану є деякі нововведення, що стосуються відмови працівникам у наданні відпустки. Так, працівнику може бути відмовлено у наданні будь-якого виду відпусток, виключення стосується лише відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами і для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, якщо він залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Якщо підприємство не належить до об'єктів критичної інфраструктури, то роботодавець не може безпідставно відмовляти працівнику у наданні відпусток.

З моменту введення воєнного стану багато працівників виїхали за кордон, тому також постали нові виклики щодо правильного оформлення відпусток. Для надання відпустки необхідна заява працівника. За необхідності таку заяву можна надіслати через електронну пошту або за допомогою будь-яких месенджерів (Telegram, Viber, тощо). На підставі надісланих документів роботодавець має видати наказ про надання відповідного виду відпустки. Ознайомитись з наказом працівники також можуть за допомогою зручних засобів комунікації з роботодавцем.

Отже, нові реалії часу диктують нові умови праці та збереження права на відпочинок працівникам. У вітчизняне законодавство внесено багато змін щодо кращої реалізації права людини і громадянина на відпочинок, навіть якщо вона знаходиться в умовах воєнного стану. Держава здійснює все можливе аби забезпечити таке право в нових обмежених умовах. Також потрібно пам'ятати і про ефективний механізм бюджетного фінансування заходів соціального забезпечення військовослужбовців, налагодження механізму надання відпусток, адже від належного забезпечення на рівні держави та дієвого механізму реалізації такого забезпечення залежить рівень бойової готовності, моральний стан Збройних Сил України та соціальна стабільність у військовому середовищі. В умовах воєнного стану ситуація швидко змінюється, але діяльність держави має і подалі бути націлена на досягнення соціальних гарантій, прав і свобод людини, повинен бути створений дієвий механізм реалізації зазначених прав.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. №31. Ст. 1634.
2. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10.12.1971 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №15. Ст. 190

Яцишин Вадим Валерійович

доктор філософії з права,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ОBOB'ЯЗKOBOCТІ ДОТРИМАННЯ ДОСЯГНУТИХ ДОМОВЛЕНOCТЕЙ В СОЦІАЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ

Відсутність засад обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей сторін соціального діалогу нівелює взагалі весь процес і значення соціального діалогу. А головне, втрачає сенс основна мета соціального діалогу – прийняття та виконання спільних, узгоджених рішень. Тому формування засад обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей в соціальному діалозі є надважливим.

З метою повного розуміння значення принципу обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей доцільно звернутись до розуміння обов'язковості виконання зобов'язань, умов договору, судових рішень тощо, тобто практики застосування подібних принципів у інших галузях права.

Вивчаючи основні принципи європейського договірного права, І.Г. Алексеєнко зазначає, що принцип обов'язковості для сторін укладеного між ними договору мається на увазі в ст. 1:102 Принципів європейського договірного права, яка проголошує свободу укладення договору, а також у ст. 6:111, яка передбачає, що сторона зобов'язана виконати свої зобов'язання, навіть якщо виконання стало більш обтяжливим [1, с. 122].

Розглядаючи принцип обов'язковості судового рішення, В.А. Кройтор пише про те, що «принцип обов'язковості рішень суду можна визначити як нормативно-керівне положення про обов'язковість підкорення дій всіх

суб'єктів права волі держави в особі державного судового органу» [2, с. 152].

Принцип обов'язковості договору закріплений нормою ст. 629 «Обов'язковість договору» Цивільного кодексу України, відповідно до якої договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Цей принцип відтворено й у нормах трудового права. У ст. 18 КЗпП України передбачено, що положення колективного договору поширюються на всіх працівників підприємства, установи, організації незалежно від того, чи є вони членами професійної спілки, і є обов'язковими як для власника або уповноваженого ним органу, так і для працівників підприємства, установи, організації.

Засадою реалізації колективного договору та механізмом забезпечення принципу обов'язковості додержання колективного договору є приписи ст. 19 КЗпП України, відповідно до контроль за виконанням колективного договору проводиться безпосередньо сторонами, які його уклали, у порядку, визначеному цим колективним договором. Якщо власник або уповноважений ним орган (особа) порушив умови колективного договору, профспілки, що його уклали, мають право надсилати власнику або уповноваженому ним органу (особі) подання про усунення цих порушень, яке розглядається у тижневий строк. У разі відмови усунути порушення або недосягнення згоди у зазначений строк профспілки мають право оскаржити неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб до суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про колективні договори і угоди» «положення генеральної, галузевої (міжгалузевої), територіальної угод діють безпосередньо і є обов'язковими для всіх суб'єктів, що перебувають у сфері дії сторін, які підписали угоду».

Д.М. Горелов в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика» зазначає, що «практику застосування соціального діалогу в Україні надалі визначає фактор забезпечення громадського контролю з боку незалежних профспілок, неурядових організацій, експертно-аналітичних центрів, правозахисних організацій, громадських рад при органах центральної та місцевої влади за процесом обговорення та прийняття рішень у різних формах соціального діалогу, а також за здійсненням державної політики у сфері соціального партнерства (мається на увазі проведення оцінки рівня дотримання законодавства, що забезпечує соціальний діалог, громадські експертизи і моніторинги результатів виконання генеральних угод і колективних договорів,

меморандумів про співпрацю тощо. Утім, контроль за виконанням прийнятих рішень та досягнутих домовленостей сьогодні покладено виключно на самих учасників соціального діалогу)» [3, с. 42-43].

Така позиція кореспондується і з нормами Закону України «Про соціальний діалог в Україні», відповідно до ст. 19 якого контроль за виконанням прийнятих рішень та досягнутих домовленостей здійснюється безпосередньо сторонами соціального діалогу. Особи, винні в порушенні законодавства про соціальний діалог, несуть відповідальність згідно із законом.

В.М. Курепін зазначає, що «принцип обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей передбачає, що домовленості, прийняті в результаті соціального діалогу, колективних переговорів, прийняті колективні договори і угоди є обов'язкові для дотримання та виконання сторонами» [4, с. 9].

Отже, принцип обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей у соціальному діалозі можна визначити як одну з основоположних засад, відповідно до якої сторони соціального діалогу у сфері праці належним чином, повно та неупереджено виконують всі зобов'язання, що взяли на себе під час здійснення соціального діалогу у визначених організаційно-правових формах на всіх його рівнях.

Список використаних джерел

1. Алексеев І.Г. Особливості та істотні умови принципів європейського договірної права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип.6. С. 120-125.
2. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст. *Право і Безпека*. 2008. №2. Т. 7. С. 149-154.
3. Горелов Д.М. Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-05/Soc_dialog-a37a4.pdf (дата звернення 26.03.2021).
4. Курепін В.М. Охорона праці в галузі: змістовий модуль 1 :конспект лекції. Миколаїв, 2021. 29 с.

Галузінський Назар Олександрович

аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Не дивлячись на системне осучаснення актів законодавства у сфері соціального захисту, у т.ч. й шляхом спрощення доступу до окремих видів соціального захисту, закріплення нових видів матеріального забезпечення та соціальних послуг, спрямованих на попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, тощо вирішити всі питання, що постали перед національною системою соціального захисту поки що не вдається. Ситуація, що склалася у досліджуваній сфері, є наслідком непослідовності нормотворця при визначенні напрямків соціальної політики держави, хаотичності законотворчої роботи у сфері соціального захисту, що знижує якість відповідного законодавства, ефективність забезпечення права на соціальний захист, призводить до частих порушень суб'єктами соціально-забезпечувальних та процедурних відносин у сфері соціального захисту своїх зобов'язань, прострочення їх виконання тощо. Економічна криза, що триває, війна російської федерації проти України, зростання кількості зовнішніх мігрантів, падіння рівня виробництва, окупація територій нашої держави об'єктивно зумовлюють зниження рівня доходів населення країни, змушують людей шукати додаткові засоби забезпечення собі та сім'ї гідного життєвого рівня, у т.ч. й у сфері соціального захисту, зокрема, замовчуючи існування правоперешкоджаючих фактів для отримання бажаних видів соціального захисту, зловживаючи правом, гарантованим ст. 46 Конституції України. У зв'язку із цим не втрачає своєї актуальності питання розроблення та вдосконалення механізмів, які б забезпечували належне виконання обов'язків суб'єктами відносин у сфері соціального захисту, зокрема юридичної відповідальності.

Юридичною відповідальністю є передбачений законом обов'язок особи перетерпіти несприятливі наслідки немайнового чи майнового характеру, вид і міра яких визначаються компетентним органом за результатом розгляду скоєного особою діяння, визначеного законом як правопорушення [1, с. 302].

Цитоване визначення поняття «юридична відповідальність», на перший погляд, є максимально змістовним та враховує всі ознаки

досліджуваного явища. Проте, враховуючи галузевий характер нашого дослідження, відповідний висновок є поверхневим з огляду на сучасний стан законності у сфері соціального захисту населення. Підтвердженням цього є розширення переліку підстав настання юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення, кола суб'єктів відповідальності вказаного виду.

Під суб'єктами юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення варто розуміти фізичних і юридичних осіб, сім'ї, які вчинили правопорушення у сфері соціального захисту або зловживали своїми правами у сфері соціального захисту, та на яких законом або договором покладено обов'язок перетерпіти несприятливі наслідки особистого, організаційного чи, переважно, майнового характеру, вид і міра яких визначаються компетентним органом.

З огляду на те, що коло учасників відносин у праві соціального забезпечення завжди нормативно визначене та в тій чи іншій мірі конкретизоване і кожен з них наділений взаємними правами та обов'язками, визначеними або санкціонованими державою за допомогою права (правових норм) [2, с. 15], варто констатувати, що до суб'єктів, наділених обов'язками у сфері соціального захисту, належить як особи (сім'ї), яким гарантовано право на соціальний захист (соціально уповноважені суб'єкти), так і фізичні/юридичні особи, до повноважень яких належить сприяння у реалізації права, проголошеного ст. 46 Конституції України (соціально зобов'язані суб'єкти).

Наприклад, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 44 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року, безробітний зобов'язаний «відвідувати територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, в якому він зареєстрований як безробітний у визначений і погоджений з ним час, але не рідше ніж один раз на тридцять календарних днів, а у період дії карантину або режиму надзвичайної ситуації, введення надзвичайного стану підтверджувати свій намір перебувати у статусі зареєстрованого безробітного будь-якими засобами комунікації (телефонний зв'язок, електронні засоби тощо) не рідше ніж один раз на 30 календарних днів» [3]. За невиконання цього обов'язку до безробітного застосовується правоприминаюча санкція, що полягає у позбавленні особи статусу зареєстрованого безробітного, що виключає можливість подальшого отримання соціальних послуг, спрямованих на забезпечення його зайнятості, що надавалися центральним органом виконавчої влади, що

забезпечує формування державної політики у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та матеріального забезпечення на випадок безробіття.

Відповідальність за порушення зобов'язання щодо подання достовірних відомостей при зверненні до зобов'язаного суб'єкта може нести і сім'я. Так, відповідно до положень чинного законодавства пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається спільно на всіх членів сім'ї, які мають право на неї. До таких осіб, зокрема, належать діти, які навчаються за денною формою навчання, право яких на відповідну грошову виплату зберігається до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років. Підтвердженням відповідного права слугують довідки навчальних закладів про те, що вказані особи навчаються за денною формою навчання. Аналізуючи перелік документів, які є додатками до заяви про призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника, варто зауважити, що складніше за все перевірити достовірність саме таких довідок, що можуть містити недостовірну інформацію щодо форми навчання дитини померлого годувальника, строку її навчання і т.д. За подання до управлінь Пенсійного фонду України будь-яких недостовірних відомостей, які у подальшому будуть враховані при призначенні пенсії, у т.ч. й у зв'язку з втратою годувальника, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року застосовуються дві санкції: правоприпиняюча, що полягає у припиненні виплати пенсії, призначеної на підставі документів, що містять недостовірні відомості, або проведенні її перерахунку з урахуванням недостовірності даних у поданих документах (ст. 49); правопоновлююча, яка передбачає обов'язок сім'ї померлого годувальника добровільно повернути надміру виплачені суми пенсії або виконати рішення територіального органу Пенсійного фонду чи суду про їх стягнення.

Прикладом притягнення до юридичної відповідальності соціально зобов'язаних суб'єктів за невиконання (неналежне виконання) ними своїх зобов'язань може бути встановлення у судовому порядку обов'язку територіального управління Пенсійного фонду України призначити пенсію з дати звернення особи з відповідною заявою та документами через пропуск без відповідних на те причин (за умови подання особою всіх необхідних документів, відсутності необхідності проведення додаткової перевірки достовірності відомостей, що мають значення для визначення права на пенсію) десятиденного строку, передбаченого Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування», затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 25 листопад 2005 року № 22-1, для розгляду поданих уповомоченою особою документів та прийняття рішення за наслідками такого розгляду.

Підсумовуючи, варто зауважити, що для відносин юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення характерним є те, що у них бере участь з однієї сторони суб'єкт, уповноважений на застосування санкцій, а з іншої – суб'єкт, наділений обов'язками у сфері соціального захисту. Лише у разі застосування заходів юридичної відповідальності за зловживання правом на соціальний захист другим суб'єктом відносин юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення буде уповомочена у сфері соціального захисту особа (сім'я).

Список використаних джерел

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2016. 392 с.
2. Стаховська Н.М. Відносини в праві соціального забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. К., 2000. 21 с.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст.171.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, доцент Бориченко К.В.

Гапочка Володимир Миколайович

аспірант кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

БЕЗРОБІТТЯ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Безробіття як соціальний ризик характеризується загрозою відсутності заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, а також економічними, організаційними й психологічними труднощами під час наступного пошуку безробітним підходящої роботи. Це не тільки економічне явище, як може видатися на перший погляд, а своєрідний синтез економіки, політики, моралі суспільства. Безробіття як негативне соціальне явище наносить шкоду суспільству, державі та окремій особі, якому необхідно протидіяти, застосовуючи як соціальні, економічні,

організаційні, так і правові механізми. Не випадково, показники економічної активності населення використовують для: аналізу соціально-економічної ситуації в країні; здійснення розрахунків макроекономічних показників; моніторингу ефективності реалізації державної політики на ринку праці; розробки й оцінки виконання державних програм зайнятості і програм соціально-економічного розвитку та ін.

На сьогодні в країні очікується високий рівень безробіття – приблизно 30% за підсумками року. За даними Державної служби статистики України станом на сьогодні в Україні зареєстрована 241 тис. безробітних, хоча станом на 23 лютого їх було 317 тис. осіб. Кількість зменшилася, тому що люди виїхали за кордон, знаходяться на тимчасово окупованих територіях та через інші фактори. Проте по динаміці вакансій, які реєструють у Центрі зайнятості роботодавці, видно, що з літа їх кількість почала збільшуватися. Сьогодні, наприклад, 31 тис. актуальних зареєстрованих вакансій, хоча якщо порівнювати з аналогічним періодом попереднього року, то тоді було біля 70 тис. вакансій. Тобто, пропозиція на ринку праці зараз набагато менша. Так само зараз на робоче місце претендує 8 безробітних, а в минулому році в цей самий час на одне робоче місце претендувало 4 особи. Водночас тенденції щодо професій, які найбільше користуються попитом, не змінилися: «Найбільше вакансій подають підприємства, які складають частку переробної промисловості, підприємства, які зайняті в торгівлі, в сфері освіти, охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги. Тому, як і до війни, найбільше вакансій подається для працевлаштування, наприклад, робітників з обслуговування та експлуатації устаткування та машин – водіїв та токарів, кваліфікованих робітників з інструментом – швачок, пекарів, малярів, слюсарів-сантехніків. Тобто, є тенденція до відбудовування держави і потрібна сила, яка буде брати участь в цьому відновленні» [1]. Водночас кількість зареєстрованих безробітних, яку бачимо зі статистики Державної служби зайнятості, – це лише ті, які стали на облік. Й зараз, під час війни, на жаль, не має даних з Державної служби статистики, які б дали дуже конкретні цифри. Хоча за допомогою макроекономічного моделювання, методології Міжнародної організації праці було проведено калькуляцію, якою було встановлено, що до кінця року в Україні буде близько 2,6 млн фактично безробітних. Якщо порівняти минулорічний показник, то це було 1,7 млн осіб, тобто кількість збільшилася трохи менше, як вдвічі. При цьому велика кількість осіб, яких не зараховують до безробітних, – це особи, які виїхали, та ті, які знаходяться на окупованих територіях [1]. Тобто, йдеться про дуже велику кількість людей

Для подолання безробіття державою вже робляться певні кроки. Адже захист від безробіття є невід'ємною складовою державної політики і спрямований на вирішення важливих соціально-економічних завдань: з одного боку, це збереження і максимально повне використання трудового потенціалу населення, з другого – зниження соціальної напруженості, пов'язаної з наявністю у суспільстві груп населення, які втратили дохід, і погіршили соціальний статус. Так, Кабінет Міністрів України розробляє програми, які покликані побороти високий рівень безробіття. Програма «ЄРобота» – це можливість отримати від держави грант: якщо говорити про мікрогранти, то йдеться про суму до 250 тис. грн.; програма «Власна справа» дозволяє охочим розпочати власний бізнес і працевлаштувати принаймні 2 особи. Як зазначила Перший віце-прем'єр-міністр – Міністр економіки України Юлія Свириденко, ця програма є найбільш популярною серед усіх мікрогрантових програм підтримки бізнесу, запроваджених урядом: на сьогодні подали заявки на участь у «Власній справі» понад 10 тисяч громадян.

«Уряд також розробив і запропонував механізм, за яким тимчасово безробітних можна буде залучати до виконання суспільно корисних робіт, в яких є потреба в регіонах. Люди, які з різних причин залишились без роботи зможуть долучитися до так званої «Армії відновлення» країни, а держава оплатить їх роботу. Так, безробітних можуть залучити до виконання суспільно корисних робіт, які мають оборонний характер, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру. Це можуть бути як роботи задля задоволення потреб ЗСУ, інших військових формувань та сил цивільного захисту, так і роботи із забезпечення загальних потреб функціонування економіки та життєдіяльності населення. Зокрема, це може бути: облаштування та укріплення блок-постів, вирубка дерев для формування окопів; заготівля дров для військових та населення; розбір завалів та відновлення житлових будинків, інших приміщень, пошкоджених у результаті бойових дій; укріплення дамб; розчищення автомобільних доріг від завалів; розвантаження гуманітарної допомоги; облаштування підвальних приміщень у багатоповерхових будинках, школах під укриття; ремонтно-відновлювальні роботи у приміщеннях соціальної сфери; надання допомоги переселенцям, людям з інвалідністю, людям літнього віку. Безробітні в рамках проєкту «Армія відновлення» отримуватимуть оплату в розмірі не нижче мінімальної зарплати, яка наразі становить 6700 гривень. Це в більшості випадків вище, ніж допомога з безробіття. З учасниками таких

робіт будуть укладати строкові трудові договори. На період участі в суспільно корисних роботах виплата допомоги по безробіттю призупинятиметься» [2].

«Бізнес, який знаходиться, наприклад, в небезпечній зоні, може подати заявку про бажання переміститися на безпечну частину України. Послуги, які надає держава, полягають в тому, що за допомогою зусиль Укрпошти та Укрзалізниці переїжджають всі виробничі потужності, в тому числі й працівники. На місцях обласні військові адміністрації допомагають знайти місце проживання для працівників, місце виробничих потужностей, коворкінги» [1]. Як зазначає заступниця міністерки економіки України Тетяна Бережна, таким чином держава допомагає людям не втратити роботу і переїхати [1].

Не дивлячись на те, що економічна діяльність в Україні поступово поживається, безробіття в країні залишається все ще на високому рівні. Тому запорукою вирішення проблеми безробіття в Україні є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів насамперед, у соціально-трудовій сфері [3, с. 107]. Це, і приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів; і реалізація Державної та регіональних програм зайнятості; і сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств; і зниження податків для підприємств за умови збереження робочих місць; і створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності безробітних і т. д.

Список використаних джерел

1. «До кінця року в нас буде близько 2,6 млн безробітних» – заступниця міністерки економіки. URL: <https://suspilne.media/309662-do-kinca-roku-v-nas-bude-blizko-26-mln-bezrobitnih-zastupnica-ministerki-ekonomiki/>
2. В Україні безробітних залучатимуть до «Армії відновлення»: що це означає. URL: <https://gre4ka.info/zhyttia/71683-v-ukraini-bezrobitnykh-zaluchatymut-do-armii-vidnovlennia-shcho-tse-oznachaie>
3. Мельничук Л. С. Основні проблеми зайнятості населення України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія» Серія: Економіка*. 2012. Т. 189, № 177. С. 105-108.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Ярошенко О.М.

ПОНЯТТЯ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Право на працю – одне з найважливіших соціальних прав, що закріплене у ст. 43 Конституції України. Воно, як і багато інших прав, є невід’ємною складовою правового статусу особи, який забезпечує цілісність та непорушність взаємовідносин між суспільством та державою. Реалізуючи права, людина вступає в різноманітні соціальні відносини, які, відповідно до сфери реалізації, мають свої особливості. А тому особа при цьому набуває певного особливого статусу, що допомагає ідентифікувати її як учасника тих чи інших відносин, визначити її права та обов’язки. У сфері праці, що регулюється нормами трудового законодавства, особа може набувати різного статусу. Одним із них є статус роботодавця.

Правова доктрина та чинне законодавство України містять кілька варіантів дефініції поняття «роботодавець». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року, «роботодавець – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності, галузевої належності або уповноважений ним орган (керівник) чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю» [4].

Однак, якщо ознайомитися з іншими нормативно-правовими актами, можна зустріти інші визначення стосовно того, хто такий роботодавець. Так, у ст. 1 Закону України «Про організації роботодавців, їх об’єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22 червня 2012 року термін роботодавець вживається в наступному значенні: «роботодавець – юридична особа (підприємство, установа, організація) або фізична особа – підприємець, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб» [3].

Регламентація статусу роботодавця відбувається і на міжнародному рівні. 7 грудня 2018 року було підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки про працевлаштування та співробітництво у сфері трудової міграції. Відповідно до ст. 2 Угоди, «роботодавець – особа, на користь якої фізична особа зобов’язалась за трудовим договором виконати роботу за плату» [5].

Багато країн європейського простору притримуються стратегії, відповідно до якої доцільно закріплювати термінологію важливих понять та

основних категорій не у законах, тим паче у великій їх кількості, а в єдиному кодифікованому нормативно-правовому акті на рівні певної галузі чи підгалузі права, що вичерпно регулює крізь призму системності певну сферу суспільних відносин.

Відповідно до ч. 3 ст. 21 Трудового кодексу Литовської Республіки, роботодавцем слід вважати «особу, на користь якої та знаходячись у підпорядкуванні якої відповідно до трудового договору фізична особа зобов'язалася виконати трудову функцію за винагороду». Роботодавцем може бути фізична особа, що знаходиться під юрисдикцією Литовської Республіки та має трудову правоздатність і дієздатність, а також підрозділ (філіал чи представництво) зареєстрований на території Литовської Республіки, що знаходиться під юрисдикцією іноземної держави, юридичної особи або іншої організації, або фізична чи юридична особа, що знаходяться під юрисдикцією іноземної держави, або група таких осіб [2].

У Трудовому кодексі Литовської Республіки сказано, що «дієздатність та правоздатність роботодавця, як фізичної особи, регламентується нормами Цивільного кодексу Литовської Республіки. Якщо роботодавцем виступає юридична особа, вона набуває правоздатність та дієздатність з моменту свого заснування, якщо інше не встановлено правовими актами, що регулюють діяльність такої особи. Роботодавці можуть здійснювати свої права та обов'язки перед працівниками через законних представників чи уповноважених на те осіб» [2, ст. 21].

Регламентація статусу роботодавця як особливого учасника трудових відносин здійснюється як на рівні вітчизняного законодавства України, на рівні міжнародних угод, так і на рівні національного законодавства іноземних держав. Однак характер такої регламентації відповідно до причин, обумовлених історичним розвитком та особливостями правової культури, на різних рівнях є неоднаковим. Чинним законодавством України передбачено кілька визначень поняття роботодавця, що містяться в різних нормативно-правових актах. Їх аналіз показує, що вони не є тотожними. А це викликає певні суперечності при практичній реалізації трудових відносин, прав та обов'язків різними суб'єктами у випадку, якщо одним із учасників таких відносин виступає роботодавець. Досвід зарубіжних країн, зокрема Литовської Республіки, показує, що таких практичних ускладнень можна уникнути шляхом проведення належної кодифікації чинних нормативно-правових актів та, як результат, прийняття Трудового кодексу, що міститиме єдині системні вичерпні поняття, притаманні для сфери праці,

існування якої базується на принципах та приписах трудового законодавства.

Отже, чинне законодавство України має певні неточності та суперечності у визначенні роботодавця як особливого учасника трудових відносин. У чинному Кодексі законів про працю України поняття роботодавця взагалі не закріплене. Ці недоліки можна усунути шляхом прийняття Трудового кодексу України, що підтверджується досвідом зарубіжних країн. Розумне та рівномірне поєднання такого досвіду з надбанням національної правової культури забезпечить створення та існування потужної правової бази, що буде міцним фундаментом України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.
2. Трудовий кодекс Литовської Республіки: Закон Литовської Республіки від 14.09.2016 р. № XII-2603. Вільнюс.
3. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22.06.2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 року. № 22. ст.216.
4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. ст.397.
5. Про працевлаштування та співробітництво у сфері трудової міграції: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки від 07.12.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 34. ст.239.

Науковий керівник: д-р. юрид. наук, професор Чанишева Г.І.

Жученко Руслан Олегович

аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЯК КАТЕГОРІЯ ТРУДОВОГО ПРАВА

Проблема юридичних гарантій та їх ролі у функціонуванні сучасного трудового права України має важливе значення для захисту прав та

законних інтересів сторін трудових правовідносин. Зазначена проблема набула особливої актуальності в сучасний період, пов'язаний з російською війною проти нашої держави.

Потрібно відзначити, що термін «гарантія» має французьке походження (*garantie*) та визначається як порука в чомусь, забезпечення чого-небудь.

На думку В.О. Михальова, всі гарантії прав людини поділяються на загальні (загально-соціальні) та спеціальні (юридичні). При цьому юридичні гарантії вчений визначає як «встановлені державою із наданням їм формальної (юридичної) обов'язковості принципи і норми, які забезпечують здійснення зазначених прав і свобод шляхом належної регламентації порядку їх здійснення, а також їх охорони і захисту» [1, с.288].

Для юридичних гарантій є характерним їх закріплення у чинних нормативно-правових актах як спеціальних засобів забезпечення прав і виконання обов'язків усіма суб'єктами правовідносин.

Я.А. Малихіна вказує, що «структура юридичних гарантій включає в себе, по-перше, нормативно-правові акти, які містять норми про права і свободи людини, по-друге, організаційно-правову діяльність суб'єктів права, по-третє, спеціальні гарантуючі методи впливу на суспільні відносини» [2].

На думку Я.П. Кузьменко, можна виділити три концепції юридичних гарантій. Відповідно до першої концепції юридичні гарантії розуміються як сукупність спеціальних правових засобів. Друга концепція визначає юридичні гарантії як принципи та норми, які регламентують певний порядок здійснення прав та законних інтересів громадян. Згідно з третьою концепцією під юридичними гарантіями розуміються специфічні правові засоби, які першочергово набувають значення при практичній реалізації суб'єктивних прав громадян [3, с.28].

Отже, під терміном «юридичні гарантії» в широкому сенсі можна розуміти наявність законодавчо закріплених, охоронюваних державою засобів, що забезпечують практичну можливість реалізації суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків учасниками певних правовідносин.

Таким чином, юридичні гарантії є невід'ємною категорією будь-якої сфери галузі права, в тому числі трудового права.

З точки зору законодавства, юридичні гарантії в сфері трудового права можна поділити на три групи: загальні, які спрямовані на забезпечення трудових прав усіх працівників; спеціальні, які передбачені для певної категорії суб'єктів трудових правовідносин; охоронні, що обумовлені

можливістю відповідних державних органів та громадських об'єднань здійснювати активні дії у вигляді нагляду та контролю за дотриманням суб'єктами трудових правовідносин загальних та спеціальних юридичних гарантій в сфері трудового права.

До загальних юридичних гарантій трудового права, наприклад, можна віднести визначені ст.ст. 43 – 45 Конституції України [4] та ст.ст. 2, 2-1, 5-1 та іншими статтями Кодексу законів про працю України [5] гарантії права на працю, права на вільний вибір професії, роду занять і роботи, права на відпочинок, права на належні, безпечні і здорові умови праці, права на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, права на своєчасне одержання винагороди за працю, права працюючих на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; положення про заборону примусової праці, заборону дискримінації у сфері праці, заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах; захист від незаконного звільнення тощо.

До спеціальних юридичних гарантій, наприклад, можна віднести положення статей 49-5, 49-6, 49-7, 49-8 (гарантії для працівників, працюючих в умовах спрощеного режиму регулювання трудових правовідносин), ст.119 (гарантії для військовослужбовців), статей 174-200 (гарантії для жінок та молоді) Кодексу законів про працю України, статей 4, 6, 8, 10, 12, 13, 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX [6] (гарантії для працівників, які перебувають у трудових відносинах в умовах воєнного стану) та ін.

До охоронних гарантій у сфері трудових правовідносин можна віднести наприклад, забезпечення функціонування профспілок та державних органів у сфері охорони праці. Нормами Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року №1045-XIV профспілки наділені повноваженнями здійснення громадського контролю за додержанням роботодавцем юридичних гарантій трудових прав працівників. Профспілки виступають стороною колективних угод і колективних договорів, здійснюють контроль за їх виконанням. Діяльність профспілок є суттєвою запорукою дотримання роботодавцем юридичних гарантій трудових прав, свобод та інтересів працівників.

Також, до охоронних гарантій можна віднести, наприклад, діяльність державних органів з охорони праці. Зі змісту статей 32-35 Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII вбачається, що до компетенцій державних органів у сфері охорони праці відноситься не тільки

методологічна, координаційна та організаційна діяльність, але й безпосередньо діяльність, що пов'язана з контролем за дотриманням роботодавцями загальних та спеціальних юридичних гарантій прав працівників у цій сфері.

Отже, юридичні гарантії як категорія трудового права є спеціальним видом загальних юридичних гарантій, які встановлюються та охороняються державою з метою забезпечення та втілення права на працю людини та громадянина. Юридичні гарантії трудових прав можна поділити на загальні, спеціальні та охоронні, що закріплені у відповідних нормативно-правових актах та потребують активних дій державних органів та громадських об'єднань з їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Михальов В.О. Класифікація юридичних гарантій прав і свобод особистості в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 288.

2. Малихіна Я.А. Юридичні гарантії за трудовим законодавством України. *Форум права*. 2007. № 2. С.133-138.

3. Кузьменко Я.П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Випуск 29, том 1. С.28.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628#Text>.

5. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n275>.

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. №1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14/ed19990915#Text>.

8. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/ed19921014#Text>.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Чанишева Г.І.

Мензатул Дмитро Володимирович

аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

**НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВІ УМОВИ
ПРАЦІ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ**

Право на справедливі умови праці належить до основних трудових прав працівників, що проголошене в міжнародно-правових актах. Право кожної людини на справедливі і сприятливі умови праці закріплене в частині першій ст. 23 Загальної декларації прав людини, прийнятій і проголошеній резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [1].

Відповідно до ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, прийнятого 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН [2] «держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

- а) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим:
 - і) справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю;
 - ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;
- б) умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни;
- с) однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації;
- д) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні».

Отже, у ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права не тільки проголошується право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, а й розкривається частково його зміст.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права був ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР №2148-VIII від 19 жовтня 1973 року і є частиною національного законодавства.

Право на справедливі умови праці закріплене у ст. 2 Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року [3]. Унікальність цього документу полягає в тому, що, незважаючи на його регіональну дію, він не має аналогів серед міжнародно-правових актів, оскільки на цей час

закріплює найбільш повний каталог соціальних прав людини. Європейська соціальна хартія (переглянута) була ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року [4]. На цей час Україна взяла на себе зобов'язання вважати обов'язковими для України положення 28 статей та 65 пунктів частини II Хартії. До переліку статей, за якими Україна взяла на себе зобов'язання відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» входить і ст. 2 «Право на справедливі умови праці» Хартії, що містить 7 пунктів. Проте Україна не взяла на себе зобов'язання за всіма 7 пунктами ст. 2. Виключенням до цього часу залишаються положення п. 3 цієї статті, яким передбачене зобов'язання Сторін встановити щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше чотирьох тижнів.

Хоча й ст. 2 не входить до переліку дев'яти «основних статей» із частини II Європейської соціальної хартії (переглянутої), про важливість права на справедливі умови праці свідчить та обставина, що зазначене право закріплене одразу після права на працю, проголошеного у ст. 1 ЄСХ (п).

У ст. 2 Європейської соціальної хартії (переглянутої) передбачені зобов'язання Сторін щодо забезпечення ефективного здійснення права на справедливі умови праці. Ідеться про встановлення розумної тривалості робочого дня та тижня, поступове скорочення робочого тижня, встановлення оплачуваних державних святкових днів, щорічної оплачуваної відпустки тривалістю не менше чотирьох тижнів, усунення, а якщо це неможливо, зменшення ризику, що властиві роботам з небезпечними або шкідливими для здоров'я умовами праці, встановлення для працівників, зайнятих на таких роботах, скороченої тривалості робочого часу або додаткових оплачуваних відпусток (п.п. 1-4). У наступних трьох пунктах (п.п.5-7) містяться зобов'язання Сторін щодо забезпечення щотижневого відпочинку, письмового поінформування працівників про головні аспекти договору або трудових відносин, забезпечення користування працівниками, які зайняті на роботах у нічний час, заходами, які враховують особливий характер такої роботи.

Потрібно звернути увагу на відмінності у змісті ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та ст. 2 Європейської соціальної хартії (переглянутої), хоча обидва ці акти ратифіковані Україною і відповідно є частиною національного законодавства. Це певною мірою ускладнює чітке визначення змісту права на справедливі умови праці, але неодмінно потребує відповідності чинного національного законодавства положенням цих важливих міжнародно-правових актів у частині

забезпечення права на справедливі умови праці. Важливо також акцентувати увагу на тому, що для ефективного забезпечення зазначеного права необхідно не тільки його закріплення в актах чинного законодавства України, а й реальне виконання взятих нашою державою зобов'язань за вище зазначеними міжнародно-правовими актами.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року *Офіційний вісник України*. 2008. №93. Ст. 3103.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042/print
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) (Страсбург, 3 травня 1996 року). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №51. Ст. 2096.
4. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14 вересня 2006 року № 137-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст.418.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Чанишева Г.І.

Мульгіна Оксана Володимирівна

аспірантка кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

САМОЗАЙНЯТИСТЬ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Самозайнятість виступає одним зі способів реалізації особою права на працю й забезпечення себе та членів своєї сім'ї достатнім життєвим рівнем. Сьогодні така форма зайнятості населення України є альтернативним виходом із кризової ситуації на ринку праці, для певної частини способом виживання в скрутній життєвій ситуації. Завдяки ній створюються додаткові робочі місця, з'являється можливість виявити власну ініціативу й отримати доходи. При цьому вона не вимагає державних капіталовкладень, має мобільну організаційну структуру, ґрунтується на сильній мотивації праці, орієнтується на потреби споживача й оперативно задовольняє їх.

Основними причинами переходу населення України до роботи в умовах самостійної зайнятості, належать такі, як: 1) недостатня кількість коштів для життя; 2) затримки з виплатою заробітної плати та соціальних трансфертів (пенсій, допомог), для працівників бюджетної сфери – несвоєчасна індексація тарифних ставок; 3) втрата роботи внаслідок звільнення (скорочення штатів, банкрутство підприємств) – тим самим втрата основного джерела формування коштів на існування; 4) пошук більш стабільного джерела належного за розміром доходу; 5) пошук роботи, що забезпечує можливість самореалізації, задоволення потреб і амбіцій, а також посилює інтерес до підприємництва.

Тому дослідження такого багатоаспектного явища як самостійна зайнятість населення є вкрай актуальним сьогодні, адже вона – невід’ємний, об’єктивно існуючий елемент, який присутній в трудових ресурсній системі нашої держави. Її масштаби, розповсюдження, роль та значення, в залежності від умов та часу, можуть коливатися від мінімального до максимально рівня.

Вчені, вивчаючи сутність цього поняття, виокремили негативні та позитивні наслідки існування самозайнятості в країні. Так, серед негативних вони виділяють: необхідність формування стартового капіталу; низький рівень соціального захисту; складність державного регулювання; велику ймовірність щодо тінізації операції. До позитивних відносять: можливість проявити себе, реалізувати свої знання, здібності, навички; ведення діяльності на власний розсуд; оплачуваність власної діяльності відповідно до кількості і якості витраченої фізичної та розумової праці, комерційного ризику. Незважаючи на наявність негативних, позитивні наслідки самостійної зайнятості є більш значними. Так, недарма Міжнародна організація праці максимально високо оцінює перспективи її розвитку і можливості існування, визначаючи при цьому як соціальний фактор, що знижує напругу в суспільстві [1].

Відповідно до вітчизняного законодавства самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою-підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Незалежну професійну діяльність розглянуто як участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів,

особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб (пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 ПК України [2]). Тобто, самозайняті особи – це фізичні особи, які реалізують право на вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності шляхом здійснення незалежної трудової діяльності з її реєстрацією у порядку, встановленому чинним законодавством України, в межах якої вони набувають відповідного правового статусу фізичної особи-підприємця чи особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність. До них відносяться: фізичні особи-підприємці та особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність – спеціалісти, за умови, що такі особи не є працівниками, тобто не працюють за трудовим договором, або фізичною особою-підприємцем.

На практиці досить часто виникають питання чи може найманий працівник одночасно бути самозайнятою особою. Ні, так як самозайнята особа може провадити незалежну професійну діяльність за умови, що вона не є працівником в межах такої незалежної професійної діяльності. Приміром, адвокат якщо є найманим працівником у адвокатському об'єднанні одночасно здійснювати незалежну адвокатську діяльність не може.

Питання самозайнятості населення в Україні потребують особливої уваги з боку держави. По-перше, це запровадження регіональних стратегій підтримки зайнятості. По-друге, вдосконалення організаційно-економічного механізму взаємодії самозайнятих з місцевими органами влади. Реалізація зазначених заходів повинна призвести до розробки територіальних програм сприяння розвитку мікробізнесу, розробки документів нормативно-правової регламентації, оптимізації податкових платежів, конструювання системи соціального захисту та соціальних пільг для самозайнятих. До речі, державою сьогодні в умовах воєнного стану самозайняті особи, які мали або не мали найманих працівників, призвані на військову службу під час мобілізації або залучені до виконання обов'язків щодо мобілізації за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, під час особливого періоду, визначеного Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», на весь період їх військової служби звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на доходи фізичних осіб відповідно до розділу IV цього Кодексу, а також звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з єдиного

податку відповідно до глави 1 розділу XIV ПК України. Даний податок сплачується до бюджету демобілізованою самозайнятою особою протягом 180 календарних днів з першого дня її демобілізації без нарахування штрафних і фінансових санкцій, а податкова звітність подається у порядку та строки, встановлені цим Кодексом також без нарахування штрафних і фінансових санкцій, передбачених ПК України.

На підставі викладеного, слід акцентувати увагу на важливості самозайнятості як окремого виду зайнятості в Україні. Оскільки сьогодні процеси формування та розвитку ринку праці України та її регіонів перебувають під значним впливом соціально-економічної кризи, системний характер якої продукує зростання трудової міграції, високий рівень безробіття, наявний дисбаланс у структурі попиту та пропозиції робочої сили, недосконалість системи оплати праці, розвиток тіньових трудових соціально-економічних та договірних відносин, а також нерозвиненість стимулів до підвищення ефективності трудової діяльності. Тому особливої значущості набувають аспекти формування ефективної зайнятості населення, створення ефективного ринку робочої сили, запобігання масового безробіття та трудової міграції. [3, С.1] І самозайнятість може стати рятівною соломинкою, адже не дарма МОП максимально високо оцінює перспективи її розвитку і можливості існування, визначаючи при цьому як соціальний фактор, що знижує напругу в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Остапенко Ю.О. Правове регулювання трудової діяльності самозайнятих осіб в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Сєверодонецьк, 2017. 195 с.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
3. Швець О.В. Економічна активність населення в умовах трансформації регіонального ринку праці: проблеми та стратегічні пріоритети. Автореф. дис. д-ра.екон.наук: 08.00.05. Одеса. 2021. 41 с.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Ярошенко О.М.

Сидоренко Анатолій Олександрович

аспірант кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Першочерговим завданням держави є забезпечення соціального захисту свого населення та створення умов для достатнього життєвого рівня людини в державі. [1, С. 249] Право на соціальний захист відноситься до найважливіших прав особи, яке повинно визнаватися та гарантуватися на рівні держави. У першій статті Конституції України від 28 червня 1996 р., №254к/96 [2] визначається, що наша держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Низка статей (наприклад, статті 3, 36, 44, 46, 47, 48 Основного Закону) містить положення, які закріплюють засади соціального захисту населення. Так, ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава, у свою чергу, відповідає перед людиною за свою діяльність. Основні права та свободи людини, у тому числі соціальні, не лише визнаються державою, але й захищаються нею. Тому діяльність держави щодо соціального захисту її громадян незалежно від статі, раси, кольору шкіри, гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації, політичних, релігійних та інших переконань, походження, віку чи стану здоров'я є її обов'язком. Зі змісту ч. 1 ст. 46 Конституції України випливає, що соціальним захистом громадянина є його право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Але наведеним не враховується те, що окремі категорії населення потребують соціального захисту не лише через втрату можливостей самостійно та повноцінно забезпечувати своє існування, а й унаслідок виникнення об'єктивної необхідності в додатковому соціальному захисті з боку держави.

При цьому ефективність реалізації соціального напрямку розвитку держави напряму залежить від її політики, яка повинна бути спрямована на забезпечення соціальних прав усіх людей, які проживають у нашій державі, а особливо захистити окрему категорію населення, яка має певні особливості в своїй професійній діяльності, та членів їх сімей.[1, С. 249] До

категорії населення, які потребують особливого соціального захисту належать військовослужбовці, діяльність яких напряму пов'язана з небезпекою для життя, та члени їх сімей. Особливо сьогодні, в умовах збройної агресії, економічної нестабільності та систематичної й планомірної трансформації України як держави європейського зразка, питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей постає досить гостро.

Згідно ст. 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей». Згодом, 24 березня 1999 року був затверджений Законом України № 548-XIV Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, у статті 19 якого зазначено: «Держава гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів» [3]. Так, відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначено, що військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації відповідно до цього Закону, користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Якщо такі особи одночасно мають право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації з кількох підстав, то їм надається за їх вибором пільга, гарантія чи компенсація тільки з однієї підстави, крім випадків, передбачених законами [4].

Останнім часом склалася ситуація, коли держава, законодавчо наділивши військовослужбовців та членів їх сімей особливим соціальним статусом з усіма правами, що випливають із нього, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їхню повну реалізацію через відсутність необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного й якісного виконання військовослужбовцями своїх службових обов'язків. [5]

Тому для покращення соціального становища та зацікавленості у військовій службі необхідне вдосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Зокрема, внесення змін до законів України та інших нормативно-правових актів за різними напрямками, серед яких удосконалення

законодавства з питань посилення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей; приведення рівня матеріального та інших видів забезпечення у відповідність із встановленими для них законодавством правами і свободами. Оскільки соціальний захист як військовослужбовців, так і членів їх сімей є важливою частиною соціальної політики держави, яка відповідальна за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян.[5]

Отже, соціальний та правовий захист членів сімей військовослужбовців – це діяльність держави, яка спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб членів сімей військовослужбовців відповідно до особливого виду їх правового статусу в суспільстві. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Список використаних джерел

1. Умаєв Б. Б. Особливості соціального захисту військовослужбовців і працівників служби безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. Вип. 70. 2022. С.248-252
2. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1899 № 548– XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
5. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців збройних сил України та його суть. *Ефективна економіка*. № 7. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5696>

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Ярошенко О.М.

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах дії воєнного стану на території України, економічної нестабільності, широкого залучення громадян України до оборони держави питання визначення статусу військовослужбовців у праві соціального забезпечення постає досить гостро.

Право на соціальне забезпечення є одним із непорушних і фундаментальних прав людини, що передбачене Конституцією України, міжнародно-правовими угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України тощо.

Відповідно актуальним є питанням визначення статусу військовослужбовців як суб'єктів права соціального забезпечення з метою формування сутності та особливостей їх соціального захисту.

Суб'єктом права соціального забезпечення є індивідуально визначена особа, соціальна група чи організація, що володіє суб'єктивними юридичними правами та обов'язками у сфері соціального забезпечення та галузевим правовим статусом, здійснює цілеспрямовану діяльність, здатна виробляти, виражати та виконувати волю і наділена можливістю брати участь у правовідносинах соціального забезпечення.

За визначенням професора Н. Б. Болотіної, «суб'єкти права на соціальний захист – це фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які згідно з Конституцією та законодавством України мають право на соціальний захист». При цьому суб'єкти права на соціальний захист – потенційні учасники соціально-захисного правовідношення. Вони можуть реалізувати своє право за умови настання певних юридичних фактів. На думку вченої, «суб'єкт соціально-захисного правовідношення – це суб'єкт права, який реалізував свою правосуб'єктність і став учасником конкретного правовідношення у сфері соціального захисту (наприклад, пенсійного, з виплати соціальної допомоги, з соціального обслуговування тощо)» [1, с. 160].

Військова служба у Збройних Силах України – це діяльність громадян України, яка гарантує національну безпеку України. Відповідно за своєю суттю це діяльність військовослужбовців, для якої характерні певні обмеження: чітка регламентація професійної діяльності, поведінки та

побуту; певні обмеження у деяких особистих, громадянських, політичних та соціально-економічних правах, відсутність звичних умов життя, звуження кола людей, з якими спілкується військовослужбовець і його сім'я.

Військовослужбовці – це громадяни України, які перебувають на військовій службі, користуються всією повнотою конституційних прав – політичних, соціально-економічних, культурних, релігійних та особистих [2]. Дане поняття є найбільш точно відображає сутність та зміст правового статусу військовослужбовця, який наділений усім передбаченим законодавством України спектром прав і свобод. Наведене, передусім, регламентується Конституцією України, Законом України «Про Збройні Сили України» та іншими профільними нормативно-правовими актами.

Так, військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими у Конституції України та законах України. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» пільги, гарантії та компенсації. Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України [3].

Таким чином, законодавцем закріплено особливий статус військовослужбовців на законодавчому рівні, в тому числі необхідності надання їм відповідних пільг, гарантій та компенсацій. У зв'язку із особливістю виконання таких надважливих завдань, як захист суверенітету, безпеки та оборони, територіальної цілісності, незалежності України, особливо в умовах воєнного стану, існує потреба удосконалення системи соціального захисту прав військовослужбовців. Гарантована соціальна захищеність військовослужбовців, дієвий механізм їх соціального забезпечення, сприяє створенню професійної армії, забезпечує престиж проходження військової служби у лавах Збройних Сил України. Внаслідок вирішення зазначеної проблеми також матиме успіх військова реформа в цілому, що безумовно сприятиме розвитку професійної української армії, та спроможність ефективного виконання покладених на неї завдань.

Соціальне забезпечення військовослужбовців – це діяльність держави, що чітко регламентується чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців та членів їх сімей.

Слід констатувати, що систему соціальних гарантій і прав військовослужбовців як невід'ємного складника механізму забезпечення обороноздатності держави можна забезпечити прийнятним рівнем добробуту військовослужбовців, які проходять службу в Збройних Силах України, за допомогою конкурентного рівня грошового забезпечення, надання в тимчасове користування службового житла, забезпечення санітарно-курортного лікування у вільний від служби час, а також за допомогою пенсій (військовослужбовцям, що досягли пенсійного віку), стипендій (військовослужбовцям, що проходять навчання в закладах вищої освіти Міністерства оборони України), грошових виплат, матеріальної допомоги, податкових пільг із платежів і послуг.

Соціальне забезпечення військовослужбовців видається доцільним визначити як систему норм, які гарантують реалізацію військовослужбовцями своїх законних прав та інтересів, матеріальне та інше забезпечення у розмірах, що стимулюють зацікавленість громадян у військовій службі і створюють умови для якісної реалізації службових прав та виконання службових обов'язків, що безпосередньо впливає на рівень боєздатності Збройних Сил та воєнної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. [2-ге вид., перероб. і доп.]. К.: Знання. 2008. 663 с.
2. Довідник з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ветеранів Великої Вітчизняної війни, військової служби і військових пенсіонерів та інших громадян похилого віку в Україні / під ред. генерал-полковника В.І. Собкова. Київ. 2006. 540 с.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук., професор Чанишева Г.І.

Тодоріка Костянтин Володимирович

аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ

Соціальний захист населення завжди був одним з пріоритетних напрямків соціальної політики держави. Так, указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»» від 12 січня 2015 року № 5/2015 передбачено, що основними завданнями соціальної політики України є, зокрема: гарантування конституційних прав громадян на соціальний захист, охорону здоров'я; досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей; забезпечення підтримки соціально найуразливіших верств населення; зміцнення фізичного здоров'я нації [1]. Схожі за змістом положення сформульовані й указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, яким до цілей сталого розвитку України на період до 2030 року віднесено, зокрема: подолання бідності; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; скорочення нерівності [2]. Досягнення визначених цілей можливе у т.ч. шляхом забезпечення ефективності соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, (далі – ЛЖВ) як однієї з найбільш уразливих категорій суб'єктів права на соціальний захист.

Соціальний захист ЛЖВ здійснюється у різних організаційно-правових формах, якими є передбачені нормами права способи акумуляції коштів до конкретного джерела фінансування та їх витрачання уповноваженими суб'єктами з метою надання визначеному колу уповноважених осіб заходів соціального захисту на умовах і в порядку, визначеному законом чи договором.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» люди, які живуть з ВІЛ, користуються всіма правами та свободами, передбаченими Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами України [3]. Держава гарантує надання всім людям, які живуть з ВІЛ, рівних з іншими громадянами можливостей для реалізації їхніх прав у т.ч. й права на соціальний захист як передбаченої можливості отримати визначені

нормативно-правовими актами види матеріального забезпечення та/або комплексу заходів з метою попередження, подолання, пом'якшення несприятливих наслідків, соціальних ризиків, у т.ч. спричинених ВІЛ.

Тобто, люди, які живуть з ВІЛ, як й інші категорії населення нашої держави, можуть бути забезпечені заходами соціального захисту в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Так, одним із видів соціального захисту ЛЖВ в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування є пенсії як щомісячні грошові виплати в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які отримує застрахована особа в разі досягнення нею встановленого Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у визначених Законом випадках.

З моменту ураження ВІЛ працездатність особи одночасно не знижується та тим більше не може бути втраченою, а, отже, за умови системної підтримуючої стан здоров'я ЛЖВ терапії, така людина може продовжувати трудову діяльність, накопичувати страховий стаж, що у майбутньому стане одним з юридичних фактів, що зумовить виникнення відносин щодо призначення і виплати пенсії за віком.

Відповідно до Переліку анатомічних дефектів, інших необоротних порушень функцій органів і систем організму, станів та захворювань, за яких відповідна група інвалідності встановлюється без зазначення строку повторного огляду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 10 [4], ні ВІЛ, ні СНІД не є тими захворюваннями, що зумовлюють встановлення певної групи інвалідності без необхідності переогляду. Причиною встановлення інвалідності ЛЖВ є не ВІЛ, а інфекції, що розвиваються на його тлі. Їх може бути одразу кілька. Залежно від ступеня розладу функцій органів і систем організму та обмеження життєдіяльності ЛЖВ присвоюється відповідна група інвалідності, що у подальшому за умови наявності у людини страхового стажу зумовить право на пенсію по інвалідності.

Отримувати ж пенсію у зв'язку з втратою годувальника можуть непрацездатні члени сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні. Такими особами можуть бути, зокрема, й ЛЖВ. Крім того, з огляду на те, що ВІЛ-позитивний статус особи частіше за все є міжпоколінним соціальним ризиком, то відповідний вид соціального захисту безумовно займає істотне місце у системі соціального захисту ЛЖВ.

Варто зауважити, що відповідно до рекомендацій ВООЗ виділяється чотири клінічні стадії ВІЛ [5]. Після періоду інкубації та стадії безсимптомного носійства ВІЛ у ЛЖВ виникають рецидивуючі інфекції дихальних шляхів (синусит, тонзиліт, отит середнього вуха, фарингіт), рецидивуючі виразки ротової порожнини, рецидивуючі дерматологічні захворювання, що призводять до втрати працездатності та зумовлюють право на відповідне матеріальне забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування України.

Статтею 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» однією з гарантій у сфері протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, визначений вільний доступ до послуг з профілактики передачі ВІЛ-інфекції від ВІЛ-інфікованих вагітних жінок їхнім новонародженим дітям, що підтверджує наявність у ЛЖВ й права на допомогу по вагітності та пологам.

На жаль, варто констатувати, що ураження ВІЛ може відбутися й в результаті аварій під час виконання працівником своїх професійних обов'язків. Відповідно до ст. 22 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», ВІЛ-інфекція, якою заразилася особа внаслідок виконання професійних обов'язків, належить до професійних захворювань, що зумовлює її право на: страхову виплату втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності; страхову виплату одноразової допомоги потерпілому; компенсацію витрат на медичну та соціальну допомогу; відповідні соціальні послуги [6].

Статтею 2 Закону України «Про зайнятість населення» передбачено, що відносини у сфері зайнятості населення регулюються Конституцією України, названим Законом, Кодексом законів про працю України, Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», іншими актами законодавства. У контексті нашого дослідження варто зауважити, що за приписами ст. 2-1 Кодексу законів про працю України забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від, зокрема, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД. Цитовані положення законодавства свідчать про відсутність у ЛЖВ будь-яких

перешкод для реалізації ними гарантій у сфері соціального захисту у разі настання безробіття.

Таким чином, варто констатувати, що соціальний захист ЛЖВ може здійснюватися в рамках усіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що функціонують в Україні у сучасних умовах: пенсійного страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 6.
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 79. Ст. 2712.
3. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 11. Ст. 152.
4. Про затвердження переліку анатомічних дефектів, інших необоротних порушень функцій органів і систем організму, станів та захворювань, за яких відповідна група інвалідності встановлюється без зазначення строку повторного огляду: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 10. *Офіційний вісник України*. 2015. № 7. Ст. 159.
5. Про затвердження нового Клінічного протоколу із застосування антиретровірусних препаратів для лікування та профілактики ВІЛ-інфекції: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05 червня 2019 року № 1292. URL: https://moz.gov.ua/uploads/2/12794-dn_20190605_1292_dod.pdf
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46. Ст. 403.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, доцент Бориченко К.В.

СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Басалюк Наталія Василівна

аспірантка 4-го року навчання кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА КОНФІСКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ РЕАЛІЯХ

Конфіскація майна – найбільш суворе із існуючих у чинному КК додаткових покарань, адже засуджений позбавляється майна або його частини і права на нього. Конфісковане не повертається, а права переходять до держави: «конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого» (ст. 59 КК).

У 2013 р. на виконання плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України вітчизняний КК було доповнено ст. 96-1 КК «Спеціальна конфіскація», яка, відповідно до визначення, «полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу».

Де-факто, інститут спеціальної конфіскації існував у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві і до прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», яким було внесено уточнення до КПК і легально визначено «спеціальну конфіскацію» у КК.

Зокрема, у перших редакціях КПК було передбачено: «гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються; гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються; гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави» (п. 1, п. 2, п. 6 ст. 100 КПК) [2], а у минулих редакціях КК [1] ряд

статей також містив вказівку на те, що наразі підпадає під розуміння «спеціальної конфіскації», наприклад, ст. 246 КК «Незаконна порубка лісу» у санкції містила вказівку на «конфіскацію незаконно добутого». Це формулювання виходило за межі конфіскації як покарання з огляду на природу майна: конфіскації підлягає лише майно, яке є особистою власністю засудженого чи його часткою у спільній власності. Між тим, як визначений у санкціях цих статей захід не можна вважати каральним – у засудженого відбирали те, що він здобув незаконним шляхом.

Вищезазначене пояснює і той факт, що питання природи спеціальної конфіскації – процесуальна вона чи матеріальна – досі не знайшло однозначної відповіді, а у спеціальних дослідженнях розгорнуто аналізуються різні точки зору.

У 2016 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» вказівки на конкретно визначене у статтях КК майно «конфіскація та знищення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва», «конфіскація грального обладнання», «конфіскація незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення» тощо було виключено.

У цій конкретизації, що, до того ж, не узгоджувалася із системою покарань, яка містила лише конфіскацію як кару, не було сенсу, адже спеціальна конфіскація, яка визнається «іншим заходом», на відміну від конфіскації як покарання, «полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» і охоплює усе деталізоване у санкціях майно від «знарядь і засобів» до «конфіскації творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, засобів їх виготовлення та розповсюдження». Конкретна вказівка на конфіскацію не майна, а тварини у чинному КК залишилася лише у ст. 299 КК «Жорстоке

поводження з тваринами», усі інші статті вказують лише на «конфіскацію майна».

Намагання провести чіткі лінії демаркації конфіскації та спеціальної конфіскації не вщухають досі, про що, зокрема, свідчить Рішення КСУ щодо спеціальної конфіскації від 30 червня 2022 р.

Попри однаковий спосіб досягнення мети кримінального правосуддя – примусове безоплатне вилучення майна на підставі відповідного судового рішення, конфіскація і спеціальна конфіскація розрізняються, перш за все, за суб'єктами і метою. Це було констатовано і Рішенням КСУ щодо спеціальної конфіскації, при якій «майно вилучається у особи, яка не є власником або добросовісним володільцем такого майна, а тому цей захід впливу на особу має некаральний характер, метою застосування якого є припинення використання грошей та іншого майна, набутих унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності». Такий підхід повністю ґрунтується на законодавстві, яке розводить їх по різних розділах КК: спеціальна конфіскація відноситься до «заходів кримінально-правового характеру» (Розділ XIV), а конфіскація як складова системи покарань знайшла своє відображення в Розділі «Покарання» (Розділ X).

По-друге, за об'єктами: при конфіскації як виді покарання примусовому вилученню підлягає особиста власність засудженого, у випадку спеціальної конфіскації визначено конкретний перелік: «гроші, цінності та інше майно: 1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання» (ч. 1 ст. 96-2 КК).

Вказані гроші, цінності та інше майно можуть бути вилучені й при звільненні особи від кримінальної відповідальності (п. 2 ч. 2 ст. 96-1 КК). Оскільки, на відміну від конфіскації, яка може бути призначена лише

вироком суду, спеціальна конфіскація може призначатися як обвинувальним вироком, так і ухвалами.

Інтегральним шляхом пішли автори Проекту КК [3], у якому конфіскації майна та вилученню речі присвячено Розділ 3.8. Вони стоять відособлено і від покарання, і від засобів безпеки. Таке рішення можна визнати обґрунтованим з огляду на специфіку запропонованих норм Проекту КК, власне інтегралізму – «конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні грошей, майнових прав та іншого майна, яке належить засудженій особі на праві власності, до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим» (ч. 1 ст. 3.8.1 Проекту КК), однак, наступне розкриття змісту статей Проекту КК, вказує на те, що оновлене розуміння конфіскації включає у себе і конфіскацію майна як вид покарання, і спеціальну конфіскацію.

У Проекті КК конфіскація втрачає своє значення у якості покарання, до неї як мінімум додається превентивна мета – дозволяється конфісковувати майно, що було підшукане для вчинення кримінального правопорушення, і вона виходить за межі конфіскації власності засудженого, а охоплює ще й, до прикладу, винагороду за вчинення кримінального правопорушення. Тому видом покарання, яке є ретроспективним за своєю суттю, конфіскація бути перестає. Однак, і до засобів безпеки вона, на наш погляд, віднесена бути не може з огляду на їх профілактичну природу і того факту, що вони зазвичай застосовуються замість покарання, тоді як спеціальна конфіскація може застосовуватися поряд із ним.

Отже, низка міжнародних договорів, ратифікованих ВРУ, ставить перед національним законодавством завдання регулювання відносин з конфіскації або іншого примусового безоплатного вилучення доходів та майна. У вітчизняному законодавстві конфіскація існує як додатковий вид покарання, спеціальна конфіскація – як «інший захід кримінально-правового характеру»; у Проекті КК пропонується об'єднати ці два види і винести їх за межі і покарання, і заходів. Однак, істотно це проблему не вирішує, тому що в одному випадку при правозастосуванні конфіскація усе одно збереже свою каральну природу, а в іншому – буде мати ознаки превентивного заходу. На наш погляд, доцільним видається підхід, де конфіскація залишається додатковим покаранням, а спеціальна конфіскація деталізується у КПК (у КК можна умістити бланкетну норму). Це могло б вирішити питання плутанини природи спеціальної конфіскації, вона б отримала свій чітко визначений процесуальний статус, тоді як у КК її приналежність дуже умовно окреслено «іншим заходом кримінально-правового характеру».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року (у редакції станом на 17 січня 2012 року). *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20120117#Text> (дата звернення: 07.11.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року (у редакції станом на 15 серпня 2012 року) № 4651-VI. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120815#Text> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Проект Кримінального Кодексу України: редакція станом на 29 вересня 2022р. *Новий Кримінальний Кодекс України*: веб-сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf> (дата звернення: 07.11.2022).

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Мирошніченко Н.А.

Малишева Марина Валеріївна

аспірантка 2-го року навчання кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ ФОРМИ ТИСКУ (ПРИМУШУВАННЯ), СКОЄНІ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною правовою державою (ст.1 Конституції України). Російська федерація зобов'язалася поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; не застосовувати ядерну зброю як проти України, так і проти інших держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників. Зазначене було встановлено у Меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, укладеного 5 грудня 1994 року між Україною, росією,

Великобританією та США про гарантії України у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу. Того ж дня Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

У той же час, сьогоднішня демонструє не тільки українцям, а й іншим державам дії рф, які порушують, суперечать вищезазначеному Меморандуму. Агресор застосовує на території України заборонену зброю, зокрема: термобаричну зброю, фосфорні боеприпаси, касетні боеприпаси, гіперзвукову зброю; погрожує застосуванням ядерної, хімічної, біологічної, бактеріологічної зброї шляхом психологічного впливу (медіа-засоби) та фізичного впливу (зокрема, на окупованих територіях). Такі дії порушують, зокрема, Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів, підписаний 17 червня 1925 року; Конвенцію про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року.

На жаль, деякі громадяни України стали об'єктами жорстоких дослідів над людиною. РФ застосовує зброю; бере у полон військових, цивільних, дітей, літніх, молодих чоловіків та жінок без їхньої згоди для невідомої Україні мети; примушує отримувати ідентифікаційні документи країни на окупованих агресором територіях; анексує деякі території України, враховуючи, що суб'єкти рф на таких територіях відсутні; застосовує фізичний тиск для розлучення багатьох сімей України шляхом відправлення дітей на околиці держави-агресора, а батьків на фізичну роботу для обслуговування військових рф. Громадяни України, які не є фахівцями у галузі права, бачать таку ситуацію як жорстокий напад, незаконне проведення дослідів над людьми, які проживають на території України. Без згоди на такі дії українців, ми фактично стали об'єктами тиску та примушування.

Тому виявлення сутності та класифікація всіх кримінально-протиправних посягань, вчинених під час широкомасштабної агресії рф проти України, є важливою актуальною проблемою. Агресор вчинив та продовжує вчинювати таку кількість злочинів, що, на мою думку, для такої класифікації повинні бути залучені фахівці багатьох галузей права.

Актуальною є дискусія деяких держав стосовно того, яким чином рф має відповідати за свої дії. Застосування санкцій, на мій погляд, є недостатньою формою покарання. Кожна особа, яка вчинила будь-яку дію, що порушує цілісність України та/або є кримінальним правопорушенням згідно з Кримінальним кодексом України, має відповідати згідно з

основними міжнародно-правовими актами та законодавством України. Так, стаття 28 Конституції України забороняє піддавати будь-яку людину науковим, медичним або іншим дослідам без її вільної згоди. У разі вчинення таких дій застосовується кримінальна відповідальність за статтею 142 Кримінального кодексу України. При цьому виникає і процедурне питання, пов'язане з тим, яким чином має відповідати рф за вчинення незаконних дій не тільки щодо однієї людини, а й всіх громадян України.

Впевненість у незалежності України є безсумнівною, тому вже зараз є необхідність складання певної сукупності вчинених кримінально-протиправних посягань. Адже страждає не одна людина, страждають всі люди, що проживають на території України. Як допомогти всім українцям, хто став об'єктом незаконних дослідів над людиною? Як допомогти всім, хто піддався жорстокому фізичному, моральному, психологічному впливу та/або тиску? Кожен українець має право звернутися до правоохоронних органів України та зафіксувати факт вчинення над ним та/або його майном, та/або його близькими кримінального правопорушення. Це сприяє притягненню до відповідальності винних осіб.

Тому, на мою думку, ця проблема повинна стати предметом спеціального обговорення. Я бачу цей рік таким, коли життя українців стало об'єктом обговорення. Згідно зі ст.ст. 1, 9 Нюрнберзького кодексу 1947 року, «Абсолютно необхідною умовою проведення експерименту над людиною є добровільна згода останньої... В ході проведення експерименту випробовуваний повинен мати можливість зупинити його». Будь-яке втручання у сферу здоров'я людини має бути підкріплене правовою основою, яка значною мірою забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина. Порушення цих умов необхідно розглядати як протиправне, суспільно небезпечне посягання, а особи, які вчиняють такі дії, повинні притягатися до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/1925-geneva-protocol/>
2. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text
3. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996.

Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.*

5. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: Меморандум від 05.12.1994. *Офіційний вісник України. 2007. № 13. С. 123. Ст. 507.*

6. Нюрнберзький кодекс. 1947.

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, професор Стрельцов Є.Л.

Радковська Ірина Сергіївна

аспірантка 4-го року навчання кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Відповідно до частини 1 статті 1187 ЦК України, джерелом підвищеної небезпеки є, зокрема, діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб [2]. З огляду на підвищену небезпеку посягань на дану категорію суспільних відносин та потребу їх ретельної охорони, в Особливій частині КК України міститься розділ XI, присвячений кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

За загальним правилом, суб'єктами кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту є особи, які досягли 16-річного віку, а за окремі кримінальні правопорушення вказаної категорії, а саме: пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277 КК України), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини 2, 3 статті 289 КК України) відповідальність передбачена вже з 14-річного віку [1].

Згідно з Єдиним звітом про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за січень-жовтень 2022 року, розміщеним на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора [5], за вказаний період було

виявлено 2896 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту, із них 2819 – повнолітні та 77 – неповнолітні у віці 14-17 років. Таким чином, частка неповнолітніх становить 2,7 %. Що стосується вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту неповнолітніми, то розподіл за віковими групами має наступний вигляд: 14-15 років – 23 злочини, 16-17 років – 54 злочини. Серед 23 злочинів, вчинених неповнолітніми у віці 14-15 років, 2 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, 21 – незаконне заволодіння транспортним засобом (у 6 випадках – автомобілем). Серед злочинів, вчинених неповнолітніми у віці 16-17 років, 15 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, при цьому у 3 випадках зі спричиненням смерті потерпілого, 36 – незаконне заволодіння транспортним засобом (у 7 випадках – автомобілем), 4 – інші.

Відповідно до аналогічного звіту за січень-грудень 2021 року [6], кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту було вчинено 5523 суб'єктами, із них 5302 особи – повнолітні і 221 неповнолітній. Таким чином, частка неповнолітніх становить 4 %. Що стосується вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту неповнолітніми, то розподіл за віковими групами має наступний вигляд: 14-15 років – 64 злочини, 16-17 років – 157 злочинів. Серед злочинів, які було вчинено неповнолітніми у віці 14-15 років, 8 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у 2 випадках зі спричинення смерті потерпілого, 56 – незаконне заволодіння транспортним засобом (у 14 випадках – автомобілем). Особи у віці 16-17 років вчинили: 39 порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (5 із них спричинили смерть потерпілого), та 119 злочинів, які полягали у незаконному заволодінні транспортним засобом (у 42 випадках – автомобілем), та 1 інше кримінальне правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Як бачимо, статистична звітність за останніх 2 роки свідчить про те, що, незважаючи на порівняно невеликий відсоток неповнолітніх у загальній кількості суб'єктів досліджуваного виду кримінальних правопорушень, серед неповнолітніх все ж наявна тенденція до вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. При цьому ними вчиняються саме злочини, а не кримінальні проступки. Вважаємо, що

наслідки, які мають місце при вчиненні неповнолітніми кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, зокрема настання смерті потерпілого, у значній мірі зумовлені психологічними особливостями неповнолітніх, а також відсутністю у них необхідних навичок та досвіду.

На жаль, суспільство систематично сколихують жахливі новини про ДТП з летальними наслідками за участю неповнолітніх. Так, наприклад, на веб-сайті «Прочерк» повідомляється, що ювенальними прокурорами 10.05.2022 скеровано до суду обвинувальний акт у кримінальному провадженні за фактом скоєння неповнолітнім ДТП, внаслідок якої смертельно травмований інший неповнолітній. Дії водія, необачність якого вартувала життя потерпілому, кваліфіковано за частиною 2 статті 286 КК України (порушення правил безпеки дорожнього руху особою, яка керує транспортним засобом, що спричинили смерть потерпілого) [9].

До сьогоднішнього дня триває судовий розгляд кримінального провадження щодо смертельної ДТП у Харкові за участі неповнолітнього водія «Infinity», яка сталася 26 жовтня 2021 року [8]. Варто зазначити, що хлопець, який був за кермом автомобіля, попередньо порушував правила дорожнього руху. Так, рішенням Держинського районного суду міста Харкова від 09 листопада 2021 року вказану особу було притягнуто до адміністративної відповідальності, передбаченої частиною 1 статті 122 КУпАП (перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху) та частиною 2 статті 126 КУпАП (керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів на право керування таким транспортним засобом) [7].

Тим не менше, незважаючи на зазначені тенденції, у Верховній Раді України зареєстрували проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо керування автомобілями» № 8039 від 16 вересня 2022 року [3], яким планується внести зміни до частини 2 статті 15 Закону України «Про дорожній рух», відповідно до яких право керування автомобілями з автоматичною коробкою передач (категорії В) буде надано особам, які досягли 16-річного віку за письмовою нотаріально посвідченою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників, а автомобілями з механічною коробкою передач (категорії В) – особам, які досягли 17-річного віку.

Даний законопроект отримав негативний висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України [4] з

огляду на наступне. Відповідно до статей 367-369 та Додатка XXXII Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), а також відповідно до пункту 289 Плану заходів з імплементації Угоди, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847, підготовлено план імплементації Директиви 2006/126/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 грудня 2006 року про посвідчення водія, що замінює Директиву Ради 91/439/ЄЕС від 29 липня 1991 року про посвідчення водія. Зокрема, відповідно до положень пп. (b) п. 4 ст. 4 зазначеної Директиви, ***мінімальний вік для водіїв автомобілів категорії В становить 18 років***. Отже, ухвалення даного закону та внесення відповідних змін до Закону України «Про дорожній рух» прямо суперечитиме згаданій Директиві.

Окрім того, як зазначається у висновку, викликає сумнів підхід, який передбачає диференціацію вікового цензу при встановленні права на керування автомобілем в залежності від типу коробки передач, адже рівень суспільної небезпеки транспортного засобу визначається не конструктивними особливостями його коробки передач, а навичками управління транспортним засобом, які здобуваються у процесі навчання, а також досвідом водіння та особистісними якостями, які, загалом, визначають характер поведінки водія на дорозі.

Отже, проаналізувавши статистичні дані та судову практику, можемо цілком підтримати висновок, наданий Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної Ради України щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо керування автомобілями» № 8039 від 16 вересня 2022 року, доповнивши його думкою про те, що неповнолітні, які, в принципі, не мають нагальної потреби у керуванні автомобілем, а також з огляду на особливості їх психіки та потужності сучасних транспортних засобів, не мають допускатися до керування автомобілями, які є джерелом підвищеної небезпеки, раніше, ніж це рекомендовано визнаними світовою спільнотою нормативно-правовими актами. Надання неповнолітнім права керування автомобілями може поставити під загрозу безпеку як самих юних водіїв, так й інших учасників дорожнього руху, і призвести до суттєвого збільшення кількості окремих кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у редакції від 19.08.2022). *Офіційний вісник України*. 2001 р. № 21. С. 1. Ст. 920.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (у редакції від 10.10.2022). *Офіційний вісник України*. 2003 р. № 11. С. 7. Ст. 46.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо керування автомобілями: проєкт закону України від 16.09.2022 № 8039. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40480>.
4. Головне науково-експертне управління Верховної Ради України. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо керування автомобілями». *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40480>.
5. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за січень-жовтень 2022 року. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.
6. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за січень-грудень 2021 року. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.
7. Постанова Дзержинського районного суду міста Харкова від 09.11.2021. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100912070>.
8. Генпрокурор про смертельну ДТП за участю неповнолітнього водія у Харкові: Відповідальність мають нести не лише діти, а й батьки. *Interfax-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/777718.html>.
9. Неповнолітній порушник правил безпеки дорожнього руху постане перед судом. *Прочерк*. URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/102356-nerovnolitnij-porushnik-pravil-bezpeki-dorozhnogo-ruhu-postane-pered-sudom>.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Мирошніченко Н.А.

Пацюрківська Вікторія Сергіївна

студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Питання колабораціонізму постало в Україні ще у 2014 році з початком збройної агресії російської федерації проти України, анексії Криму та окупації частин Донецької та Луганської областей. З того часу відбувалася актуалізація даного питання в засобах масової інформації та велися спроби законодавчого закріплення відповідальності за колабораційну діяльність. Але такі спроби не увінчалися успіхом, законодавчі проекти не мали чітких формулювань, а політична еліта проросійських настроїв виступала проти прийняття відповідних законів. Вже з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року [1]. Наразі тривають дискусії щодо того, як буде працювати нововведення, тому актуальним є проаналізувати недоліки та перешкоди, які можуть виникнути із застосуванням нової статті КК України на шляху реінтеграції окупованих територій.

Питання криміналізації колабораційної діяльності розглядали Є. Письменський, В. Кузнецов, М. Сийплойкі та інші.

Історія показала, що держава, територія якої стає окупованою, так чи інакше стикається з колабораціонізмом та подібними йому соціально-політичними явищами [2, с. 33]. Притягнення до відповідальності за таку діяльність стало необхідним, коли виграти війну тільки за допомогою військової сили виявилось неможливим і виникла потреба не лише покарати, а й запобігти співпраці населення з окупантами. Кримінально-правова заборона накладає на громадян обов'язок не вчиняти злочин і таким чином регулює поведінку громадян у суспільстві, тому досить широкий опис окремих форм колабораційної діяльності буде мати більш превентивний характер, ніж каральний.

КК України було доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», якою передбачена кримінальна відповідальність за різні види співпраці з окупаційною владою та військовими формуваннями держави-агресора. Дана норма є необхідною для збереження та захисту суверенітету України в умовах сьогодення.

У зв'язку зі змінами, внесеними до КК України, вже у першому півріччі 2022 року було зареєстровано 1390 випадків колабораційної діяльності. За інформацією МВС України, зменшення виявлених Національною поліцією фактів колаборації на сьогодні не спостерігається. В середньому за місяць нараховується у ЄРДР близько 160 цих фактів. Станом на жовтень 2022 року за частинами 1, 2 статті 111-1 КК України зареєстровано 772 кримінальних правопорушення, з них 214 направлено до суду. За частинами 3, 4, 5, 6, 7, 8 статті 111-1 КК України зареєстровано 2397 кримінальних правопорушень, 186 з яких направлено до суду [3].

Разом з тим, у статті 111-1 КК України допущено змішування визначень об'єктивних сторін злочинів, вони можуть частково охоплюватися диспозиціями інших статей. Тому запровадження самостійної форми такого діяння може призвести до проблем кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки та становитиме небезпеку порушення прав і свобод людини.

Складнощі виникають, зокрема, при розмежуванні складу колабораційної діяльності від державної зради. Правоохоронні органи відкривають велику кількість кримінальних проваджень за статтями 111 (державна зрада), 111-1 (колабораційна діяльність), 111-2 (пособництво державі-агресору) КК України. При цьому трапляється, що одне й те саме діяння під час розслідування кваліфікується за кількома статтями. У зв'язку з цим може виникнути проблема застосування менш суворого покарання, передбаченого більшістю форм колабораційної діяльності, до державних зрадників [4, с. 386].

Слід зазначити, що, на відміну від державної зради, яка завжди вчиняється громадянином України, частини 1, 2, 3, 5, 7 складів злочинів, передбачених статтею 111-1 КК України, можуть вчинятися лише громадянином України, а частини 4, 6 не містять такої вказівки. Відповідно, іноземці або особи без громадянства, які проживають на тимчасово окупованих територіях, також можуть підозрюватися в колабораціонізмі.

Окрім того, за частиною 4 статті 111-1 КК України можна притягнути до відповідальності будь-яку особу, яка здійснює свою законну діяльність на тимчасово окупованій території України. Господарська діяльність здійснюється суб'єктом господарювання незалежно від організаційно-правової форми та форми власності. Відповідні зміни були також внесені до статей 96-3 та 96-5 КК України, відповідно до яких вчинення від імені юридичної особи її уповноваженою особою кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК України є підставою для кримінального провадження стосовно

такої юридичної особи [5]. Очевидно, що провадити будь-яку господарську діяльність без зіткнення з окупаційною владою на тимчасово окупованих територіях неможливо і створюється ситуація, коли межа між злочинністю і виживанням стає тонкою. При цьому необхідно, щоб особи, які забезпечують життєдіяльність громад на окупованих територіях, продовжували її забезпечувати. Крім того, доказування самого факту кримінального правопорушення, передбаченого даною нормою, буде достатньо непростим, адже законодавець не роз'яснює, як органам досудового розслідування довести, що суб'єкти господарювання провадили таку діяльність добровільно.

В Єдиному державному реєстрі судових рішень вже є низка вироків, за якими осіб притягують до відповідальності за частиною 4 статті 111-1 КК України. Так, 27.09.2022 набрав законної сили вирок Тростянецького районного суду Сумської області, відповідно до якого особі призначили покарання у виді позбавлення волі строком на один рік із позбавленням права обіймати виборні посади в органах влади та місцевого самоврядування строком на десять років та з конфіскацією майна [6]. Було встановлено, що винний з власної ініціативи та підтримуючи збройну агресію російської федерації на території України, маючи відкритий перед населенням громади села постійний зв'язок із військовими держави-агресора, неодноразово, добровільно та безоплатно надавав матеріальні ресурси в розпорядження військовослужбовцям окупаційних військ російської федерації, а саме різав баранів, за якими доглядав, та їх тушки безкоштовно передавав військовослужбовцям збройних сил держави-окупанта. При цьому у період окупації населеного пункту винний не надавав зазначених матеріальних ресурсів місцевим мешканцям, тим самим інтереси та потреби окупантів ставив у пріоритет перед односельчанами. Добровільність діяння у вказаній справі викликає сумніви.

У цьому контексті не можна не звернути увагу і на ту обставину, що законодавець не передбачив ознаку добровільності колабораційних діянь, передбачених у частинах 3 та 4, на відміну від частин 2, 5 і 7 ст. 111-1 КК України, чим створив умови непропорційної кримінальної репресії в системно-правовому її розумінні. Сама вказівка на добровільність співпраці є зайвою, адже за статтею 40 КК України будь-яке діяння, вчинене під впливом фізичного чи психічного примусу, виключає кримінальну відповідальність [5].

Крім того, цей закон поширюється на дуже велику кількість осіб, які можуть підпадати під нього. І часткове його застосування щодо якоїсь

конкретної особи буде, фактично, вибірковим правосуддям, яке свідчитиме про недосконалість цієї правової норми.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що завершення війни поставить перед суспільством, владою і, зокрема, судовою системою України нові виклики. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» розв'язав проблему правової протидії колабораціонізму через встановлення кримінальної відповідальності, що є важливим для захисту суверенітету України в реаліях сьогодення. Проте, він містить певні недоліки, які виявляються при кваліфікації кримінальних правопорушень, й може призвести до вибіркового правосуддя, тому потребує подальшого опрацювання та трансформування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України № 2108-IX від 03.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 32. С 24. Ст. 1686.

2. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти). *Науковий нарис*. 2020. 121 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 07.11.2022).

4. Кузнецов В.В., Сийплікі М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 70. С. 381–388.

5. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області у справі № 588/735/22 (провадження № 1-кп/588/108/22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105905089> (дата звернення: 07.11.2022).

Науковий керівник: д-р.юрид.наук, доцент Коломієць Ю.Ю.

Шор Анастасія Максимівна

студентка 1-го курсу магістратури

факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

В умовах поширення тенденцій стосовно якомога активнішого застосування до неповнолітніх альтернативних позбавленню волі покарань в «міжнародній практиці» [9] все більшого значення сьогодні набувають питання, пов'язані із особливостями застосуванням тих покарань, які, у свою чергу, характеризуються наявністю т. зв. «виправно-трудоного впливу», а також суттєво підвищують т. зв. «виправний потенціал». Подібна ситуація зазвичай обумовлюється важливістю досягнення цілей покарання із значно меншим обмеженням прав і свобод, заохочуючи тим самим засуджених до більш «ширшого призначення в реальному житті», адже вважається, що найбільший ефект у їх виправленні спостерігається переважно у випадках органічного поєднання «виправних» та «каральних» засобів, за допомогою яких безпосередньо досягаються «позитивні зміни» у свідомості відповідних осіб й «створюється готовність» до самокерованої правислухняної поведінки. З огляду на це, нюанси їх застосування до неповнолітніх дедалі частіше привертають увагу фахівців у сфері теорії та практики кримінального права, а відтак потребують всебічного подальшого дослідження.

Аналіз правових документів, положень національного законодавства, а також спеціальної літератури дає підстави стверджувати, що в умовах реформування чинного законодавства України про кримінальну відповідальність, найбільш дієвою альтернативою покарань, пов'язаних з позбавленням волі, є покарання у виді громадських робіт, передбачене п. 2 ч. 1 ст. 98 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яке наразі використовується з метою перевиховання неповнолітніх, винних у вчиненні кримінальних правопорушень [7] та цілком відповідає загальновизнаним міжнародним стандартам поводження із засудженими.

Разом з тим, примітно, що громадські роботи в їх сучасному вигляді, порівняно із КК України 1960 року, доволі часто вважаються т. зв. «новелою» національного кримінального законодавства та одним із «наймолодших» видів кримінального покарання у вітчизняній юридичній практиці, однак зарубіжний досвід свідчить про те, що такий вид покарання існує досить давно та є запозиченим із закордонної практики, і як наслідок,

для законодавства України є відносно новим та подекуди навіть й «малознайомим» [3, с. 144; 4, с. 24].

Слід зазначити, що громадські роботи в порівнянні з позбавленням волі вбачаються більш ефективним видом покарання, яке приносить користь суспільству, сприяє профілактиці злочинності, ресоціалізації засуджених шляхом залучення до суспільно корисної праці, а також не характеризується такими негативними наслідками для них, як покарання у виді позбавлення волі [11, с. 216]. Проте, існують й певні дискусійні питання, що, насамперед, пов'язані з тим, що покарання у виді громадських робіт вкрай рідко застосовується до неповнолітніх правопорушників, більше того, у деяких регіонах України протягом останніх двох років зовсім відсутня практика застосування судами до неповнолітніх даного виду покарання. Так, громадські роботи в Особливій частині КК України [7] передбачені тільки в 14 із 447 статей (за наскрізною нумерацією), що складає 3,13%. Більш того, відповідні статті передбачають кримінальну відповідальність за далеко не найпоширеніші кримінальні правопорушення, а деякі з них, у силу властивих їм особливостей, взагалі практично не можуть бути вчинені неповнолітніми. Навіть існує думка про те, що реально «чинні» покарання, які впливають на майнові інтереси засуджених неповнолітніх та є альтернативою покаранням, пов'язаним з ізоляцією від суспільства у загальній кількості складають ледве більше 1% [10, с. 100]. І, дійсно, згідно зі статистикою Державної судової адміністрації України за 2019 рік, покарання у виді громадських робіт було призначено неповнолітнім тільки у 123 випадках із 1662 неповнолітніх засуджених у віці 16-17 років [12].

Наведені дані свідчать про необхідність удосконалення законодавства з метою надання суду більш широких можливостей в частині призначення громадських робіт. У зв'язку з цим існує думка про те, що більш широкому використанню цих видів покарань сприяє закріплення у КК України можливості їх застосування до неповнолітніх не тільки як основних, але й додаткових покарань, що, у свою чергу, буде сприяти індивідуалізації покарань неповнолітніх, а також забезпечуватиме досягнення головної мети – їх виправлення [6, с. 96]. Тож цілком обґрунтованим вважається передбачення у чинному КК України можливості застосування покарань у виді громадських та виправних робіт до неповнолітніх з 14-річного віку [2, с. 167], що, загалом, не тільки узгоджується із міжнародно-правовими стандартами у сфері їх застосування [8, с. 195], й відповідає чинному законодавству України про працю, оскільки воно також дозволяє залучати неповнолітніх із 14-річного віку до легких робіт, які не завдають шкоди їх

здоров'ю [5]. Крім цього, слід звернути увагу і на те, що покарання у виді громадських робіт цілком можуть слугувати не лише в якості кримінальних покарань щодо неповнолітніх, а і як примусові заходи виховного характеру, що, зокрема, узгоджується, наприклад, із кримінальним законодавством Королівства Нідерландів, яке передбачає застосування покарань у виді громадських до неповнолітніх і як «заходів впливу» на підлітків, звільнених від кримінальної відповідальності, і в якості «покарання» [1].

Таким чином, наявність низки дискусійних питань та певних труднощів, які існують довкола проблематики застосування покарання у виді громадських робіт до неповнолітніх, обумовлюють нагальну необхідність врахування відповідних змін та доповнень, адже їх реалізація сприятиме забезпеченню більш широких можливостей суду щодо індивідуалізації покарань, які застосовуються до таких осіб.

Список використаних джерел

1. Criminal Code of the Kingdom of Netherlands (1881, amended 2012). URL: https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf (date of access: 15.12.2021).
2. Березовська Н. Л. Покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. Одеса : Фенікс, 2004. Вип. 22. С. 166-170.
3. Беца О. В. Нетюремные санкции и их применение в зарубежных уголовно-правовых системах. *В поисках альтернатив тюремному наказанию* : материалы междунар. симпозиума (г. Киев, 15-16 янв. 1997 г.). Киев, 1997. С. 125-152.
4. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні : посібник / за ред. О. В. Беци. Київ : «МП Леся», 2003. 116 с.
5. Кодекс законів про працю України : Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 16.12.2021).
6. Коновалова А. Ю. Види покарань для неповнолітніх за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 246 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.12.2021).

8. Мирошниченко Н. М. Деякі пропозиції вдосконалення законодавства щодо заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 189--207.

9. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) : Міжнародний документ від 14.12.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text (дата звернення: 16.12.2021).

10. Панкратов Р. И. и др. Дети, лишённые свободы. М. : Юрлитинформ, 2003. 256 с.

11. Смирнова А. О. Проблемні питання громадських робіт у системі кримінальних покарань. *Перспективи реформування кримінально-виконавчої системи України* : матеріали круглого столу студентів, аспірантів, молодих вчених (м. Харків, 4 квіт. 2017 р.) : в 2 т. Харків, 2017. Т. 2. С. 216-218.

12. Судова влада України. Судова статистика. 2019 рік. № 8 – Звіт про неповнолітніх засуджених за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 16.12.2021).

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Кузьмін Е. Е.

СЕКЦІЯ 10. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ДЕТЕКТИВНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Якових Євген Володимирович

аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ДЛЯ УНИКНЕННЯ МОЖЛИВОЇ КОНФІСКАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Забезпечення належного функціонування інституту права власності, створення механізмів і умов його захисту є ключовими завданнями кожної правової держави, в тому числі й України. Досліджуване питання завжди було і є актуальним, оскільки з плином часу змінюється законодавство, накопичується нова практика Верховного Суду, змінюється підхід до трактування ряду понять. Саме тому для кожного правника, адвоката, юриста вкрай важливо вміти відстежувати ці зміни та аналізувати нововведення з метою захисту прав та законних інтересів своїх клієнтів.

Одним із ключових аспектів захисту права власності в українському праві є питання захисту в кримінальному провадженні. В зазначеному форматі не лише вирішується подальша доля особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, а й в окремих випадках постає питання про конфіскацію її майна, яке, можливо, набуте злочинним шляхом тощо. Так, відповідно до ст. 59 КК України конфіскацією майна вважають одним із видів покарання, суть якого полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна особи щодо якої винесено відповідний обвинувальний вирок суду. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, які спеціально передбачені в статтях КК України [1].

Необхідно звернути увагу не лише на захист права власності особи, а й на права кредиторів, держави, які мають отримати відповідне

конфісковане майно у свою власність (в разі постановлення обвинувального рішення суду). Аналіз даного питання є актуальним, бо дуже часто особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, санкція якого пов'язана із конфіскацією майна, намагається до початку винесення судового рішення стосовно неї позбутися належного їй рухомого і нерухомого майна шляхом укладення цивільно-правових договорів, дарування знайомим чи родичам, переоформлення права власності на фіктивних фізичних та юридичних осіб.

Вказана проблема стала предметом дослідження Верховного Суду у справі №757/62043/18-ц від 13 квітня 2022 року (щодо недопущення відчуження майна для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження або вчинення правочину на шкоду кредиторам). Так, із суті справи видно, що Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) звернулось до суду з вимогами про визнання недійсними договорів дарування майна [2]. Свою позицію НАБУ обґрунтовувало тим, що вказані правочини були вчинені без наміру створення правових наслідків та з однією лише метою – приховати належне підозрюваному майно, уникнути накладення арешту на вказане майно в рамках кримінального провадження для забезпечення його можливої конфіскації.

Попри те, що суди першої та апеляційної інстанції з різних причин відмовили НАБУ в задоволенні їх вимог, Верховний Суд скасував попередні рішення та задовольнив заявлені позовні вимоги. Зокрема, Суд вказав на такі важливі аспекти:

- будь-які дії учасників цивільних правовідносин мають відповідати принципу добросовісності. Тобто, чесно, відкрито і з повагою до інтересів іншої сторони правовідношення;

- правочин (зокрема, договір) є універсальним регулятором цивільних відносин між її учасниками, який покликаний забезпечити їх належне регулювання та спрямований на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків суб'єктів;

- такий приватно-правовий інструментарій не може бути використаний учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або уникнення арешту та/або можливої конфіскації [2].

Таким чином, зважаючи на той факт, що вказані вище дії хоча прямо і не порушують імперативних норм українського законодавства, однак, є очевидним, що вони носять недобросовісний характер, а отже, зводяться до

фактичного зловживання правом. У зв'язку з цим судова практика виробила спеціальну правову конструкцію – «франдаторність» правочину.

Термін «франдаторность» походить з латинської мови (fraudatio) і перекладається як обман, позбавлення зиску [3]. З точки зору Суду він означає будь-яку дію, вчинену відповідним суб'єктом, яка не відповідає головним засадам цивільного обороту: принципам справедливості та істинності.

Навіть у кримінальному провадженні основними ознаками франдаторного правочину можуть бути наступні дії: передача рухомого і нерухомого майна підозрюваного родичам або особам, які з ними пов'язані; відчуження вказаного майна шляхом передачі його у власність іншій особі за заниженою вартістю або просто в дар; наявність дійсного наміру в обох сторін правовідношення на вчинення такого роду дій, що спрямовані на відчуження майна тощо.

Попередні висновки Верховного Суду з цього питання мали схожі аспекти правового регулювання. Наприклад, у постанові ВС від 24 лютого 2021 року у справі №583/780/17 Суд вказав, що укладення договору дарування між особою, яка заподіяла шкоду, і її близьким родичем, маючи на меті приховати вказане майно від можливої конфіскації або звернення стягнення на це майно в рахунок відшкодування завданої шкоди, свідчить, що, насправді, правова природа укладеного правочину об'єктивно є іншою, ніж та, яка за законодавством і за правилами ділового обороту безпосередньо передбачена правочином. Таким чином, Суд визнає вказаний правочин фіктивним і, як наслідок, визнає (або може визнати) його недійсним [2].

У постанові ВС від 05 липня 2018 року у справі №922/2878/17 Суд вказав наступне: «цивільно-правовий договір» (в тому числі й договір купівлі-продажу) не може бути використаний учасниками цивільних правовідносин з метою уникнення сплати належного їм боргу або виконання судового рішення про стягнення боргу, яке вже набрало законної сили. Тобто, Суд пояснив, що укладення особою-боржником, проти якого розпочате судове провадження про стягнення боргу, правочину із тривалою відстрочкою платежу, в першу чергу, може свідчити про недобросовісність намірів такого боржника, а також про зловживання правами стосовно кредитора. Вчинення такого правочину може порушити майнові інтереси кредитора, що говорить про недопущення звернення стягнення на майно боржника [4].

Так, будь-який правочин, що вчиняється боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, в першу чергу, має бути поставлений під сумнів в частині дотримання принципу добросовісності та набуття ознак конструкції «франдаторності» правочину. Відповідні висновки були зроблені Верховним Судом у справах №405/1820/17 та №910/8357/18 від 24.07.2019 року та від 28.11.2019 року відповідно [5] [6].

В умовах воєнного стану в Україні через військову агресію російської федерації законодавці приймають закони, які спрямовані, зокрема, на застосування покарання до держави-агресора, її резидентів та інших, передбачених законом суб'єктів, в тому числі й шляхом конфіскації їх майна. Наприклад, ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року в частині поповнення КК України статтею 111-1 про колабораційну діяльність, санкція в якій передбачає можливість конфіскації майна, ЗУ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 року. З метою недопущення відчуження майна такими суб'єктами необхідно у суворій відповідності до закону контролювати конструкцію «франдаторності» правочинів, особливо у період воєнного стану в Україні.

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок, договір про відчуження майна є одним із способів уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження. Так як, на ряду з іншими завданнями кримінального провадження, важливим є захист та охорона прав, свобод і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження з метою недопущення випадків, описаних вище, має бути застосована відповідна правова процедура, яка є невід'ємною частиною справедливого суду із застосуванням існуючої судової практики.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20220327#Text>
2. Франдаторність: в яких випадках її доцільно застосовувати: веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211442_fraudatornst-suddya-vs-poyasniv-u-yakikh-vipadkakh--dotslno-zastosovuvati
3. Тлумачний словник Glosbe. URL: <https://uk.glosbe.com/la/uk/fraudatio>

4. Постанова ВС у справі №922/2878/17 від 05.07.2018 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75218396>

5. Постанова ВС у справі № 405/1820/17 від 24.07.2019 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83387308>

6. Постанова ВС у справі № 910/8357/18 від 28.11.2019 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86176126>

Науковий керівник: канд.юрид.наук., доцент Підгородинська А. В.

Булацевська Яна Вадимівна

студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СКРИНШОТ ЯК ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

На обрії повної діджиталізації усіх прошарків повсякденного життя виникає потреба у пристосуванні до цих процесів, а також створення ефективної системи правового регулювання. У сучасний вік інформаційних технологій, переважна кількість різної інформації передається за допомогою соціальних мереж. Більшість людей спілкується, вирішує робочі питання і т.д. не через телефонні дзвінки, а у відомих месенджерах, що породжує збільшення випадків подання сторонами в якості доказів роздруківок матеріалів із зазначених Інтернет-джерел в судовій практиці.

І через це на даному етапі з'являється термін «електронний доказ» як інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (у тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео— та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, в інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет) [1].

Актуальність даного питання обумовлена тим, що використання електронних доказів у доказуванні має особливості, пов'язані як із технічною складовою, так і з тим, що КПК України практично не регламентує цього джерела доказів. Багато осіб, які працюють у даній сфері, зазначають, що у зв'язку з недостатнім врегулюванням інституту

електронних доказів у процесі з'являється багато проблемних питань при їх використанні.

Перші проблеми виникають вже на етапі залучення електронних документів до матеріалів справ. У законі відсутні вимоги щодо форми та формату надання будь-яких фактичних даних в електронній формі, щодо порядку дослідження форм надання електронних документів і порядку залучення їх до матеріалів судової справи. Найчастіше електронні документи повинні подаватися в суд не на технічному, а на паперовому носії, тобто перетвореними в друкований вигляд, що дозволяє візуально досліджувати і обговорювати подані докази. На практиці виникає ситуація, коли електронні докази не досліджуються судом як прямі докази через технічну невідповідність суду або існуючий протягом тривалого часу паперовий документообіг в судах. Суд буде оцінювати як прямий доказ або копію електронного документа на паперовому носії (коли електронний документ несе в собі текстову або графічну інформацію), або висновок експерта (якщо оскаржується електронний цифровий підпис на електронному документі і призначається експертиза) [2]. Ці проблеми відповідно також характерні і для кримінальних проваджень.

Скриншот – це знімок з екрану комп'ютера, телефону або іншого пристрою, який відображає відповідну веб-сторінку в момент фіксації цього зображення. Скриншоти веб-сторінок в якості доказу в суді можуть використовуватися для фіксування: факту розміщення в Інтернеті інформації, яка не відповідає дійсності і порушує виключні права; підтвердження факту розміщеної в Інтернеті інформації, яка порушує авторські права; підтвердження факту неналежного виконання або невиконання договірних зобов'язань другою стороною у справі; іншої юридично значущої інформації, розміщеної у мережі.

На основі аналізу практики вирішення кримінальних справ судами встановлюємо, що суди приймають листування в месенджерах як доказ у справі. Для того, щоб суд визнав листування в месенджері належним доказом, потрібно, щоб воно дозволяло встановити відправника, адресата, дату і час відправлення та інформацію про отримання. Тоді цю інформацію можна буде розцінювати як допустимі і достовірні докази.

На прикладі останніх судових проваджень формується чітка визначеність місця скриншотів як джерел доказів, що можуть бути використані у сукупності з іншими джерелами доказів, а інформація, яка в них міститься – для обґрунтування рішення суду.

Так, у судовому провадженні № 1-кп/725/157/20 від 19 вересня 2022 року у вироку Першотравневого районного суду м. Чернівців зазначено, що такий доказ, як скриншоти переписки, з яких вбачається купівля наркотичних засобів, є належним та допустимим, таким, що знаходиться у взаємозв'язку з іншими доказами та підтверджує обставини вчинення кримінального правопорушення [3].

У судовому провадженні № 1-кп/755/556/20 від 19 березня 2020 року у вироку Дніпровський районний суд м. Києва зазначив, що скриншот робочого столу персонального комп'ютера обвинувачуваної встановив її вину у злочині в службовій діяльності, а саме невжиття заходів щодо направлення матеріалів перевірки за належністю до Управління патрульної поліції у м. Києві і, як наслідок, було встановлено злочинний умисел на одержання неправомірної вигоди [4]. Більш того, скриншот екрану телефона про зняття грошей з рахунку як електронний доказ доведення злочинного умислу обвинуваченого, направленого на таємне викрадення чужого майна, до кінця, був врахований у судовому провадженні № 1-кп/541/62/2020 від 7 квітня 2020 року.

У судовому провадженні № 1-кп/211/139/20 від 16 квітня 2020 року Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області суддя визначив, що скриншот переписки між обвинувачуваною та її напарницею свідчить про те, що органи досудового розслідування дії обвинуваченої вірно кваліфікували за ч. 2 ст. 383 КК України за ознаками: завідомо неправдиве повідомлення органу досудового розслідування про вчинення злочину, вчинене з корисливих мотивів [5]. Суд указав на речові докази у справі – 3 аркуші паперу, на яких знаходяться скриншоти переписки між ОСОБА_1 та її напарницею ОСОБА_7 [5], тобто визнав скриншоти речовими доказами.

ЄСПЛ також не оминув оцінку електронних доказів, зафіксованих на скриншотах. Так, у справі *Einarsson v Iceland* Суд оцінив пост блогера в мережі Instagram на предмет можливого заподіяння шкоди честі та гідності особи. Водночас ЄСПЛ оцінив допис, численні розсилки та коментарі до публікації, зафіксовані у вигляді скриншотів, прийнявши їх як належні та допустимі докази. В іншій справі – *Gorlov and Others v Russia* – щоб довести постійне стеження за ув'язненим, заявники використовували скриншоти з камер відеоспостереження, які Суд також визнав допустимими та належними доказами. Тому іноземна та міжнародна практика не бачать жодних проблем у фіксації змісту веб-сторінок за допомогою скриншотів, що, звісно, не скасовує подальшої перевірки достовірності самих доказів.

Також потрібно наголосити на недосконалості КПК в даному питанні, адже на відміну від КПК України, інші процесуальні кодекси краще деталізують та врегульовують інститут електронних доказів, саме тому, на мою думку, питання внесення відповідних змін до КПК України є нагальним. І поки триває цей законотворчий процес, велику увагу потрібно звертати саме на судову практику, яка врегульовує дане питання.

Таким чином, скриншот вже використовується в правоохоронній практиці нашої держави у кримінальних провадженнях. Проте, залишається остаточно не визначеною правова природа скриншоту як електронного доказу, правила його «введення» у доказову базу. Крім того, варто завжди уважно вивчати джерело скриншоту та його технічну цілісність через можливість використання будь-яких програм, що можуть змінювати змістовну та графічну складову цього носія інформації для використання у доказуванні.

Список використаних джерел

1. Термін «електронні докази». *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/40260/sp:max100>
2. Найченко А. М., Куртакова Г. О. Електронні докази: реалії сьогодення. URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/1/elektronni-dokazi.pdf>
3. Рішення Першотравневого районного суду м. Чернівців від 19 вересня 2022 року у справі № 727/5573/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106402300>
4. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 19 березня 2020 року у справі № 755/12135/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88370115>.
5. Рішення Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 16 квітня 2020 року у справі № 211/5261/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88801717>

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Мурзановська А.В

Гуменюк Аліна Сергіївна

фахівець науково-дослідної частини, аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Цілісне дослідження будь-якого правового явища неможливе без проведення паралелей із суміжними категоріями, які застосовуються, зокрема, у різних правових системах та функціонують в умовах правового, економічного та соціального розвитку різних країн. Проведення порівняльної характеристики схожих за своєю сутністю понять та інститутів допомагає виявити як позитивні, так і негативні їх ознаки, перейняти кращі практики та знайти можливе вирішення існуючих у національній правовій системі проблем.

Застосування негласних заходів, як один із методів, що використовується під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, поширений не тільки у кримінальному процесі України, що робить можливим і, з урахуванням необхідності постійного оновлення, розвитку та удосконалення норм, що, потенційно, можуть значно обмежувати права людини, необхідним з'ясування сутності та особливостей використання таких заходів в окремих зарубіжних країнах.

Так, подібний інститут можна відшукати, наприклад, у кримінальному процесуальному законодавстві Грузії. До таємних слідчих дій за кримінальним процесуальним законом цієї держави належать: приховане прослуховування і запис телефонних переговорів; зняття й фіксація інформації з каналу зв'язку, з комп'ютерної системи та інсталяція в комп'ютерну систему з вказаною метою відповідного програмного забезпечення; контроль поштових відправлень і телеграфних повідомлень; приховані відео— та аудіозапис, кіно— і фотозйомка; електронне спостереження за допомогою технічних засобів, використання яких не завдає шкоди життю, здоров'ю людей та навколишньому середовищу [1].

Досить цікавим є функціонування реєстру таємних слідчих дій, який ведеться Верховним Судом Грузії. У реєстрі відображається статистична інформація, пов'язана із застосуванням таємних слідчих дій, зокрема: інформація про клопотання з приводу проведення таємних слідчих дій, що надійшли в суди, і прийняті щодо них рішення суду, а також інформація про знищення матеріалів, здобутих в результаті проведення негласних заходів,

що не стосувалися злочинної діяльності, але містили інформацію про особисте життя певних осіб [2, с. 221].

Сприйняття ідеї запровадження подібного реєстру кримінальним процесуальним законодавством України є перспективним з точки зору підвищення рівня дотримання прав людини, швидкості проведення досудового розслідування та судового провадження. У той же час, доцільним є обмеження доступу до такого реєстру строго визначеним колом осіб, оскільки його «надмірна» відкритість, з огляду на правову природу негласних заходів, необхідність збереження в таємниці інформації про методи та факт проведення таких процесуальних дій, може перешкодити досягненню цілей, що ставляться перед такими заходами, згубно вплинути на можливість встановлення істини у кримінальному провадженні.

Говорячи про досвід проведення діяльності з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у США, варто зауважити, що в американському судочинстві відсутній етап досудового розслідування, а все досудове провадження здійснюється поліцією шляхом застосування всіх наявних у її розпорядженні розвідувальних й криміналістичних засобів, що частіше за все регламентуються відомчими нормативно-правовими актами або прецедентами [3, с. 207].

У контексті широких повноважень поліції на стадії досудового провадження, варто зауважити, що право надавати дозвіл на проведення негласних заходів віднесено до компетенції керівника підрозділу поліції, що уповноважений координувати діяльність підпорядкованих йому поліцейських, які застосовують негласні засоби отримання доказів під час попереднього розслідування, а отримання дозволу суду на проведення відповідних заходів, за загальним правилом, не вимагається. Разом з тим, у випадку виникнення необхідності проведення процесуальних дій, що можуть тимчасово обмежувати конституційні права особи, отримання дозволу суду є обов'язковим [2, с. 206].

Кримінальне процесуальне законодавство Сполученого Королівства також наділяє органи поліції широкими повноваженнями у сфері розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Разом з тим, варто зауважити, що норми законодавства, які регламентують порядок здійснення поліцейського розслідування у цій державі, не знають такого розмежування, як слідчі дії та негласні слідчі дії, що зумовлює й відсутність окремих правил використання результатів негласних заходів у подальшому доказуванні. В той же час, можна виокремити слідчі дії, що, фактично, є аналогом негласних заходів, та застосовуються під час розслідування

кримінальних правопорушень: огляд та виїмка кореспонденції; контроль телекомунікацій, усних розмов, тобто зняття інформації з телефону, електронної пошти, комп'ютера; візуальне спостереження; використання конфіденційного співробітництва [4, с. 149].

Не дивлячи на наділення органів поліції США та Сполученого Королівства на перший погляд аж занадто широкими повноваженнями у сфері проведення негласних заходів, варто відмітити і те, що їх компетенція врівноважується можливістю визнання отриманих доказів недопустимими у разі, зокрема, порушення належної правової процедури їх отримання. Крім того, у кримінальному процесі цих країн застосовується доктрина плодів отруєного дерева, за якої недопустимими визнаються не лише докази, безпосередньо отримані з порушенням норм законодавства, а й усі наступні факти та відомості, що встановлені на основі таких доказів.

Що стосується досвіду функціонування інституту негласних заходів у Федеративній Республіці Німеччина, варто зауважити, що кримінальний процесуальний закон держави не передбачає окремого розділу, який би присвячувався негласним методам отримання інформації [5, с. 151]. Разом з тим, допускається проведення різних за своїм змістом слідчих дій, серед яких, зокрема, можна виділити й заходи, що передбачають використання негласних засобів під час їх проведення. До таких заходів належать, наприклад, виїмка поштово-телеграфних відправлень та контроль телекомунікацій [6, с. 98]. Крім того, у кримінальному процесуальному законі цієї держави закріплено наступні положення: без відома особи, якщо це неможливо або дуже складно зробити в інший спосіб, можуть проводитися заходи з фотографування й відеозапису; з метою дослідження обставин провадження чи встановлення місця перебування підозрюваної у вчиненні тяжкого правопорушення особи можуть використовуватися інші спеціальні технічні засоби спостереження; під час розслідування категорій правопорушень, що мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, за допомогою технічних засобів можуть проводитися прослуховування і запис не проголошених публічно чи сказаних у житловому приміщенні слів підозрюваного (обвинуваченого) [7, с. 206].

Не дивлячи на зовнішню схожість негласних заходів, що застосовуються у Федеративній Республіці Німеччина, та негласних процесуальних дій, що передбачені КПК України, суттєві відмінності можна виявити у процедурі їх проведення та перевірки отриманих результатів.

Так, хоча прийняття рішення про проведення негласних заходів у Федеративній Республіці Німеччина віднесено до компетенції суду, проте

такий суб'єкт не лише санкціонує здійснення відповідних процесуальних дій, тобто виконує функцію попереднього судового контролю, а й має право після закінчення проведення негласного заходу бути сповіщеним про його результати [2, с. 208]. Таким чином, суд, що надав дозвіл на застосування таємних методів розслідування, наділений компетенцією у сфері наступного судового контролю, що, безумовно, є позитивним у контексті забезпечення дотримання прав людини під час застосування негласних засобів розслідування та може бути перейнято й національним кримінальним процесуальним законодавством.

Дослідження нормативної основи та досвіду функціонування інституту негласних заходів у зарубіжних країнах задля виокремлення спільностей й відмінностей, з'ясування перспектив застосування окремих практик в національному кримінальному процесі є одним із можливих інструментів заповнення існуючих нормативних прогалин й вирішення наявних проблем. Так, поряд зі сприйняттям пропозицій теоретиків, дослідження особливостей функціонування, застосування та розвитку норм кримінального процесуального законодавства окремої держави вигідно вирізняється тим, що положення, які, потенційно, можуть бути запозичені, уже перевірені практикою, а національний законодавець має можливість врахувати як позитивний, так і негативний досвід використання певної норми й, з урахуванням цього, сформулювати такий механізм її застосування, що б найбільш ефективно забезпечував реалізацію функцій кримінальної процесуальної діяльності й забезпечував найбільш ефективне виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс: Закон Грузії № 1772-ІІс від 09.10.2009 р. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/329044> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.
3. Тагієв С. Р. Досвід системи негласного розслідування у кримінальному судочинстві Сполучених Штатів Америки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 204-211.
4. Ligeti K. Toward a Prosecutor for the European Union. Vol. 1: A Comparative Analysis. Oxford and Portland, Oregon: Beck / Hart, 2013. P. 149.

5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Формування інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 147-155.

6. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13. Том 2. С. 98-101.

7. Столітній А., Нестеренко С. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: сутність, завдання, суб'єкти проведення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4 (16). С. 204-213.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Волошина В. К

СЕКЦІЯ 11. ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Лисянський Павло Леонідович

аспірант 1-го курсу кафедри політичних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗОВНІШНІ ДЖЕРЕЛА РЕГІОНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

Регіональний сепаратизм як явище політичної дійсності почав оформлятися в Україні з часів становлення її незалежності та розпаду Радянського Союзу у 1991 р. Подальші активні прояви регіонального сепаратизму були обумовлені соціально-політичним конфліктом, пов'язаним з євро-інтеграційним вибором України під час Помаранчевої революції у 2004 році та Революції гідності у 2014 році. Все це, а також трагічні події, які переживає сьогодні українське суспільство, вимагають від наукового товариства теоретичного осмислення явища сепаратизму та відпрацювання механізмів запобігання його подальшого поширення на території нашої держави.

Сепаратизм потрібно розглядати, як складне багато-планове явище соціально-політичної дійсності [1, с. 128]. Підвищення або посилення сепаратистських настроїв серед населення країн може бути або інспіровано зовнішніми чинниками, або набути через бажання етнічної групи громадян певного регіону країни до реалізації права на самовизначення народів. Експерти та політологи різних країн сходяться в баченні того, що однією з головних причин сепаратистських конфліктів є недолік міжнародного законодавства. Так в ст. 1 п. 3 Статуту Організації Об'єднаних Націй закріплене «право народів на самовизначення», а у ст. 2 п. 4 «непорушність кордонів кожної країни члена ООН». Дані пункти суперечать між собою та створюють протиріччя, які призводять до політичних і військових конфліктів між державами та націями.

Розвиток регіонального сепаратизму в Україні перш за все пов'язаний з діями інших держав, які направлені на політичний вплив в середині нашої країни, кінцевою метою якого є євро-азійська інтеграція України. В статті «Донецький плацдарм» Кремля у добу Помаранчевої революції як полігон апробації стратегії антиукраїнського дискурсу», автор акцентує увагу саме

на зовнішньому факторі розвитку сепаратизму в Україні: «Москва остаточно переконалася, що сепаратизм в регіоні може бути інспірований лише зовнішніми чинниками, що спонукало її перейти до більш агресивних стратегій закріплення свого впливу» [2, с. 82]. З початку незалежності України не було зафіксовано діяльності громадських організацій, які б вели діяльність направлену на відокремлення одного чи декількох регіонів від України, але в той же час політичні партії та окремі політичні діячі користувалися ідеологією сепаратизму у своїй діяльності.

Сепаратизм прийнято поділяти на 2 види: релігійний та етнічний [3, с.4]. У першому випадку відбувається рух релігійної меншини за відділення, а у другому – певного етносу. Щодо релігійного сепаратизму, то в Україні не було жодного випадку, коли релігійні організації заявляли про сепаратистські наміри. Стосовно етнічного сепаратизму потрібно розуміти, що в Україні мешкають представники понад 100 націй. За даними останнього перепису населення в 2001 році національні меншини в Україні становили 22.2% від усіх жителів, а 77.8% від загальної кількості жителів становили українці. Але територіальне розміщення представників національних меншин не зосереджено в одному або декількох регіонах України, а навпаки, вони проживають групами по всій території України.

Якщо аналізувати політичні процеси, які стали передумовами розповсюдження сепаратистських намірів окремих політичних партій та акторов України, то можна зробити висновок, що процес сепаратизму був експортований до нашої країни. Так, наприклад, перший гучний сепаратистський захід відбувся у 2004 році у місті Сєвєродонецьк Луганської області, а саме, відбувся перший Сєвєродонецький з'їзд депутатів усіх рівнів, на якому були присутні представники південно-східних регіонів України, і де пролунали окремі заклики від'єднатися від України і створити свою Південно-Східну Українську Автономну Республіку. Перед організацію цього з'їзда передували низка подій у південно-східних регіонах України. Зокрема 26 листопада 2004 р. чергова сесія Луганської обласної ради більшістю голосів ухвалила рішення щодо створення Автономної Південно-Східної Української Республіки. Наступного дня луганські депутати звернулися до президента росії Володимира Путіна за підтримкою. 27 листопада позачергова сесія Харківської обласної ради ухвалила створити виконавчі комітети обласної та районних рад Харківської області та наділити їх повноваженнями органів державної влади. Головою обласного виконавчого комітету сесія обрала Євгена Кушнарєва. А ще у 2001 році в Україні відбулись місцеві вибори,

по результатам в південно-східних регіонах України в більшість органів виконавчої влади місцевого самоврядування була сформовано політичною партією «Партія регіонів» та «Комуністичною партією України», які в своїх політичних програмах прописували економічне та політичне співробітництво з рф. Тобто з'їзд у Сєверодонецьку складався з представників політичних партій, які просували ідеї плідної співпраці з рф. Політична криза 2004 року в решті решт була вирішена та процесів сецесії не відбулось.

Починаючи з 2008 року процеси сепаратизму в Україні посилюються через мережу некомерційних організацій російської федерації, які фінансуються через державний фонд рф під назвою «русский мир». У період з 2008 по 2014 рр. в Україні вже працює 14 «русских центров» [4, с. 21], які є партнерськими організаціями фонду «русский мир». Діяльність некомерційних організацій (далі – НКО) з рф в Україні була направлена на просування ідеології «русского мира» в південно-східних регіонах України. Паралельно з діяльністю російських НКО, реалізовувався проект транскордонного співробітництва під назвою «Єврорегіон», який значно підсилює сепаратистські настрої у прикордонних з росією регіонах України. Мета даного проекту полягала у сприянні міжрегіонального прикордонного співробітництва та територіальній інтеграції за допомогою проектних та інформаційних технологій. Загалом в Україні реалізовувались чотири проекти: «Єврорегіон Донбас», «Єврорегіон Ярославна», «Єврорегіон Дніпр», «Єврорегіон Слоожанщина». На практиці ці проекти полягали в «розмитті» кордонів між регіонами росії та України, які межують між собою. А їх фактичним результатом стала подальша політична євразійська інтеграція регіонів України до рф.

У 2014 році український уряд втратив контроль над частинами Луганської та Донецької областей, а також АР Крим. Якщо у випадку з Кримом відбулась класична анексія території, то у випадку з частинами Луганської та Донецької областей відбулась сецесія, яка була підтримана чисельними проросійськими мітингами. Цей процес отримав назву «Русская весна». Якщо враховувати той факт, що в Луганській та Донецькій областях проживали представники більш ніж 120 національностей, політичні процеси сецесії пройшли під гаслами політичних акторів рф та мали гасла щодо входження територій Луганської та Донецької областей до складу Росії, можна зробити висновок, що робота російських НКО, реалізація проектів «Єврорегіон», а також діяльність політичних партій, які просували ідеї

співробітництва з рф, мали спільну мету, яка полягала в інтеграції південно-східних регіонів України до рф.

Етнічний сепаратизм має певні індикатори, наприклад, якщо в певному регіоні країни проживає 50 і більше відсотків представників національної меншини, які висувають вимоги центральним органам влади щодо розширення повноважень місцевого самоврядування на території, де вони проживають. В Україні за весь час незалежності таких випадків етнічного сепаратизму не зафіксовано, але Україна втратила контроль над певною територією, саме через сепаратизм інспірований ззовні, тобто Україна зіштовхнулася з новим видом сепаратизму – зовнішнім. Мета зовнішнього сепаратизму полягає в приховуванні країни агресора, яка намагається дестабілізувати політичну ситуацію в певній країні або посягає на зміну територіальної цілості певної країни. Зовнішній сепаратизм це явище, яке є наслідком недоліка міжнародного права, яке гарантує право народам на визначення, а країнам гарантує територіальну цілісність, але процеси зовнішнього сепаратизму перетворюють ці гарантії на протиріччя.

Отже досліджуючи, політичні процеси в Україні, пов'язані з регіональним сепаратизмом, можна прийти до висновку, що їх головне джерело, яке призвело до втрати контролю Україною над територіями Луганської та Донецької областей та АР Крим у 2014 році знаходиться поза межами країни. Відповідно до цього можна стверджувати, що сепаратизм в Україні є інспірованим зовнішніми політичними силами, а його джерело слід шукати у центрах прийняття рішень зацікавлених країн.

Список використаних джерел

1. Хилько М. І. Сепаратизм: походження, сутність, різновиди. *Політичні науки «Гілея»*. 2019 №144 С. 128.
2. Хоменко О. І. Донецький плацдарм» Кремля у добу Помаранчевої революції як полігон апробації стратегії антиукраїнського дискурсу. *Українознавство*. 2018. №3. С. 82.
3. Маслова Н. М., Мунтян П. П. Сепаратизм у сучасному світі: суть, причини та регіональні різновиди. *Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Кропивницький. 2018. С. 216.
4. Ястребова В.А., Віннік О. В. Русские центры в ОРДЛО: аналітичний звіт «Східної правозахисної групи». Періодичне видання ГО «Східна правозахисна група. 2021 С. 21.

Науковий керівник: д-р.політ.наук, професор Мамонтова Е.В.

Таркін Василь Павлович

аспірант 4-го року навчання кафедри політичних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕРНЕТ – ПЛАТФОРМА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ

Потенціал Інтернету у війнах цифрової епохи складно переоцінити. Так, інноваційні технологічні практики поєдналися із традиційними методами ведення інформаційно-психологічної війни – дезінформацією («fake»), пропагандою; теоріями змови та чутками, що існують на стику дезінформації та пропаганди.

Ефективність інформаційно-психологічної війни заснована на обміні інформацією із нераціональним відтінком або неправдивим характером. Мережа Інтернет дозволила розвивати нові форми обміну контентом, які сильно впливають на судження людей: блоги, форуми, соціальні мережі, сайти etc., які оснащені системою оцінки аудиторією повідомлення, що разом із можливістю залишення коментарів дозволяє отримувати швидкий зворотній зв'язок, відслідковувати реакцію споживачів контенту й передбачати інформаційні ризики.

Проблема активності розгортання інформаційно-психологічного фронту в Інтернеті посилюється ще й тим, що користувачі більше довіряють думці окремих блогерів чи дописам у телеграм-каналах, ніж офіційним сайтам чи традиційному ЗМІ (телевізор, радіо), які тепер самі часто ретранслюють відео-, фото-матеріали etc. із соціальних мереж.

Невід'ємною умовою можливості ведення інформаційно-психологічної війни є робота акторів інформаційно-психологічної війни. Традиційно такими акторами були харизматичні доповідачі, артикуляція яких дозволяє успішно вести пропагандистський чи дезінформаційний дискурс. В інформаційно-психологічній війні, політик, або «довірений» пропагандист, що розмовляє, виступає не стільки як індивідуальний суб'єкт, чи окреме джерело, скільки як виразник міжособистісної взаємодії, початок колективного суб'єкта. У їх промовах чергуються агітаційні заклики, мрії, словесне нагромадження, повтори, а інколи й антитези до власних повідомлень. Для цього, поруч із професійними пропагандистами та дезінформаторами, повинні ще бути представники різних кіл, аби працювати на аудиторію із неоднаковими інтересами (співачи, актори, священники). Так, рф, яка останніми роками розгорнула інформаційно-психологічну війну у безпрецедентних масштабах, використовуючи

фінансові і людські ресурси, під час російсько-української війни, застосовує ціле розмаїття блогів із часто полярними лініями: від найбільш войовничих закликів про знищення до діалогу про мир; образ агресора у конфлікті від блогера до блогера, від допису до допису переходить в образ жертви etc.

Окрім експертів у політичних блогах, сайтах та форумах, поєднання цифрової фотографії, мобільних телефонів, блогів і сайтів робить будь-яку людину новим гравцем середовища інформаційно-психологічної війни – тепер вона не лише ціль, але й джерело інформації і має право на розповсюдження «своїх» версії фактів: емоційно заряджена повість від невідомої особи, трансляція шокуючих образів «з перших уст» виглядають достовірними і переконливими. Справделивою у цьому контексті є теза К.М. Вітмана та А.І. Кормича: «Відеоблоги стають масштабним засобом комунікації і культурного впливу. Блогери нині є набагато популярнішими особистостями, ніж традиційні медійні персони і за певних умов можуть стати лідерами думок. Але при цьому блогери можуть маніпулювати свідомістю своєї аудиторії, включаючи можливість формування конкретного бажаного ставлення до значущих подій, і в такий спосіб впливати на звички і думки, а в кінцевому варіанті і на поведінку» [1].

Інформаційно-психологічна війна в Інтернеті характеризується наступними аспектами: 1) використання «емоційно-заряджених» чи «підбурювальних» висловів; 2) цитування політичних мітів (у тому числі тих, які було розвінчано); 3) вербальна агресія, спрямована на конкретних осіб, організації чи країни, а не аналіз фактів; 4) скептицизм і критика тих, хто розкриває факти, а не зворотня аргументація. Зазвичай, для досягнення цих цілей використовують послуги так званих «інтернет-ботів» (політичні боти, тролі) – такі можливості надають інформаційно-психологічній війні ефекту достовірності шляхом створення накопичувального повідомлення і досягнення «квазіодноголосся».

Фактором ефективності пропагандистського чи дезінформаційного повідомлення є його видимість у мережі, яка зазвичай досягається віральністю. В основі видимості два фактори: 1) ранжування повідомлення у пошукових системах або його закріплення у соціальних мережах (наприклад, телеграм-каналах); 2) його цитування іншими сайтами і користувачами, які діляться контентом у соціальних мережах, що сприяє його швидкому розповсюдженню – контент стає віральним.

На разі платформа розгортання інформаційно-психологічної війни може варіюватися від популярних (велика кількість підписників) блогів до

майже анонімних. Однак, інформація із «камерного блогу» може швидко розповсюдитися і віртуальне сарафанне радіо рознесе потрібне для звернення до емоцій широкого кола користувачів Інтернету повідомлення.

В Інтернеті інформаційно-психологічний вплив, який у літературі визначають як «процес і результат зміни індивіда його установок і оцінок у ході взаємодії» [2] полягає не стільки в авторитеті його оригінального носія, скільки у ланцюзі і розповсюдженні іншими сайтами.

Крім того, фільтри в Інтернеті, зокрема, у соціальних мережах на сучасному етапі здатні показувати контент, який відповідає особистим поглядам користувача. Алгоритми створюють набір даних, які відображають максимально персоналізований результат, що призводить до ситуації, де у користувача усе менше шансів ознайомитися з іншими поглядами, він ізолюється в «інформаційному міхурі». Прагнучи встановити монополію на інформаційну комунікацію тоталітарні держави пішли далі і побудували симулякри реальності, які підносять населенню як дійсність.

Воєнна теорія НАТО передбачає три основні цілі PSYOP: «послабити волю ворога і потенційно ворожої цільової аудиторії; посилити підтримку дружньої цільової аудиторії; заручитися підтримкою і співпрацею із нейтральними – незацікавленими групами, чи такими, що не визначилися» [3, с.18].

Інтернет дозволяє для кожного адресата створювати свій контент: 1) для послаблення волі ворога, створюються веб-сайти чи сторінки у соціальних мережах, спрямовані на громадян держави, із якими ведеться боротьба, часто їх мета – посіяти жах, наприклад, розповсюджуючи контент у вигляді відео страт чи нападів, демонстрація зброї; 2) робота із схильною аудиторією ведеться із наголосом на потенційну цінність отримання результату, такого як забезпечення громадської безпеки; вказівкою на тих, кого варто боятися. Лінія інформаційно-психологічної війни будується крізь призму існування ворога, протиставлення «ми – вони». Створення образу ворога, який може посягнути на встановлені загальнолюдські цінності і потреби – релігійні, особиста і національна безпека, працевлаштування, економічна стабільність etc. На цьому фоні люди особливо схильні підтримувати того, хто цей світ цінностей і потреб захищає. Однак, такий ухил є особливо небезпечним для демократії, оскільки при постійному повторенні наративів про ворогів і неухильної віри у них громадян складається ситуація, де більша частина населення починає підтримувати політичних діячів із авторитарними цілями, а відтак, готові на жертву власними свободами – задля того, аби захистити загальнолюдські цінності

від часто уявного, створеного інформаційно-психологічною війною ворога, маси готові жертвувати власним життям; 3) робота із «нейтральною» аудиторією забезпечується масштабуванням потрібної інформації, яке відбувається за лінгвістичним критерієм: різні мови – більше впливу.

У той час як телебачення втрачає домінуючий вплив, методи інформаційно-психологічної війни і зростаюча цифровізація сприяють створенню альтернативних уявлень у віртуальному середовищі, що найкраще розповсюджуються через соціальні мережі. Експоненціальний розвиток цифрових платформ підвищив ризик маніпулювання інформацією багатьма способами: 1) надлишок інформації – «інфоожиріння», який є шкідливим для прийняття рішень; 2) більша точність сегментації і адресність населення (мікротаргетинг); 3) дешевизна подачі інформації: декілька кліків – декілька хвилин; 4) демократизація журналістської діяльності – легко зробити блог, одна сторінка, один сайт «професійне» подання інформації, де кожен – «репортер».

Таким чином, без ієрархічних чи адміністративних зв'язків мільйони користувачів стають учасниками інформаційно-психологічної війни у мережі Інтернет: дописи у Telegram і Twitter можуть виконувати роль листівок чи брошур або ставати платформами глобального розгортання дезінформаційного чи пропагандистського дискурсу, а блокування сторінок блогерів на Youtube сприймається як нова загроза свободі слова і доступу до інформації.

Список використаних джерел

1. Вітман К. М., Кормич А. І. Відеоблоги як інноваційний засіб політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. 2021. Вип.68. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». С. 52-57. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i68.1287>.

2. Ландэ Д. В. Моделирование репутации, информационного влияния и управления. *Институт проблем регистрации информации НАН Украины* : веб-сайт. URL: <http://dwl.kiev.ua/art/dp1/dp1.pdf>. (дата звернення: 07.11.2022).

3. Allied joint doctrine for psychological operation. *Public intelligence*: веб-сайт. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf> (дата звернення: 07.11.2022).

Науковий керівник: д-р.політ.наук, професор Вітман К.М.

Коновальчук Тетяна Анатоліївна

студентка 3-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В УКРАЇНІ

В даний час і протягом багатьох років Україна та багато інших країн знаходяться в стані політичного транзиту. Україна перебуває на шляху до побудови демократичного суспільства, це більше, ніж просто покращення та злагода переосмислення, не лише європейських норм політичної системи, а й колишніх політичних та соціально-економічних норм.

Політичний транзит – загальний процес переходу країни (її політичної системи) до демократії, переважно в процесі суспільно-політичної модернізації. У наш час на зміну поняттю поняття «політичного або ж демократичного транзиту» прийшло поняття «перехід до демократії». Загалом «політичний транзит» – це непередбачуване явище, яке може не відповідати цілям самого руху [1].

Слід зазначити, що політична модернізація відбувається протягом тривалого періоду часу, протягом якого суспільство представляє особливий стан, що характеризується загальними кризами та нестабільністю, наприклад, тут ми виділяємо основні кризи, такі як: криза проникнення, криза легітимності, криза ідентичності, участі та криза розподілу [2].

Актуальною точкою нашої проблеми є те, що нинішнє зовнішнє та внутрішнє середовище національного розвитку країни змінюється, а соціальні ціннісні орієнтації відіграють ключову роль у виникненні та розвитку демократичних систем, і одним із гострих питань залишається проблема питання трансформації політичної системи, передбачає зміни правового характеру, а також політичного характеру функціонування системи, загальних механізмів та основних інститутів. Виходячи з цього, необхідно визначити основні виклики в перехідному процесі для забезпечення стабільності політичної системи.

Сучасні реалії вимагають не лише нових концепцій, які враховують не лише класичні західні теорії, а й умови розвитку самого незахідного світу та перспективні трансформації існуючих політичних інститутів, політико-правових, безпосередньо пов'язаних із соціально-економічним аналізом, культурно-гуманітарних та інших процесів, у тому числі дослідження протестної політичної поведінки та культури [3]. Крім того, слід зазначити, що реформам у пострадянських країнах заважали невирішені проблеми з

функціями влади в процесі демократизації. Незважаючи на створення всіх формальних демократичних інститутів, ефективних механізмів не було запроваджено. Наприклад, виборча система ще не стала ефективним механізмом ротації політичних еліт і агрегації політичних інтересів у політичній системі. Розвиток політичних партій призвів до формування атомарної багатопартійності, яка згодом переросла в поляризовану партійність.

Майже всі без винятку політичні партії мають олігархічну структуру з низьким рівнем внутрішньопартійної демократії (це основна причина олігархізації, і, як наслідок, демократичні держави схильні до авторитаризму) [4].

Тому в цілому недостатність існуючих форм та механізмів суспільства та інтеракції, ігнорування правлячим класом потреб громадянського суспільства та його прагнення до євроінтеграції служили факторами, що призводили до соціально-політичних конфліктів. У той же час невизначеність стану в русі істотно ускладнює структуру перехідного процесу і впливає на ефективність транзиту. Особливостями українського транзиту. Можна розглядати кризи ідентичності та будівництво нової державності, конфронтаційний характер взаємодій між елітами, ціннісний підрив, поляризацію, соціальний колапс, майнове розшарування, що визначає крихкість соціально-політичної інфраструктури, протести, майнове розшарування, які визначили слабкість соціально-політичної інфраструктури, протестний і негативний характер масової соціальної мобілізації [5].

Актуальною особливістю демократичного транзиту в Україні є невизначеність державної місії, що призводить до необхідності конкретизації державної місії, завдання, цілей, напряму та вектору розвитку. Становлення та розвиток України потребує впровадження європейських цінностей, беручи до уваги наш спосіб ментальності [6].

Отже, наша сучасна молода держава має риси пострадянської та нової демократичної держави, яка знаменує перехідний процес. Необхідність досягнення демократичного рівня життя бачиться як найкраща можливість реалізації прав і свобод. Саме за таких умов найповніше реалізується людський потенціал і швидше розвивається сама країна.

Список використаних джерел

1. Дрешпак В. М. Інформаційний, комунікативний, семіотичний простори державного управління: спільне, відмінне та особливе. *Публічне*

адміністрування: теорія та практика. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_4.

2. Кройтор А. В. Особливості політичного транзиту в Україні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 227-230. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10577/Kroytor%20A%20Prav%20ta%20inst%202018%20t1-11.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Бельська Т. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. Вип 2. С. 78-83.

4. Лавриненко Г. А. Кризи політичної модернізації та пошук альтернативних варіантів розвитку держав. *Грані*. 2014. № 10. С. 94-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2014_10_20.

5. Materials of the X International scientific and practical conference, «Trends of modern science». Political science. 2014. Vol. 10. P. 40–42.

6. Подп'ятнікова А. Я. Особливості розвитку демократичного транзиту в Україні. *Університет митної справи та фінансів*. 2019. С. 7-11. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/5_2019/4.pdf

Науковий керівник: д-р філософії, старший викладач Прохоренко А.М.

Удод Таїсія Віталіївна

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Всі ми повинні розуміти що, особливістю будь-якої форми політичної діяльності, або інакше кажучи в основі всього політичного процесу, який забезпечує виконання політичною системою своїх фундаментальних функцій, є прийняття та реалізація політичних рішень. Рішення являє собою засіб узгодження інтересів і вирішення нагальних соціальних проблем, які турбують суспільство. Вони інтегровані в тканину політичного життя як

ключові точки, від якості яких залежить сила та ефективність уряду та успіх його регуляторної діяльності.

До прикладів політичних рішень можуть бути віднесені: накази, закони, розпорядження або постанови тощо. Що стосується техніки прийняття політичних рішень, то тут багато залежить від характеру політичної системи [1]. В авторитарній, тоталітарній політичній системі рішення будь-якого рівня намагаються таємно закрити невеликою групою людей, незалежно від політичних опонентів, опозиції. У демократичних країнах – натомість вдаються до компромісу, згоди та консенсусу через чітко визначені процедури. Хоча це набагато складніше, але воно може звільнити суспільство від непотрібних соціальних і політичних конфліктів і забезпечити більш стабільний розвиток суспільства.

Політичні рішення поділяються на : національні, регіональні та місцеві; індивідуальні або колегіальні ; тактичні та стратегічні. Далі хочу розповісти про те що, рішення можуть прийматися індивідуально або колективно і тому відповідно до цього розрізняють інструктивні прийоми індивідуального прийняття рішень і прийоми колективного прийняття рішень. Відповідно до нашого сьогодення в процесі прийняття політичних рішень виділяють три особливо різних способів прийняття одноосібного рішення, які у свою чергу поділяються на різні технології – це формальна, змагальна та колегіальна [2].

Хочу розпочати з першого виду технологій, формальна технологія прийняття рішення, являє під собою техніку прийняття політичного рішення характеризуючись ієрархічною структурою та комунікаційної системи також чіткими та налагодженими процедурами передачі інформації та прийняття рішень. Особливо ця техніка буде дуже ефективною в політично кризовій ситуації [3], тому що її головна перевага – економія часу. Все ж таки ми повинні розуміти, що у цієї техніки є й мінуси у вигляді того, що така модель не сприяє відкритому обговоренню проблеми і тому окремі її аспекти можуть залишитися не роз'ясненими і не обговореними.

Наступна технологія це – колегіальна зі всіх технологій ця технологія вважається найдемократичнішою, тому що вона потребує спільної діяльності у пошуку правильного і найкращого із можливих варіантів рішення. Тут існує лідер, якому колегіальна команда допомагає і спрощує його діяльність. Також потрібно зазначити що, модель одноосібного рішення а саме, колегіальна модель, в ній є свої своєрідні ознаки, наприклад те що всі радники президента йому пропонують але тільки він вирішує [4].

Якщо казати за практику прийняття групових або ж колективних рішень то в наш час найчастіше з них користуються двома технологіями рішень а саме, технологією голосування який діє за принципом більшості та консенсусу.

Технологія голосування вона є поширеною в нашій країні, тобто к прикладу це коли в нас є два претендента в президенти і на одному з етапів проводяться дебати, де кожен з них доведе свою позицію, після чого встановлюється за яку з позицію більшість народу. І за цими показниками приймають рішення.

Наступне це використання консенсусу, тобто згоди всіх, ця технологія можлива лише якщо, інтереси учасників багато в чому збігаються, і тому є якісь цінності та цілі, які об'єднують усіх учасників процесу [5]. Про принцип консенсусу він є одним із способів прийняття політичного рішень у різних міжнародних організаціях наприклад ООН, Рада Безпеки, де на дипломатичних переговорах і взагалі в політичних спільнотах, суб'єкти не зобов'язані підкорятися один одному.

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що технології прийняття політичних рішень бувають дуже різними, все залежить від багатьох факторів, які у свою чергу впливають якою саме технологією прийняття рішень буде користуватися та чи інша країна.

Список використаних джерел

1. Казарінов Ю. І. Технологія прийняття та імплементації рішень у політичних проектах. *Наукові праці МАУП. Серія : Політичні науки. Юридичні науки.* 2013. Вип. 2. С. 42-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupp_2013_2_8.
2. Сергієнко Т. І. Особливості та технології прийняття і впровадження політичних рішень в умовах сьогодення. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2017. Вип. 69(1). С. 189-194. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2017_69\(1\)__29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2017_69(1)__29).
3. Ринковий Т. Сутність і застосування експертно-консультативних технологій у системі державної служби при прийнятті політико-управлінських рішень. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2011. № 3. С. 84-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_3_13.
4. Технології прийняття політичних рішень. URL: https://studies.in.ua/polit-sistem_ekzamen/2676-tehnologyi-priynyattya-politichnih-rshen.html

5. Вайєр А. М. Місце політичних рішень в процесі розвитку сучасної України. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 63, 2019. 196-200 с. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.17> УДК 323.2(477)

Науковий керівник: д-р філос., старший викладач Прохоренко А. М.

СЕКЦІЯ 12. ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Байдан Світлана Вікторівна

студентка 2-го курсу магістратури

факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОСОМАТИЧНІ РОЗЛАДИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 стала серйозним випробуванням для всього людства та докорінно змінила наше життя. Ці зміни відбулись як на макросоціальному рівні, так і на рівні психіки окремої особистості. Карантинні обмеження, змінення умов діяльності, втрата роботи та погіршення матеріального становища, відсутність спілкування, погіршення здоров'я внаслідок перенесеного захворювання, смерть або важке протікання хвороби близьких у тому чи іншому сенсі торкнулися кожного громадянина країни.

Стрімке розповсюдження коронавірусної інфекції негативно позначилось не лише на фізичному, а й на психічному здоров'ї населення. Наслідками впливу пандемії на особистість стали тривожність, депресія, невпевненість у завтрашньому дні, невизначеність, фрустрація, страх за своє життя та життя близьких [2].

Більшість дослідників одностайні в думці про те, що пандемія коронавірусу – це величезний стрес для організму людини на всіх рівнях його функціонування – біологічному, психічному, соціальному. Фахівці у сфері здоров'язбереження все частіше фіксують у людей скарги на специфічні симптоми, які з'явилися в них під час пандемії [3].

Останнім часом з'являється все більше досліджень впливу пандемії на фізичне та психічне здоров'я особистості. Їх результати доводять, що ситуація пандемії викликає в людини передусім тривогу, яка може переходити у депресію та згодом давати про себе знати психосоматичними розладами [1]. Великий дослідницький інтерес являє вплив особливостей психічного стану людини під час пандемії на її здоров'я в майбутньому, ймовірність розвитку соматоформних та психосоматичних розладів. Саме на встановлення таких зв'язків і було спрямовано наше дослідження.

Вибірку дослідження склали 50 респондентів у віці від 25 до 45 років (32 жінки та 18 чоловіків). Саме в цьому віці, за даними багатьох досліджень,

найбільше проявляються негативні наслідки пандемії для психічного здоров'я. Цей вік є також сенситивним до виникнення психосоматичних розладів.

Дослідження проводилось в декілька етапів. Перший, підготовчий, етап передбачав теоретичний аналіз та узагальнення останніх наукових досліджень з означеної проблеми, рефлексію та побудову робочих гіпотез. На цьому етапі були виділені показники, які найбільш повно розкривають проблему впливу захворювання та пандемії на людину. Такими показниками стали: особистісна та ситуативна тривожність, рівень депресії, рівень якості життя, соматичні симптоми, які відчують у себе випробовувані. Дані показники досліджувались нами за допомогою спеціально підібраних психодіагностичних методик.

На другому, дослідницькому, етапі було здійснено емпіричне дослідження, яке передбачало застосування методів анкетування та тестування. У процесі анкетування було зібрано дані стосовно факту захворювання на вірус COVID-19, наявності або відсутності ускладнень та ушпиталення, важкості протікання хвороби, психічний стан під час хвороби та ін. Про наявність скарг на психічний стан у зв'язку з пандемією, а саме: відчуття тривоги, депресію, пригнічення, заявили 52% всіх опитаних, причому такі скарги зустрічаються як серед тих респондентів, які перенесли хворобу, так і серед тих, які не хворіли взагалі. 30 % респондентів відмітили наявність у себе психосоматичних симптомів (розлади сну, проблеми з шлунково-кишковим трактом, головний біль тощо), які з'явилися під час пандемії.

На третьому, інтерпретаційному, етапі було проведено кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, надано їх інтерпретацію. Дослідження показало, що більшість випробовуваних, які перенесли коронавірусну хворобу на високому або середньому ступені важкості володіють підвищеним або високим рівнем особистісної тривожності. 10% таких респондентів характеризуються легкою депресією, у 26% спостерігаються певні соматичні скарги навіть через тривалий час після одужання. Найбільш часто фіксуються скарги на органи дихання, серцево-судинну систему (підвищення АТ та ЧСС), роботу шлунково-кишкового тракту, летючі болі різної локалізації тощо. Результати кореляційного аналізу фіксують значущість взаємозв'язку між фактом перенесеної хвороби, особистісною тривожністю, депресивними станами та проявом соматичних симптомів.

Ще одна група випробовуваних характеризується підвищеною або високою особистісною тривожністю, достатньо великим страхом перед захворюванням, високим тривожним станом під час захворювання, часто при легкому його протіканні, а також появою психосоматичних симптомів через деякий час після одужання.

На четвертому, практичному, етапі дослідження на основі отриманих результатів розроблені практичні рекомендації щодо поліпшення стану людей з

психосоматичними симптомами, які виникли внаслідок переживання пандемії. Рекомендації містять елементи тілесно-зорієнтованої, когнітивної та поведінкової психотерапії.

Список використаних джерел

1. Перепелиця А. Пандемія як причина психосоматичних проявів. Психологічні виклики пандемії COVID-19: україно-канадський досвід / Відп. ред. В.Л. Зливков; укладачі С.О. Лукомська, О.В. Котух. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. С. 77 – 79.

2. Чабан О. С. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів) / О.С. Чабан, О.О. Хаустова. 2020. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2020/3%28114%29/pages-26-36/psihichne-zdorov-ya-v-period-pandemiyi-covid-osoblivostipsihologichnoyi-krizi-trivogi-strahu-ta-trivozhnih-rozladiv-#gsc.tab=0>

3. Shanahan, L., Steinhoff, A., Bechtiger, L., Murray, A. L., Nivette, A., Hepp, U., ... Eisner, M. (2020). Emotional Distress in Young Adults during the COVID-19 Pandemic: Evidence of Risk and Resilience from a Longitudinal Cohort Study. *Psychological Medicine*.

Науковий керівник: канд.психол.наук, доцент Тат'янчиков А. О.

Булгару Вікторія Миколаївна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ В ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКАХ ТА ЇХ ПРОФІЛАКТИКА

Конфлікт, насамперед – це соціальне явище, з яким стикаються усі люди. В основі конфлікту лежать суперечності різної природи та змісту між соціальними суб'єктами. Серед видів конфліктів найпоширенішими можна виділити сімейні конфлікти, які виникають із різних причин [3].

У сучасному світі практично кожна сім'я стикається з конфліктними ситуаціями, особливо актуальними є проблеми у відносинах між батьками та дітьми. Сімейні конфлікти – це зіткнення поглядів між поколіннями, опір протилежно спрямованих мотивів або дій між членами родини. На появу напруженої ситуації в сім'ї та як наслідок конфлікту впливають безліч факторів: властивості характеру кожного члена сім'ї, взаємоповага, соціальні та побутові

проблеми, стиль виховання та ін [2].

Окремо потрібно виділити вікову кризу дітей, як значущий чинник у дитячо-батьківських конфліктах. Конфліктність підлітків проявляється через недостатню сформованість його соціальних навичок, емоційну нестійкість. Зі свого боку батьки також допускають багато помилок, які ведуть до конфліктів: авторитарність бачення та прийняття рішень ; дисгармонійність сімейних відносин, що викликає занепокоєння у дітей; деструктивність сімейного виховання та ін. Педагогічна й психологічна безграмотність батьків, їх особистісні проблеми є причиною некоректного батьківського ставлення до дітей, які виявляються у дитячо-батьківських стосунках.

Найчастіше батьки вирішують конфліктну ситуацію з дітьми, застосовуючи помилковий підхід, що призводять до загострення конфлікту.

Конфліктні ситуації в батьківсько-дитячих відносинах впливають на різноманітні порушень розвитку та поведінки дитини. Тому такі родини потребують психокорекції негативних стосунків між дітьми й батьками [1].

Сім'я – це цілісна система, тому психокорекція повинна бути спрямована як на дітей, так і батьків для вирішення проблем у дитячо-батьківських стосунках. Корекція дитячо-батьківських відносин передбачає створення сприятливого клімату у сім'ї [3].

Для кожної сім'ї потрібен індивідуальний підхід психолога, який надає допомогу. Найчастіше для сімей використовуються такі методики корекції:

- Бібліотерапія. Батьки читають книги про виховання дітей, а потім діляться своєю точкою зору щодо цього питання.

- Тренінги. Проектуються важкі ситуації характерні для цієї сім'ї, а батьки повинні знайти нові шляхи вирішення, а також відпрацьовуються способи ефективної поведінки.

- Ігротерапія. За допомогою ляльок дитина може відтворити тривожні ситуації спілкування, висловити гнів чи страх щодо близьких людей, усвідомити свої почуття.

- Арт-терапія. За допомогою фарб, глини діти самовиражаються, тому важливо схвалювати кінцевий результат їхньої діяльності, незважаючи на його якість.

- Казкотерапія. Психокорекційні казки м'яко впливають на емоції та підсвідомість дитини, навчають її продуктивним способам поведінки.

- Арткорекція, коли дорослі та діти малюють загальну картину.

- Ігрове спілкування, що дозволяє зняти емоційну напругу («Лего», пісочна терапія).

- Тілесна психокорекція, що дозволяє через масаж та спеціальні вправи зблизити сім'ю.

Методики, що використовуються психологами, дозволяють побачити типову поведінку учасників та вплив її на близьких людей, а також допомагають налагодити соціальне мікросередовище дитини, та виправити наслідки неправильного батьківського виховання, спілкування [1].

Роблячи висновки ми можемо сказати, що взаємовідносини між батьками та дитиною є одними з найперших і найважливіших стосунків, які з'являються у дитини. Ці відносини є фундаментом для розвитку міжособистісних відносин у подальшому житті дитини в соціумі. Як і будь-які інші стосунки, взаємовідносини між батьками та дитиною також проходять етапи злетів та падінь. Часто проблеми між батьками та дитиною можуть мати негативні наслідки, якщо вчасно не відреагувати та не вирішити їх. Необхідно формувати здорові стосунки між батьками та дітьми з раннього віку.

Список використаних джерел

1. Baumrind, D. (1971). Principles of ethical conduct in the treatment of subjects: Reaction to the draft report of the Committee on Ethical Standards in Psychological Research. American Psychologist, 26(10), 887–896. DOI <https://doi.org/10.1037/h0032145> (дата звернення 10.10.2022).
2. Gary gilles, LCPC. Navigating Different Types of Conflict Between Parents and Children. Mental Help.net URL: <https://www.mentalhelp.net/blogs/navigating-different-types-of-conflict-between-parents-and-children/> (дата звернення 10.10.2022).
3. Kalpana M, MA. Parent-Child Relationship: Why Is It Important And How To Build It. Mom Junction URL: https://www.momjunction.com/articles/helpful-tips-to-strengthen-parent-child-bonding_0079667/#types-of-parent-child-relationships (дата звернення 10.10.2022).

Науковий керівник: канд.політ.наук, доцент Третякова Т.М.

Кіосе Антоніна Сергіївна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ «ФЕМІНІЗМУ-МУСКУЛІЗМУ» В СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕННЯХ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Дана тема досить актуальна, оскільки сучасний рівень розвитку суспільства, з його глибинними соціальними перетвореннями, вказує на значний інтерес молоді до цього питання.

Гендерні стереотипи – це узагальнене уявлення або упереджене уявлення про атрибути, характеристики чи ролі, якими повинні володіти або виконувати жінки та чоловіки. Гендерні стереотипи є шкідливими, бо вони часто обмежують здатність жінок і чоловіків розвивати свої професійні та особистісні здібності, робити вибори, від яких залежить подальше життя.

Гендерні стереотипи поділені на декілька груп: стереотипи професійної діяльності у жінок і чоловіків, стереотипи фемінності-маскулінності, стереотипи зовнішності, гендерні стереотипи пов'язані з соціальними ролями [2].

Гендерні стереотипи прийшли з давніх часів, і з'явилися через те, що історично модель гендерних міжособистісних відносин будувалась так, що статеві чинники мали більшу важливість і переважали над відмінностями особистостей чоловіків та жінок. Якщо розглядати теорію соціальних ролей, про які вже було написано вище, гендерні стереотипи прийшли внаслідок гендерних ролей. Чоловіки добувають їжу, значить вони сильні, а якщо сильні то головні, тощо.

Вчені виділяють у гендерних стереотипів такі функції як: пояснювальна функція, регуляторна функція, диференційна функція, ретрансляційна функція, захисна чи оправдуюча функція [4].

Після проведеного в 2016 році опитування, було виявлено, що в українському суспільстві є деякі стереотипи, що не роблять життя людей кращим а навпаки руйнують його [3].

Розглядаючи рухи, що борються проти гендерних стереотипів, ми бачимо, що найголовнішим є фемінізм, рух за права і свободу жінок, що бореться в першу чергу за права жінок, та рівні права між чоловіками і жінками, а також з патріархатом, що і є на думку радикальних феміністок проблемою і витокom всіх гендерних стереотипів, як в сторону чоловіків так і в сторону жінок. Наступним рухом є маскулізм, не такий поширений, як фемінізм, рух за права чоловіків, який намагається протистояти патріархальним установам і гендерним стереотипам про чоловіків в суспільстві.

В історії фемінізму були три хвилі. Перша хвиля фемінізму характеризується боротьбою жінок за право голосувати, і відома як суфражистський рух. До кінця 19 століття цей рух став всесвітнім, і з того часу почали використовувати терміни «феміністичний рух» та «фемінізм». Перша хвиля фемінізму включала в себе масові демонстрації, організовані дебати, видання газет, створення міжнародних жіночих організацій. До 1920-х років в більшості європейських країн і Північної Америки жінки нарешті отримали право голосу. Друга хвиля фемінізму. У США та Західній Європі феміністичний рух відродився до 1970-х років. В той час з'являлися різні течії фемінізму, які по різному бачили одну спільну мету. Третя хвиля фемінізму. Ця хвиля в основному стосується саме американського руху 1990-х років, і вона була реакцією на негативну реакцію консервативних політиків та ЗМІ, які оголосили про кінець

фемінізму. Четверта хвиля продовжує боротись з актуальними проблемами насильства, гендерних стереотипів, і багатьма іншими проблемами сучасного суспільства від яких страждають жінки.

Радикальний фемінізм це філософія, яка підкреслює патріархальне коріння нерівності між чоловіками та жінками, або, точніше, соціальне домінування чоловіків над жінками. Ліберальний фемінізм є поширеним напрямком сучасного фемінізму. Як політична філософія, ліберальний фемінізм виступає за юридичні та політичні права жінок. Марксистський фемінізм був зосереджений на експлуатації жінок під час капіталістичної системи з великою кількістю праці, яку їм доводилося робити. Антирасистський фемінізм – в основі цієї течії лежить переконання, що темношкірим жінкам треба боротись не тільки з сексизмом, а і з расизмом, основна ідея його полягає в тому, що фемінізм має базуватись не тільки на боротьбі за жіночі права, а і на антирасистських ідеях. Постмодерністський фемінізм – це течія, яка наголошує на важливості політичних і соціальних факторів у розумінні гендеру. Культурний фемінізм – це різновид фемінізму, що підкреслює важливі відмінності між жінками та чоловіками, засновані на біологічних відмінностях у репродуктивній здатності [1].

Маскулізм це низка політичних рухів, ідеологій і соціальних рухів, які мають спільну мету: визначити, встановити та досягти політичних, економічних, особистих і соціальних прав для чоловіків. Основоположником правозахисного чоловічого руху вважають британського філософі та історика Ернеста Белфорта Бакса, який працював в кінці XIX – початку XX століття.

Щодо змісту зазначеної проблеми нами було проведено опитування серед студентської молоді у кількості 52 особи. Середній бал між всіма опитаними – 23,1 з 29, де 29 – відсутність підтримки стереотипів. Це гарний результат, який показує, що гендерні стереотипи не так вже і розповсюджені серед студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Armstrong, E. Marxist and Socialist Feminism. Study of Women and Gender: Faculty Publications, Smith College, Northampton, MA. 2020. URL: https://scholarworks.smith.edu/swg_facpubs/15
2. Ткалич М. Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій / М. Г. Ткалич. – Київ-Запоріжжя, 2015.
3. Єрмолаєва Т. В. Гендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. 2016. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/2900/1/15.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).
4. Кубрякова Е.С. Короткий словник когнітивних термінів. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000828757-kratkij-slovar-kognitivnyh-terminov-elena-kubryakova/> (дата звернення: 09.11.2022).

Науковий керівник: канд.політ.наук, доцент Третьякова Т.М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Однією з актуальних проблем сучасного людства є девіантна поведінка. Соціальні та психологічні науки століттями намагаються дослідити її онтогенез, вплив на окрему особистість та соціум в цілому, визначити найнебезпечніші прояви девіацій, а також відшукати найкращі методи профілактики. Девіантна поведінка (від латинського «deviatio» – відхилення) – дії, вчинки, або система вчинків, що суперечить заданим у конкретному суспільстві нормам і виявляється у вигляді порушень психічних процесів, процесів самоактуалізації, що веде за собою ухилення від морального й етичного контролю особистості над власною поведінкою й таким чином вона призводить до неадаптованості, а то й до дезадаптації особистості. Беручи до уваги складність природи даного явища, маємо зауважити, що окрім терміну «девіантна поведінка» в науці також використовуються такі її прояви, види як: «аморальна поведінка», «делінквентна поведінка», «протиправна поведінка», «поведінка психічно хворої людини» та ін.

Величезна кількість суспільних перетворень останніх років значно вплинула на підвищення актуальності проблеми девіантності.

За останні 30 років багато вітчизняних і закордонних вчених присвятили чимало наукових праць вивченню девіантної поведінки як соціально-психологічного феномену. Найважливіші тлумачення визначень, типології та характеристик можна знайти у таких авторів, як Е.А. Баєр, З. Фрейд, Е. В. Змановська, В.Д. Менделевич, Ю.А. Клейберг, Е. Дюркгейм та ін.

Вважаємо за необхідне наголосити про відносність поняття «норма» і його пряму залежність від соціуму, в якому особистість існує. Індивід, який порушує ухвалені суспільством правила поведінки, може сприймати це як особисту норму або норму в рамках свого найближчого оточення.

Девіантна поведінка як психосоціальний феномен не завжди пов'язана з негативним впливом на особистість і суспільство в цілому. Е. Дюркгейм [2] понад 100 років тому довів, що кожне суспільство характеризується певним відсотком девіації й це нормальне явище. Цей відсоток включає не тільки відхилення у звичайному розумінні, а й позитивне відхилення.

Розглядаючи чинники розвитку девіантної поведінки, Белічева С.А. виділяє 4 групи факторів:

– індивідуальний фактор складається з індивідуальних психо-фізіологічних особливостей дитини, проявляється лише в певних ситуаціях, негативно впливає на взаємодію дитини з оточенням;

- соціально-психологічний фактор презентує, в цьому випадку, негативне ставлення до свого оточення – батьків, однокласників, вихователів;
- особистісний фактор показує ставлення неповнолітнього до свого найближчого соціального оточення, прийнятих у суспільстві норм і правил, бажання або небажання саморегулюватися;
- соціальний фактор є зображенням соціальної сутності суспільства, рівня життя, економічного добробуту [1].

Стосовно типів девіантної поведінки, нами були проаналізовані типологізації таких вчених як: Змановська, Ремшмідт, Лічко, Менделевич, Патакі, Короленко, Донський, Белічева, Клейберг. Узагальнюючи різні підходи, ми віддали перевагу типологізації В.Д. Менделевича. Він виділив п'ять основних типів девіантної поведінки: делінквентну, адиктивну, патохарактерологічну, психопатологічну, засновану на гіперздібностях [4]. Ми віддаємо перевагу даній типологізації через її універсальність і точність.

Проаналізувавши основні принципи, методи профілактики та психокорекції девіантної поведінки, як справедливо зауважив Ф.К. Зіннуров, будувати психолого-педагогічну систему профілактики та корекції девіантної поведінки неповнолітніх потрібно на основі таких принципів [3]: поліфункціональність незалежно від форми відхилення; безперервність впливу на всіх рівнях; позитивний вплив соціокультурного середовища; нейтралізація агресивної поведінки; суб'єктивність; технологічність і цілеспрямованість; національно-культурна ідентичність.

Серед методів, що застосовуються на практиці, психокорекції відхилень у неповнолітніх можна виділити наступні: арттерапія, казкотерапія, соціально-психологічний тренінг та гештальт-терапія. Зазначені методи психокорекції можна використовувати як у комплексі, так і самотійно, але, на нашу думку, найдієвішим буде застосування цих методів у комплексі.

В ході теоретичного огляду методик виявлення схильності до девіантної поведінки, ми обрали для проведення дослідження методику «СДП» Е. В. Леус. Отримані результати дали нам підстави зробити висновок, що більшість з респондентів (90%) не мають сформованої моделі жодного з видів девіантної поведінки. Звідси випливає, що у більшості з опитуваних виявлено легкий ступінь соціальної дезадаптації або взагалі його відсутність.

Детальніші дослідження девіантної поведінки як соціально-психологічного феномену допоможуть людству краще розуміти природу девіацій та розробити більше дієвих принципів та методів профілактики та психокорекції девіантної поведінки, що, в свою чергу, позитивно вплине на поліпшення адаптації девіантів до людського суспільства та людського суспільства до девіантів.

Список використаних джерел

1. Беличева С. О. Основи превентивної психології. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/1412>.
2. Дюркгейм Е. Соціологія. Її предмет, метод, призначення. / пер. з франц. Гофман А.Б. URL: <https://library.khpg.org/files/docs/1372596651.pdf> (дата звернення: 28.10.22).
3. Зіннуров Ф. К. Проблеми профілактики девіантної поведінки дітей та підлітків у сучасних соціокультурних умовах. URL: <https://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-05/dissertaciya-pedagogicheskaya-profilaktika-i-korreksiya-deviantnogo-povedeniya-podrostkov-v-usloviyah-sotsiokulturnoy-sredy> (дата звернення: 01.10.22).
4. Менделевич В. Д. Психологія девіантної поведінки. : навч. посіб. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/zahal_psy_lib/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2_%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%B5%D0%B2_%D0%BF%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 06.10.22).

Науковий керівник: канд. політ. наук., доцент Третякова Т. М.

Коновальчук Тетяна Анатоліївна

студентка 3-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛЮДИНА ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ПСИХІЧНІ РЕАКЦІЇ ЛЮДИНИ

Війна негативно впливає як на учасників бойових дій, так і на тих, хто не воює, як фізично, так і емоційно. Смерть, травми, сексуальне насильство, недоїдання, хвороби та інвалідність є одними з найбільш загрозливих наслідків війни, а посттравматичний стресовий розлад, депресія та тривога є одними з найсильніших емоційних ефектів. Терор і жах, які поширює насильство війни руйнує життя та розриває стосунки, сім'ї, залишаючи людей і спільноти, які перебувають у складному емоційному стані [1].

Актуальність теми зумовлена тим, що психічні розлади воєнного часу підтримують прямий зв'язок розладів, що з'явилися з багатомірністю патофізіологічних механізмів, патогенних факторів військової обстановки. Основний негативний психічний стан у військовослужбовців та цивільних, відзначається після припинення бойових дій або зниження інтенсивності бойових дій. Наприклад, частота стресових реакцій залежить як від загального ходу війни, так і від стратегічної ініціативи військ. Психічні хвороби знижуються, коли бойові дії носять динамічний характер, і виникає в умовах позиційної війни.

Війна торкається всіх сторін життя людей. Це впливає на їх повсякденне життя, їх здатність забезпечувати свої основні потреби та їх здатність знайти відповідну роботу відповідно до своїх навичок та знань. Війна руйнує соціальні та сімейні зв'язки, розриває зв'язки між різними підгрупами, що становлять «тканину» суспільства. Однак найсерйозніша небезпека війни полягає в тому, що вона змінює погляди людей на життя: людина, зачеплена війною, дивиться на світ у негативному світлі і вагається у можливості справедливості у ньому. Сенси життя здаються порожніми, а цінності та етика розмиваються [2].

У психології виділяють фази психічних реакцій, саме у цих фазах чітко простежується поведінка, людей під час бойових дій.

– Першою фазою є героїзм, він триває кілька годин. Для цієї фази характерна героїчна поведінка, яка викликана бажанням допомогти людям, врятувати їх, а також врятуватися і вижити самому. Ця фаза має великий недолік – людина недооцінює свої можливості, і виникає помилкова думка, яка не дозволяє тверезо оцінювати ситуацію.

– Друга фаза виникає після закінчення бою і називається «медовим місяцем». Тривалість цієї фази становить від 3 до 6 місяців. Ті, хто вижили, переживають велике почуття гордості за те, що подолали всі небезпеки і труднощі та залишилися живими. У цій фазі постраждалі-учасники сподіваються і вірять, що всі труднощі позаду.

– Третя фаза – розчарування. Зазвичай триває від 2 місяців до 2 років. Виникає сильне обурення, зрештою розчарування, що виникає у процесі руйнування цих надій.

– Четвертою фазою є відновлення. Починається тоді, коли ті, хто вижив, усвідомлюють, що тепер їм самим необхідно починати все спочатку: облаштовувати побут і беруть на себе відповідальність за виконання цих завдань [3].

Отже, можемо зробити висновок, що на даний момент психологам все частіше доводиться працювати з людьми, які перенесли психічну травму через війну. З людьми, які перенесли психотравму внаслідок такої ситуації, виникають проблеми в одній або ж кількох сферах життя, психосоціальні, професійні, психосоматичні. Психотерапевтичне втручання допомагає попередити наслідки та перехід наслідків у хронічну форму. Як говорять, «найкраще на війні – це її кінець» [2].

Список використаних джерел

1. Rathi A. Psychological Impact of Victims of War and Conflict. URL: <https://www.apa.org/international/united-nations/un-matters/rathi-war.pdf>.
2. Abo-Hilal M. The Impact of War on the People of the Middle East. URL: <https://www.mei.edu/publications/impact-war-people-middle-east>.

3. Malkina-Pykh I. G. Extreme situations. Handbook of Practical Psychologist. 2005. URL: <https://shelter-tranzit.ru/wp-content/uploads/2018/06/Малкина-Пых-И.-Г.-Экстремальные-ситуации.pdf>.

Науковий керівник: канд. політ.наук, доцент Лазор К. П.

Сорокіна Ольга Володимирівна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Актуальність зазначеної теми важко перебільшити, оскільки вона постійно актуалізується соціальними змінами та трансформаціями, особливо на сучасному періоді розвитку українського суспільства.

Маніпуляція – це частина технології влади над свідомістю людини, вплив на поведінку особи. Вона не тільки спонукає об'єкт робити те, чого бажає ініціатор дії, а й змушує його хотіти це зробити. Маніпулювання людьми – це спосіб управління шляхом духовного впливу на людей через програмування їх поведінки. Цей вплив спрямовано на духовні структури людини, він здійснюється потай і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у заданому напрямку [4, с. 212].

Доктрини та розвинені теорії маніпулювання людьми склалися нещодавно – у ХХ ст. Однак вихідний матеріал для них був накопичений у рамках усієї попередньої історії людства. Комплексний, багатовимірний характер феномену маніпуляції зумовив різноманітні підходи для його вивчення, яке відбувалося і відбувається паралельно у рамках низки наук.

Аналіз основних концепцій маніпулювання дозволяє говорити про його розгляд як мінімум у чотирьох аспектах: соціально-психологічному, соціально-політичному, соціокультурному, соціально-філософському. Для нашого розгляду найбільший інтерес становлять перші два аспекти, на них ми хотіли б зупинитися. Маніпуляція як феномен переважно була об'єктом вивчення психології, що і зрозуміло, оскільки вплив психіки людини є операційною базою маніпулятивних впливів. При цьому, виходячи з аналізу причин її виникнення та функціонування, необхідно чітко позначити, що маніпуляція в основі носить соціальний характер, тобто є прямим наслідком суспільних та соціальних процесів [2, с. 116].

Психологія як у соціальному, так і у біологічному аспекті грає винятково важливу роль, забезпечуючи необхідну для цього явища комунікацію і середовище. Але загалом роль психіки у виникненні та розвитку маніпулятивних відносин слід визначати через її соціальну обумовленість. Проте, саме розподіл на соціальну і психічну сфери маніпуляцій є, звісно ж, чистою абстракцією і необхідне лише позначення принципової тези: зрештою не психіка створює маніпуляцію, а соціальна дійсність формує психіку у її людській якості, вона оформлює маніпулятивні відносини як запит на певні історично сформовані суспільні відносини.

Ці відносини, серед яких первинною є соціальна практика, як у процесі переходу від біологічної до соціальної складової людини, так і у процесі соціального розвитку та диференціації, які формують у психіці ряд передумов виникнення маніпуляції. При аналізі маніпулятивних практик найбільшу увагу вчені приділяють потребі об'єднання індивідів у маси.

Феномени натовпу, маси з властивими їй атрибутами стали об'єктом пильного розгляду психологів та отримали належну оцінку. Водночас другий процес – процес індивідуалізації, залишається поза розгляду, вважаючись протилежним маніпуляції, адже у ньому передбачається високий рівень самосвідомості та рефлексії [1, с. 99].

Однак, на мій погляд, потреба в індивідуалізації не тільки може використовуватися і використовується при маніпуляції, але і є одним із найважливіших факторів формування соціуму з маніпулятивною культурою. Процес індивідуалізації прагне переформування культури, до творчого переосмислення життя. Особистість, бажаючи створити свій унікальний образ у прагненні виділитися та відокремитися, може підпасти під будь-який вид маніпуляції.

Найбільш примітивним виразом такого стану служить реклама: «зроби не так, як всі». Насправді, тут використовується психологічне прагнення людини до відокремленості. По-друге, функція психологічної потреби в індивідуалізації, мабуть, найбільш важлива і працює лише у зв'язку з другою глобальною потребою – потребою у згуртованості.

Людина, що відокремила себе від загальної маси, свідомо або неусвідомлено відокремлюється, стикається з проблемами самотності та страху, що згідно з К.Г. Юнгом, відноситься до колективного несвідомого і має психологічний дискомфорт незахищеності поза колективом. Тому людина тяжіє до певної малої групи, яка б захистила його, але при цьому не зовсім ущемляла б його індивідуальність [6, с. 295].

Сама структура сучасного суспільства сприяє активізації маніпулятивних процесів. Постіндустріальне суспільство необхідно інтерпретувати як замкнуту систему, в якій стаціонарна рівновага визначає її нормальний стан. Для підтримки

цієї системи потрібна дія всіх її елементів. Біологічний розвиток людини багато в чому відстає від суспільної та технічної. Це дає підстави вважати, що біологічного початку недостатньо для того, щоб людина пристосувалася до результатів технічного прогресу.

Виходом з цієї ситуації є необхідність маніпулювання людиною, тобто впливу на неї з метою кращої адаптації до сучасних умов. Досліджуючи феномен «маніпуляція» О.Г. Шахова виходить з визначення його як способу духовного впливу на людину за допомогою програмування її поведінки. Вона зазначає, що маніпулювання спрямоване на психічні структури людини, здійснюється потай і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному владі напрямі [5, с. 47].

Розглядаючи місце маніпуляції у суспільстві, С. Лозниця вважає, що в будь-якій демократичній державі тільки де-юре діють принципи поваги до прав людини, де-факто відбувається систематичне і закономірне їх порушення. Причиною, на думку вченого, є конкурентна боротьба, що здійснюється із застосуванням прихованих методів і пов'язана з прагненням отримати односторонній вииграш, як правило, на шкоду протилежній стороні. Подібна картина поширена в більшості видів суспільної практики [3, с. 148].

Будучи прихованим впливом на масову свідомість, маніпуляція, зазвичай, націлена на формування інертності народних мас. У цьому одна із відмінностей від пропаганди та агітації, які діють прямо і відкрито. На мій погляд, велику небезпеку становить оцінка масами феномену маніпуляції їх свідомістю. Більшість переконана, що без бажання людини маніпулювати її свідомістю неможливо.

Список використаних джерел

1. Баклюков О. О. Міжособистісні маніпуляції як засіб впливу на людей. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Вип. 10. Ч. 2. Івано-Франківськ: Плай, 2005. С. 97–102.
2. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-ге. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
3. Лозниця С. Маніпуляція свідомістю: історико-культурні засади. *Філософська думка*. 2008. №1. С. 142 – 155.
4. Левицька І. М. Маніпуляція у міжособистісній взаємодії: поняття та зміст. *Вісник Національного університету оборони України: Питання психології*. 2014. № 6 (43). С. 212-216.
5. Шахова О. Г. Соціальна психологія особистості: Навчальний посібник. Харків: «Контраст», 2019. 116 с
6. Гребінь Н. В. Поняття маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. Тези звітної наукової конференції філософського

факультету. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Вип. 7. С. 295–299.

Науковий керівник: канд.політ.наук, доцент Третьякова Т. М.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

<i>Войцехівська Дарина Юріївна</i>	3
РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У ЗВІЛЬНЕННІ ПРЕДСТАВНИКІВ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВІД ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТ.	
<i>Осьмухін Микита Олександрович</i>	7
ПРАВО І ВЛАДА	

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

<i>Рудецька Поліна Андріївна</i>	10
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	

СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО, МИТНОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

<i>Павзюк Анатолій Анатолійович</i>	13
ЗАСТОСУВАННЯ Е-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕДУРІ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ	
<i>Білак Анатолій Анатолійович</i>	15
ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Півненко Володимир Юрійович</i>	19
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	

СЕКЦІЯ 4. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

<i>Новак Анастасія Олександрівна</i>	22
АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	

СЕКЦІЯ 5. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

<i>Венцурик Діана Петрівна</i>	26
ЕТИЧНА ПОВЕДІНКА СУДДІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР У ЗМІЦНЕННІ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО СУДДІВСЬКОЇ ВЛАДИ	

<i>Дворнікова Ангеліна Юріївна</i>	29
ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ СУДДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	
<i>Дуда Ігор Миколайович</i>	31
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ	
<i>Климчук Анна Ростиславівна</i>	34
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СУДДІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ДОВІРИ	
СУСПІЛЬСТВА ДО ПРАВОСУДДЯ	
<i>Марковська Анна Сергіївна</i>	37
ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК АДВОКАТА ЯК ПІДСТАВА	
ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
<i>Медведкова Валерія Костянтинівна</i>	40
ОСОБИСТА (ПОЗАСУДОВА) ЕТИКА СУДДІВ УКРАЇНИ	
<i>Миронюк Олександр Валерійович</i>	42
ЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІЛКУВАННЯ ПРОКУРОРА ІЗ СУДДЯМИ ТА ІНШИМИ	
УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	
<i>Парфенюк Микита Валерійович</i>	45
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ: АРГУМЕНТИ ЩОДО	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ	
<i>Перерва Дмитро Миколайович</i>	48
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ	
СЕКЦІЯ 6. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ. ПРОБЛЕМНІ	
ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Токарева Віра Олександрівна, Шинкаренко Олександр Петрович</i>	52
ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ	
<i>Акулов Юліан Вікторович</i>	56
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТВОРЦЯ У СФЕРІ ОБМЕЖЕННЯ	
МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ	
<i>Бондар Павло Вадимович</i>	59
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДНОСИН ШЕРІНГУ	
АВТОМОБІЛЬНОЇ ПОЇЗДКИ У ВОЄННИЙ ЧАС	
<i>Бугаєць Альона Сергіївна</i>	62
ЩОДО РОЗУМІННЯ ФРАУДАТОРНИХ ДОГОВОРІВ	
<i>Маковецький Андрій Миколайович</i>	64
ОБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	
<i>Мошинська Яна Степанівна</i>	67
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ	
ВІДНОСИН, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ	
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	
<i>Оскілко Олексій Олегович</i>	69

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ ЗАХИСТУ

<i>Плюшко Дмитро Сергійович</i>	73
ЩОДО АНАЛІЗУ ПІДСТАВ ДЛЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ	
<i>Балабан Вікторія Вікторівна</i>	76
ДО ПИТАННЯ СТАТУСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	
<i>Гоцуленко Юлія Володимирівна, Мисько Ігор Степанович</i>	80
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Гриб Олександра Юрійвна</i>	82
РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Гур'єва Марія Максимівна</i>	84
ЗМІНА МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	
<i>Ільчук Владислава Олексіївна</i>	87
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Канівець Аліна Дмитрівна</i>	89
МІСЦЕ КРИПТОВАЛЮТИ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	
<i>Колеснікова Єлизавета Андріївна</i>	92
ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ	
<i>Колібик Ірина Олександрівна</i>	95
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Костецький Дмитро Віталійович</i>	98
ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
<i>Купенко Анастасія Ігорівна</i>	103
ПОНЯТТЯ КРІОКОНСЕРВАЦІЇ ТІЛА ТА АНАЛОМІЧНИХ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
<i>Лисенко Ангеліна Володимирівна</i>	107
ЩОДО ПРОБЛЕМ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	
<i>Лісютіна Єлизавета Геннадіївна</i>	111
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Матвєйкін Михайло Денисович</i>	114
ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	
<i>Миронюк Олександр Валерійович</i>	119
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Овчиннікова Олександра Володимирівна</i>	122

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Станева Аліна Вадимівна</i>	125
ПОРІВНЯННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ З ДОГОВОРАМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	
<i>СЕКЦІЯ 7. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО</i>	
<i>Шестакова Юлія Дмитрівна</i>	131
АКЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ	
<i>Анисимова Олександра Андріївна</i>	135
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ	
<i>Булацевська Яна Вадимівна</i>	138
КОНЦЕСІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	
<i>Гайда Анна Дмитрівна</i>	141
ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ, ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	
<i>Скалецька Вікторія Вадимівна</i>	144
АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ЯК ВИД ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ, ОСОБЛИВІ РИСИ ТА ПЕРЕВАГИ	
<i>Тимків Валентин Богданович</i>	148
ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
<i>СЕКЦІЯ 8. СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</i>	
<i>Гудзь Анна Олександрівна</i>	152
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
<i>Наньєва Марія Іванівна</i>	155
ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Яцишин Вадим Валерійович</i>	158
ПРИНЦИПИ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ДОТРИМАННЯ ДОСЯГНУТИХ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ В СОЦІАЛЬНОМУ ДІАЛОЗІ	
<i>Галузінський Назар Олександрович</i>	161
СУБ'ЄКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Гапочка Володимир Миколайович</i>	164
БЕЗРОБІТТЯ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ	
<i>Горбаченко Ерік Сергійович</i>	168

ПОНЯТТЯ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
<i>Жученко Руслан Олегович</i>	170
ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЯК КАТЕГОРІЯ ТРУДОВОГО ПРАВА	
<i>Мензатул Дмитро Володимирович</i>	174
НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВІ УМОВИ ПРАЦІ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ	
<i>Мульгіна Оксана Володимирівна</i>	176
САМОЗАЙНЯТИСТЬ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	
<i>Сидоренко Анатолій Олександрович</i>	180
ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	
<i>Соколов Дмитро Сергійович</i>	183
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
<i>Тодоріка Костянтин Володимирович</i>	186
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ	
 <i>СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА</i>	
<i>Басалюк Наталія Василівна</i>	190
СПЕЦИФІКА КОНФІСКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ РЕАЛІЯХ	
<i>Малишева Марина Валеріївна</i>	194
ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ ФОРМИ ТИСКУ (ПРИМУШУВАННЯ), СКОЄНІ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	
<i>Радковська Ірина Сергіївна</i>	197
НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ	
<i>Пацюрківська Вікторія Сергіївна</i>	202
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
<i>Шор Анастасія Максимівна</i>	206
ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ	

СЕКЦІЯ 10. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ДЕТЕКТИВНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Якових Євген Володимирович	210
ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ДЛЯ УНИКНЕННЯ МОЖЛИВОЇ КОНФІСКАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ	
Булацевська Яна Вадимівна	214
СКРИНШОТ ЯК ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ	
Гуменюк Аліна Сергіївна	218
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	

СЕКЦІЯ 11. ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Лисянський Павло Леонідович	223
ЗОВНІШНІ ДЖЕРЕЛА РЕГІОНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ	
Таркін Василь Павлович	227
ІНТЕРНЕТ – ПЛАТФОРМА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ	
Коновальчук Тетяна Анатоліївна	231
ПРОЦЕСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В УКРАЇНІ	
Удод Таїсія Віталіївна	233
ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ	

СЕКЦІЯ 11. ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ,
ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Байдан Світлана Вікторівна	237
ПСИХОСОМАТИЧНІ РОЗЛАДИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19	
Булгару Вікторія Миколаївна	239
ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ В ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКАХ ТА ЇХ ПРОФІЛАКТИКА	
Кіосе Антоніна Сергіївна	241
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ «ФЕМІНІЗМУ-МУСКУЛІЗМУ» В СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕННЯХ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
Козакевич Анна Іванівна	244
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
Коновальчук Тетяна Анатоліївна	246
ЛЮДИНА ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ПСИХІЧНІ РЕАКЦІЇ ЛЮДИНИ	
Сорокіна Ольга Володимирівна	248
МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених

Одеса, 18 листопада 2022 року

За загальною редакцією

М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової

Електронне видання

В авторській редакції

Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 14,07

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160

e-mail: fenix-izd@ukr.net www.feniksbooks.com